

LISTY NOVÉHO ZÁKONA

1 ANTICKÝ DOPIS JAKO LITERÁRNÍ DRUH

1.1 Antický dopis a Pavlovy listy

Prvním, kdo se hlouběji zabýval historií forem utváření novozákonních listů, byl A. DEISSMANN, který ve své knize *Licht vom Osten* (Tübingen 1923⁴) z počátku 20. století přináší základní rozlišení mezi *dopisem* a *epištolou*. Deissmann chápal *dopis* jako něco *neliterárního*, co slouží pouze k předávání informací dvou odloučených osob. Naproti tomu *epištola* přiřadil *literární a uměleckou hodnotu* pro literární druhy (dialog, řeč, drama), které jsou v ní obsaženy. Pavlovy listy označil jako skutečné, neliterární dopisy, zatímco katolickým listům (Jak, 1-2 Petr; Jud), Žid a Zj přiřadil termín *epištola*. Toto Deissmannovo rozdělení „neliterární dopis – literární epištola“ však neodpovídá formám dopisů jak antickým, tak i novozákonním. Pavlovy dopisy neodpovídají tomuto rozdělení, neboť kromě listu Flm jsou všechny mnohem delší než normální antické dopisy; byly předčítány při bohoslužbách a tak byly určeny pro veřejnost. A kromě toho Pavel ve svých listech používá různorodé literární formy vyjadřování a argumentace: antitezi, typologii, přirovnání, ironii, podobenství, inkluzi, digresi (tj. odbočku od základní dějové linie), chiasmus (tj. postavení slov křížem jako slohový prostředek), katalogy (výčty) neřestí a zvládání těžkostí, citáty LXX, Pánova slova aj. V neposlední řadě je možné objevit užívání rétoriky u Pavla (zvláště v Gal a Flm).

Antické dopisy (stejně jako Pavlovy dopisy) jsou formou komunikace, při které jsou partneři od sebe místně a časově vzdáleni. Dopis tak slouží jako náhražka přímého rozhovoru. Autor dopisu používá literární formy, aby mu posloužily pro co nejlepší komunikaci. Zásadně můžeme rozdělit antické dopisy na *veřejné* (určené širšímu okruhu čtenářů) a *osobní-soukromé* (důvěrné). Snad jediným soukromým dopisem v NZ je 3 Jan. List Filemonovi se sice značně blíží soukromému dopisu, avšak má širšího adresáta. S. K. STOWERS ve své knize (*Letter Writing in Greco-Roman Antiquity*, Philadelphia 1986) navrhuje 6 základních druhů antických dopisů: přátelské, rodinné, pochvalné-kárající, výhružné, doporučující a apologetické (obránné). V Pavlových listech můžeme objevit: chválu, pokárání, výhružky, útěšná slova, obranné řeči, avšak apoštol Pavel nepřebírá žádný literární druh antického dopisu. Půjčuje si konvence antické korespondence a přizpůsobuje si je svému vlastnímu stylu.

1.2 Formulář Pavlových listů

Základní dvě části, které utváří formu dopisu, jsou začátek dopisu a konec dopisu. Začátek antických dopisů obsahoval preskript a díkůvzdání. Při různorodosti novozákonních preskriptů je třeba rozlišit helénistickou formu od orientální formy. Řecká forma preskriptu obsahuje tři základní části (odesílatele, adresáta a přání požehnání), které jsou vyjádřeny v jedné větě. Tuto řeckou formu preskriptu je možné nalézt též v NZ (Jak 1,1; Sk 15,23; 23,26). Orientální forma preskriptu se skládá ze dvou částí: první část obsahuje buď jen adresáta, nebo odesílatele s adresátem; druhou část tvoří vstupní pozdrav, který je obvykle vyjádřen pomocí slova שָׁלוֹם [šalom]. V NZ převládá vliv orientální formy preskriptu. Formulář Pavlových listů se nechává inspirovat jak řeckou, tak i v orientální formou preskriptu. Apoštol Pavel však nesleduje důsledně ani jednu z těchto dvou forem, avšak vytváří svoji vlastní formu dopisu.

a) Začátek Pavlových listů

Úvod Pavlových listů začíná preskriptom. První část preskriptu tvoří odesílatel (*superscriptio*). Pouze Řím 1,1 prezentuje Pavla jako jediného odesílatele dopisu, v ostatních dopisech se objevuje jako odesílatel Pavel společně se svými spolupracovníky (1 Sol 1,1; 1

Kor 1,1; 2 Kor 1,1; 1 Flp 1,1; Flm 1), což bylo běžné v židovské korespondenci mezi židovskými obcemi (s odesílatelem bylo vyjmenováno několik spoluodesílatelů, kteří reprezentovali vedení obce). V Gal 1,2 Pavel neuvádí žádné jednotlivé jméno spoluodesílatele, nýbrž používá formulaci „všichni bratři se mnou“. Jsou-li jmenování spoluodesílatelů, nemusí to znamenat kolektivní autorství, ale spíše výraz společenství a spoluodpovědnosti za otázky křesťanské nauky a křesťanského života, o něž v daném listě jde. Kromě 1 Sol 1,1 se objevuje vždy po jmenování odesílatele „Pavla“ nějaký titul: Pavel se tak nazývá „apoštol“ (Řím 1,1; 1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1; Gal 1,1), „služebník“ (Řím 1,1; Flp 1,1); „vězeň“ (Flm 1). Toto je možné rovněž najít u spoluodesílatelů (např. 1 Kor 1,1). Po jmenování odesílatele následuje adresa (*adscriptio*), která má nejčastěji formu: „církev Boží“ (1 Kor 1,2; 2 Kor 1,1) nebo „církev“ (Gal 1,2) určitého místa nebo území. Po jmenování odesílatele a adresy následuje druhá část pavlovského preskriptu: vlastní pozdrav (*salutatio*). Tento pozdrav se objevuje u Pavla 6krát stejně formulován: „Milost vám a pokoj od Boha Otce našeho a Pána Ježíše Krista“ (1 Kor 1,3; 2 Kor 1,2; Gal 1,3; Řím 1,7b; Flp 1,2; Flm 3). Slovy „milost“ a „pokoj“ vyjadřuje Pavel Boží dary, které jsou přány skrze Ježíše Krista církevní obci. Pavel tak přebírá ve svém *salutatio* zvyk židovských a řeckých dopisů, ve kterých se na začátku a na konci přeje adresátům vše dobré. Preskript je téměř ve všech Pavlových dopisech (kromě Gal) následován krátkým díkůvzdáním (*proemium*): 1 Sol 1,2-10; 1 Kor 1,4-9; 2 Kor 1,3-7; Řím 1,8-12; Flp 1,3-11; Flm 4-7. V díkůvzdání apoštol děkuje Bohu za milost, která byla dána církevní obci. Neboť je to Bůh, který si tvoří skrze misijní činnost apoštola Pavla své církevní obce, které mají zvěstovat a vyznávat evangelium o Ježíši Kristu.

b) Zakončení Pavlových listů

Zakončení dopisů apoštola Pavla se skládá ze dvou částí: závěrečná pareneze a postskript. Styl pareneze (viz 1 Sol 4,1; 1 Kor 16,15; 2 Kor 13,11) je charakteristický použitím imperativů a slohové formy – proslovu. Text obsahuje slova napomenutí, prosbu o přímluvu (1 Sol 5,17), přímluvu o požehnání (Gal 6,16); oznámení příchodu apoštola (viz 1 Kor 16,5-12). U Pavlových listů můžeme pokládat za závěrečné pareneze následující texty: 1 Sol 5,23-25; 1 Kor 16,1-18; 2 Kor (12,14-13,10) 13,11; Gal 6,1-10; Řím 15,(7-13) 30-33; Flp 4,1-9; Flm 21-22. Postskript v Pavlových listech obsahuje zpravidla tři části: 1) pisatel dopisu ukládá adresátovi úkol, aby vyřídil pozdrav ostatním členům obce (1 Sol 5,26; 1 Kor 16,20b; 2 Kor 13,12a); 2) skrze pisatele další spolupracovníci vyřizují pozdravy adresátovi (1 Kor 16,19-20a; 2 Kor 13,12b; Řím 16,16b.21-23); 3) sám pisatel dopisu zdraví adresáty – jedná se zde o vlastní eschatokol, který se objevuje v antických dopisech (1 Sol 5,28; 1 Kor 16,23-24; 2 Kor 13,13; Gal 6,11-18; Flp 4,23; Flm 25). Eschatokol antických dopisů obsahuje datum a závěrečný pozdrav „žij blaze!“ od toho, kdo dopis složil, ne od jeho pisatele. Pavel se nechává opět inspirovat formou antické korespondence. Jednoduchý pozdrav „žij blaze!“ však Pavel zaměňuje za přání požehnání: „Milost Pána Ježíše Krista buď s vámi!“ (viz 1 Sol 5,28; 1 Kor 16,23; Řím 16,20b). Pavel psal eschatokol obvykle vlastní rukou (viz 1 Kor 16,21; Gal 6,11), tím dotvrzoval autentičnost dopisu (paralelu je možné nalézt též v židovské a helénistické korespondenci). Vlastnoruční podpis, který antika neznala, často nahrazoval právě vlastnoručně psaný pozdrav.

2 ŽIVOT A PŮSOBENÍ APOŠTOLA PAVLA

Neexistuje nikdo jiný, kdo by mohl zprostředkovat tak autentický pohled do prvotního křesťanství, jako to poskytuje apoštol Pavel. Náležel k druhé generaci křesťanů. Byl povolán samotným vzkříšeným Kristem, ale nepatřil do kruhu dvanácti apoštolů. Jeho listy zprostředkovávají náhled do prvních pohanokřesťanských církevních obcí, do jejich struktury a organizace, do jejich problémů a potřeb, avšak rovněž i do kontroverzí, které vyvstaly při volném přijímání pohanů do církve, která ještě platila za část židovského společenství. Apoštol Pavel náležel do dvou kultur: židovství a helénismu. Na jedné straně je viděn jako

jeden ze zakladatelů křesťanství, na druhé straně jako apóstata – odpadlík náboženství svých otců. Sám se však pokládal za „služebníka Ježíše Krista a povoláný apoštol“ (Řím 1,1).

Z 21 listů NZ se 14 tradičně připisovalo apoštolu Pavlovi. List Židům byl po dlouhá staletí počítán k Pavlovým listům a patřil tedy k tzv. *Corpus Paulinum*. Nesmí se však přehlédnout, že list Židům nemá žádný preskript a rovněž nikde neuvádí Pavlovo jméno. V dnešní době drtivá většina exegetů uvádí list Židům odděleně od Pavlových listů. S apoštolem Pavlem se tedy v dnešní době pojí 13 novozákonních listů. Všeobecně se tyto listy rozdělují následujícím způsobem: velké listy, napsané během apoštolského působení apoštola (Řím, 1-2 Kor, Gal a 1-2 Sol); listy napsané z vězení (Flp, Kol, Flm a Ef); pastorální listy (1-2 Tim a Tit). Pokud jde o otázku autenticity autorství, v dnešní době panuje všeobecné přesvědčení, že apoštol Pavel je autorem sedmi listů Nového zákona (jedná se o nesporné Pavlovy listy, tzn. protopavlovské): Řím, 1 a 2 Kor, Gal, 1 Sol, Flp, Flm. U ostatních šesti listů s Pavlovým jménem v preskriptu je jeho autorství sporné (jedná se o tzv. deuteropavlovské listy): Kol, Ef, 2 Sol, 1 a 2 Tim, Tit.

Z těchto listů, které jsou rozdílné svojí dobou vzniku a hodnotou, není snadné sestavit apoštolův životopis. Pokud jde o svědectví Skutků apoštolů, je třeba připustit, že nám sice na jednu stranu poskytují některé podrobnosti o Pavlově životě, avšak na druhou stranu v nich nenalezneme údaje o jeho dopisní korespondenci. Autor Sk totiž disponoval pouze s dílčími informacemi. Co se týče Pavlova osobního svědectví, je nutno doznat, že často píše jako člověk emotivně zcela vtažený do dění, což jistě ovlivnilo volbu důrazu a míry popisu. Mezi listy a Sk je však tolik styčných bodů, že Sk jako historický pramen nelze podceňovat. Navíc i největší skeptikové připouštějí jako historické údaje, které známe jen ze Sk (např. Pavel před Gallionem [18,12], Pavlův 18měsíční pobyt v Korintu [18,11] nebo původ Timoteje z Lystry [16,2-3]). Pokud si mezi sebou odporují informace Pavlových listů se Skutky apoštolů, pak se dává přednost listům.

2.1 Chronologie Pavlova života

Dvě události umožňují rekonstrukci absolutní chronologie Pavlova působení: vyhnání Židů z Říma za císaře Claudia (srov. Sk 18,2n) a období úřadu prokonsula Gallia v Acháji (Sk 18,12). 1) Claudiův edikt: Suetonius podává zprávu o Claudiovi: „Judeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit - Vyhnal Židy z Říma, kteří ustavičně vyvolávali nepokoje kvůli Chrestovi.“ Tato událost byla později křesťanským historikem Orosiem (5. století) datována na 9. rok vlády Claudia (= 49 po Kr.). 2) tzv. delfský nápis (devět fragmentů nalezených v Delfách v roce 1905): dopis císaře Claudia, v němž chce novým osídlením města Delf zabránit jeho dalšímu vyliďňování. Z dochovaného textu lze jasně vyčíst, že je jmenován „Junius Gallio, můj přítel a prokonzul“. V textu dopisu je jako datum napsání 26. prohlášení Claudia za císaře. Toto 26. prohlášení sice není možné přesně datovat, ale archeologické nálezy epigramů dokládají, že 27. prohlášení se uskutečnilo 1. srpna 52. Na základě skutečnosti, že Achája patřila mezi tzv. senátní provincie a že v nich byli obvykle prokonzulové jeden rok v úřadu (a to od května), se jeví velmi pravděpodobné, že Gallio byl prokonzulem v Korintu od května 51 do května 52. Manželé Priscilla a Akvila, vyhnání z Říma z rozkazu císaře Claudia, přišli krátce před apoštolem Pavlem do Korintu (Sk 18,2). Pavel se tedy musel s nimi setkat v Korintu v roce 50. Jestliže se zkombinují údaje textu Sk 18,11, podle kterého Pavel měl strávit jeden a půl roku v Korintu, s vystoupením Židů proti Pavlovi krátce po nastoupení nového prokonsula do funkce, můžeme vyvodit, že se apoštol Pavel setkal s prokonzulem Gallionem (Sk 18,12-16) v létě 51. S příchodem Pavla do Korintu na začátku roku 50 tak nyní získáváme jistý údaj, ze kterého je možné načrtnout relativní chronologii celého Pavlova působení:

Narození Pavla

5-10

Ježíšova smrt (Mk 15,37 par.)

30

Obrácení Pavla (Sk 9,1-31)	34
Pavel v Arábii (Gal 1,17)	34-36
Pavlova první návštěva Jeruzaléma (Gal 1,18)	36
První misijní cesta (Sk 13-14)	46-49
Apoštolský sněm v Jeruzalémě (Gal 2,3-5)	49
Druhá misijní cesta (Sk 15,36-18,22)	49-52
Pavel v Korintu (Sk 18,1-17)	50-51
Třetí misijní cesta (Sk 18, 23-21,14)	53-58
Příchod do Jeruzaléma (Sk 20,16)	58
Vystřídání prokurátorů: Felix/Festus (Sk 24,27)	59
Cesta do Říma (Sk 27,1-28,16)	60-61
Římská vazba (tzv. první)	61-63
Pavlova smrt (1 Klem 5,5-7)	64-67

K této výše navržené chronologii lze ještě dodat následující mimobiblické data: 1) Podle 2 Kor 11,32n musel Pavel uprchnout z Damašku (srov. Sk 9,24-25) před etnarchou nabatejského krále Arey IV., který vládl v letech 9 př. Kr. – 40 po Kr. Na základě tohoto údaje lze tvrdit, že k Pavlovu útěku došlo před rokem 40 a tudíž rovněž událost jeho obrácení nastala před tímto datem. 2) Nastoupení judského prokurátora Porcia Festa po Félixovi (Sk 24,27) není snadné přesně datovat, pravděpodobně nastalo v roce 59. Když Festus nastoupil do úřadu, Pavel se odvolal k císaři (Sk 25,11n).

2.2 Pavlovo mládí

Apoštol sám sebe ve svých listech nazývá římským jménem Pavel (Παῦλος, latinsky *Paulus* „malý, nepatrný“; např. 1 Sol 1,1; 2,18; Řím 1,1; 1 Kor 1,1). Lukáš ho označuje jménem Šavel (Σαῦλος, jedná se o jméno prvního izraelského krále) do Sk 13,9, kdy se setkal s místodržitelem Sergiem Paulem (Sk 13,7), a od toho okamžiku je už stále nazýván jménem Pavel. Možná chtěl evangelista zařadit Pavla do židovského prostředí prostřednictvím jména prvního izraelského krále Saula z kmene Benjamínova. Avšak v židovských kruzích v diaspoře bylo v té době běžné užívání dvojího jména, semitského a řeckého (Sk 1,23; 10,18; 12,25; 13,1). V každém případě Lukáš si byl dobře vědom skutečnosti, že Pavel – Šavel náležel dvojí kultuře: semitské a řecké.

Pavel byl Židem od narození (Gal 2,15), v Flp 3,5 se prohlašuje za „obřezaného osmého dne, z rodu izraelského, z pokolení Benjamínova, Hebrej z Hebrejů; jde-li o Zákon – farizeus“ (srov. Gal 1,13-14 a Řím 11,1). Rozpoznávacím znamením pro skutečnost, že se Pavel označuje jako „Hebrej z Hebrejů“ mohl být původ rodiny z Palestiny a uchovávaní aramejského jazyka. Jeho židovský původ v něm probouzel horlivost pro Zákon; patřil ke skupině farizejů (srov. Sk 23,6). Podle tradice sv. Jeronýma († 420) *De viris illustribus* pocházeli jeho rodiče z Palestiny, z *Giskaly* (dnes: *Gusch Halav*) v Galileji, odkud se přestěhovali do Tarsu po obsazení Galileje Římany. Podle Sk 22,25-29 měl Pavel od narození římské občanství. To znamená, že Pavel zdědil od svých rodičů práva římských občanů. I když se tato informace objevuje opět jen ve Sk, je velmi obtížné ji zpochybnit, neboť jen *civis Romanus* se mohl dožadovat možnosti, aby se jeho žaloba projednávala v Římě.

Když vycházíme z toho, že Pavlova rodina, jako Židé, byla úzce spojena s mateřskou zemí, je možné uvažovat o tom, že příležitostně putovala do Jeruzaléma na poutní svátky. Spojení s mateřskou zemí se zdá být hodnověrné podle Sk 23,16, kde se hovoří o Pavlově sestře, která byla provdaná v Jeruzalémě. Jedná se o jediný záznam, který se dochoval o členech Pavlovy rodiny. Pavel se narodil již v diaspoře. Jeho narození v Tarsu, hlavním městě Kilikie je nepopíratelné. O této informaci se dovídáme ze Sk v souvislosti s jeho obrácením a pak později ve spojitosti s jeho zatčením (9,11; 21,39; 22,3). V Tarsu byla významná židovská

kolonie ustavená Antiochem IV. Epifanem. Marcus Aurelius udělil městu svobodu, imunitu a právo římského občanství. Bylo to věhlasné kulturní a filozofické středisko. Pavel se tedy právem chlubit, že je „občan ne neznámého města“ (Sk 21,39). Vyučil se také řemeslu „stanařství“ (srov. Sk 18,3: σκηνοποιός), což mohlo znamenat jak výrobu stanů, tak rovněž zpracovávání kůží. Podle Sk 22,3 získal Pavel své vzdělání v Jeruzalémě u farizeje Gamaliela I, nástupci Hillela, který působil v Jeruzalémě jako vážený učitel Zákona v letech 25-50 po Kr. V textu 1 Kor 7,7-8, se Pavel představuje jako „svobodný“. Zdá se být zcela jisté, že se Pavel s Ježíšem nesetkal během jeho pozemského života. Podle Pavlova vlastního svědectví se dovídáme, že s velkou horlivostí pronásledoval církev a snažil se ji zničit (1 Kor 15,9; Gal 1,13; Flp 3,6). V křesťanství totiž spatřoval velké nebezpečí pro židovský Zákon.

2.3 Událost u Damašku

Ve Skutcích apoštolů se třikrát setkáváme s líčením Pavlova obrácení. Nejpodrobnější zpráva se objevuje v Sk 9,1-31. Ve dvou řečech později se Pavel k této události vrací: v řeči adresované židovskému lidu v jeruzalémském chrámě po svém zatčení (Sk 22,3-21) a v řeči před králem Agripou II, jeho sestrou Berenike, římským prefektem Festem, chiliarchy a předními muži města (Sk 25,23) během svého zatčení (Sk 26,2-23). Líčení Sk je možné shrnout takto: Pavel byl vybaven dopisem velekněze a měl s veškerou rázností zasáhnout proti (žido)křesťanům v Damašku. Když se blížil k městu, náhle ho obklopilo světlo z nebe (je nápadné, že zde není bezprostředně řeč o nějakém vidění Krista). Pavel padl na zem a teprve skrze hlas se mu dal Kristus poznat. Pán mu nařídil, aby šel do města, kde se doví, co má dělat (je hodné povšimnutí, že neobdrží žádné bezprostřední pověření o povolání). Pavel na tři dny oslepl kvůli tomuto světlu. Během tohoto času nic nejedl a nepil. Toto líčení není ve skutečnosti žádným příběhem povolání, avšak obrácení.

V Pavlových listech sice nenajdeme žádnou zprávu o události u Damašku, nicméně apoštol stále znovu dělá narážky na ni. Zřejmě předpokládá u svých křesťanských společenství známost toho, co se mu přihodilo. Míjí tím událost u Damašku, když mluví o svém povolání za apoštola a nazývá se: „povoláný za apoštola“ (Řím 1,1), „z vůle Boží povoláný apoštol Krista Ježíše“ (1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1), „apoštol pohanů“ (Řím 11,13) nebo v zostřeném vyjádření „apoštol povoláný a pověřený nikoliv lidmi, ale Ježíšem Kristem a Bohem Otcem“ (Gal 1,1). V souvislosti s událostí u Damašku Pavel mluví o zjevení nebo o tom, že viděl Vzkříšeného. „Nejsem apoštol? Neviděl jsem Ježíše, našeho Pána? (1 Kor 9,1). Pro tyto výroky je opět důležité, že pověření k bytí apoštolem se shoduje se zjevením Vzkříšeného. A tak se Pavel může připojit v 1 Kor 15,8 k seznamu velikonočních svědků se stejnou formulací „ukázal se“ (ὤφθη), jak je to řečeno o Petrovi, Dvanácti, Jakubovi a dalších. Jen pomocí výrazu „naposledy i mě“ posouvá časovou hranici a pomocí potupného slova „nedochůdče“ (ἐκτρομα) dává najevo svou dřívější činnost pronásledovatele.

2.4 Misijní působení

a) Arábie

Bezprostředně po události u Damašku Pavel odchází do Arábie. Pavel sám tvrdí o této situaci: „ani jsem se nevypravil do Jeruzaléma k těm, kteří byli apoštoly dříve než já, nýbrž odešel jsem do Arábie a potom jsem se zase vrátil do Damašku. Teprve o tři léta později jsem se vydal do Jeruzaléma, abych se seznámil se Petrem, a zůstal jsem u něho dva týdny.“ (Gal 1,16-18). Pavel takovýmto tvrzením klade důraz na nezávislost svého evangelia, které přijal bezprostředně skrze zjevení Ježíše Krista, jež mu nebylo předáno. Nebyl mu tedy vyučen v Jeruzalémě. Skutečnost, že putoval do nehostinné Arábie (nabatejská říše), se k němu, městerskému člověku, nehodí. Později totiž apoštol Pavel misijně působí především ve velkých městech. Zdá se, že ho zasáhl odpor nejen ze strany „starých“ nýbrž i ze strany „nových“ souvěrců.

b) Damašek

Později apoštol Pavel pobýval v Damašku. Dvě místa o této skutečnosti podávají zprávu: 2 Kor 11,32n a Sk 9,23-25. Podle Sk 9 jsou to Židé, kteří se snaží dopadnout Pavla, zatímco podle 2 Kor 11 se jedná o etnarchy nabatejského krále Arety IV. (vládl: 9 př. Kr. – 40 po Kr). Svědectví Pavlova listu má samozřejmě přednost. Pohnutkou tohoto zákroku mohlo být udání u etnarchy. S velkou pravděpodobností tomuto předcházela Pavlova misijní činnost mezi Židy a proselyty, která vedla k nepokojům.

c) První návštěva Jeruzaléma

Pavel se zřejmě vydal na cestu do Jeruzaléma hned po svém útěku z Damašku. O svém prvním pobytu v Jeruzalémě, kde pobyl 15 dní (snad přespával u rodiny své sestry [srov. Sk 23,16]), se vyjadřuje s velkou zdrženlivostí (Gal 1,18-20). Zmiňuje pouze jeden důvod své návštěvy: seznámit se (řecké slovo *ιστορέω* [*historeo*] znamená: vyzkoumat a poznat něco velmi důležitého: jedná se o *hapax legomen* v NZ) s Petrem. Pavel ho přichází navštívit, seznámit se s ním, a dává pochopit, že se pokládá za povolaneho apoštola, který je jemu rovný. Z formulace je možné vyrozumět, co Pavel nemínil. Nechtěl si nechat potvrdit svůj apoštolský úřad, ani se nechtěl od něj nechat vyučovat v evangeliu. Proto šel teprve tři roky po události u Damašku k Petrovi (řecky: *Κηφᾶς* [*Kefas*]), neboť si byl vědom bezprostředního pověření k hlásání evangelia od vyvýšeného Pána.

V Sk 9,26-30 je návštěva Jeruzaléma vyličená odlišně. Barnabáš uvedl Pavla k apoštolům. Pavel všude směle mluvil ve jménu Páně a dostal se do sporu s řecky mluvícími Židy. Protože se ho pokoušeli zabít, byl donucen město opustit. Vazba Pavla na okruh apoštolů odpovídá Lukášovu záměru. I když se podle líčení Gal nedostal do sporů, je možné uvažovat, že jeho pobyt přesto nebyl bez rizika. Zvláštní pozornost si zasluhuje zmínka Barnabáše, neboť se účastnil též druhé Pavlovy cesty do Jeruzaléma. Sám Pavel tuto skutečnost zdůrazňuje v Gal 2,1.

d) Sýrie a Kilikie

Po své první návštěvě Jeruzaléma se Pavel odebral do oblasti Sýrie a Kilikie (Gal 1,21), kde „zvěstoval víru“ (Gal 1,23). Do Jeruzaléma se pak znovu vydal po čtrnácti letech (Gal 2,1). Sk 11,29n vyprávějí ještě o jedné dřívější cestě do Jeruzaléma, o níž se Pavel nezmiňuje.

Podle svědectví Sk se zpravidla misijní činnost apoštola Pavla člení na tzv. misijní cesty (celkem tři; cesta do Říma se počítá jako čtvrtá). Je nepochybné, že nabízené líčení v Sk není úplné a že Pavlova misijní činnost byla rozmanitější. S vědomím této neúplnosti je přesto třeba doznat, že Sk podávají v podstatě správný, byť schématický obraz o misijní činnosti apoštola Pavla.

e) První misijní cesta

Pavel společně s Barnabášem a Janem Markem se vypravili z Antiochie v Sýrii na Kypr. Potom se přeplavili do Perge v Pamfylii, kde se však Marek od nich odloučil. Pak putovali do Antiochie v Pisidii, Ikonia, Lystry a Derbe. Odtud se vydali zpět a hlásali slovo Páně v Perge a Atalii. Pak se vrátili do Antiochie v Sýrii. Úspěch této cesty byl zvláště velký u pohanského obyvatelstva. Ze svědectví listů víme o této cestě pouze to, že Pavel kázal evangelium pohanům před návštěvou Jeruzaléma v roce 49 (Gal 2,1-3) a že byl kamenován (2 Kor 11,25 - a to v Lystře podle Sk 14,19). Názvy míst této cesty najdeme rovněž v 2 Tim 3,11. Úspěch této cesty byl zvláště velký u pohanského obyvatelstva.

f) Apoštolský sněm v Jeruzalémě a „antiošský konflikt“

Pro urovnání sporu o přijímání pohanů do církve byli vysláni Pavel, Barnabáš a Titus (Gal 2,1) do Jeruzaléma. Šlo o tzv. apoštolský sněm (asi v roce 49; srov. Gal 2,1-10 a Sk 15). Po kladném rozhodnutí ve prospěch volnosti pohanů od Zákona však určitá napětí pokračovala.

Došlo k „antiošskému konfliktu“ mezi Pavlem a Petrem (Gal 2,11-14). Zda Pavel vyšel jako vítěz, nelze s jednoznačností říci.

g) Druhá misijní cesta

Před začátkem této cesty vznikla neshoda mezi Pavlem a Barnabášem (Sk 15,39). Barnabáš vzal s sebou Marka a odjel lodí na Kypr, zatímco Pavel vzal s sebou Silase a vydal se navštívit církevní obce v Sýrii a Kilikii; navštívil Derbe a Lystru, kde již misionářsky působil.

Ve Sk je Silván (2 Kor 1,19; 1 Sol 1,1; 2 Sol 1,1; 1 Petr 5,12) stále nazýván jménem Silas (Sk 15,22.27.32.40; 16,19.25.29; 17,4.10.14n; 18,5). Neexistují žádné pochybnosti o tom, že se jedná o stejnou osobu. Buď Silván měl dvě jména jako Pavel, nebo Silván [*Silvanus*] je latinská forma téhož semitského jména, které je pořečtěno jako Silas.

V Lystrě přibral Timoteje. Přes Frýgii a Galacii (Gal 4,13-15) se dostal Mysií do Troady. Na základě nočního vidění (Sk 16,9n) se Pavel přeplavil na evropskou pevninu, kde začal zakládat skoro výlučně pohanokřesťanské církevní obce. Přes Neapoli přišel do Filip, kde kázal evangelium (srov. Sk 16,11-40). Odtud se dostal přes Amfipolis a Apolonii do Soluně, kde kázal „tři soboty po sobě“ v místní synagoze (Sk 17,2). Pro nepřátelství Židů odešel se Silasem do Beroje, kterou také musel brzy opustit. Timotej a Silas zůstali ve městě (Sk 17,14). Pak Pavel přišel do Athén (Sk 17,15-34), kde jeho kázání na Areopagu mělo minimální úspěch. V Athénách se k Pavlovi připojil Timotej a Silas a byli znovu posláni do Makedonie: Timotej do Soluně (1 Sol 3,1-6) a Silas snad do Filip (srov. Sk 17,1nn). Pavel odtud odchází přímo do Korintu (Sk 18; v 1 Kor 2,1-2 popisuje, jaký dopad měla athénská zkušenost na jeho kázání), odkud píše 1 Sol (dnes nejstarší dochovaný křesťanský spis). V Korintu spolupracoval s manželským párem Akvilou a Priscillou.

Apoštol Pavel důsledně používá jména Priska [Πρίσκα] (Řím 16,3; 1 Kor 16,19; srov. též 2 Tim 4,19), zatímco ve Sk se objevuje stále zdvořilá forma tohoto jména: Priscilla [Πρίσκιλλα] (Sk 18,2.18.26).

Během všedních dnů si Pavel vydělával řemeslem – „stanařství“ (Sk 18,3: σκηνοποιός), v sobotu pak kázal v synagoze a snažil se získat Židy i pohany (Sk 18,4). Po příchodu Silase a Timoteje s dary od Filipánů se Pavel mohl věnovat zcela misijní činnosti (Sk 18,5). Obrátil představeného synagogy Krispa (Sk 18,8) a setkal se s prokonzulem Gallionem (Sk 18,12-17). Po nejméně jeden a půl roku působení v Korintu (Sk 18,11) se Pavel vrátil do Sýrie (Sk 18,18). V Efesu nechal Priscillu a Akvilu (Sk 18,19), odcestoval lodí do Cesareje a odtud „si zašel nahoru“ (ἀναβάς zřejmě použito jako *terminus technicus* pro cestu do Jeruzaléma) a pozdravil církevní obec. Potom odcestoval dolů do Antiochie. (Sk 18,22).

h) Třetí misijní cesta

Na tuto cestu se Pavel vydal opět z Antiochie (srov. Sk 18,22-23). Není zcela jasné, kdo jej doprovázel (pravděpodobně kromě Tita a Timoteje jej doprovázeli dva Makedonci Gaius a Aristarchos; srov. Sk 19,29). Pavel prošel Galacií, Frýgií a přišel do Efesu (Sk 19,1). Tam působil tři měsíce v synagoze (Sk 19,8) a potom se obrátil na pohany. Podle Sk 19,9n celé dva roky kázal v přednáškové síni filozofa jménem Tyrannos. Zde začal velikou evangelizační činnost, která zasáhla nejen celou provincii Asii, ale i další oblasti. Církevní obce v Laodiceji, v Kolosách a Hierapoli byly založeny s největší pravděpodobností Epafrasem, který byl Pavlovým spolupracovníkem. Zde napsal První list Korintánům (1 Kor 16,7n). V Efesu Pavel zakusil mnoho těžkostí (1 Kor 15,32: „zápasil jsem se šelmami“). V dnešní době se většinou zastává názor, že zde byl Pavel rovněž ve vězení. V Efesu Pavel působil dva až tři roky (Sk 19,10; 20,31). Odtud uskutečnil též krátkou návštěvu Korintu, o které se Sk nezmiňují. Z Efesu se vydal Pavel znovu do Makedonie (možná i dále do Illyrie [Řím 15,19]) a pak putoval do Acháje (srov. Sk 20,3: „Řecko“), kde strávil tři měsíce zřejmě v Korintu. Potom se vydal do Jeruzaléma. Kvůli nebezpečí, které mu hrozilo, šel přes Makedonii a Filipy do

Troady (Sk 20,3-6). Odtud se po moři dostal do Miléty (Sk 20,13-15), kde pronesl řeč ke starším z Efesu (Sk 20,18-35). Z Miléty pokračoval lodí do Týru (Sk 21,1-3) a dále pak opět lodí do Ptolemais (Sk 21,7), potom pěšky do Cesareje Přímořské, kde pobyl u Filipa (Sk 21,8). Pak se vydal do Jeruzaléma (Sk 21,15-17).

ch) Zatčení a cesta do Říma

Při svém zatčení v chrámě byl Pavel „zachráněn“ před davem římskými vojáky (Sk 21,31-32). Na druhý den promluvil před veleradou (Sk 23,1nn). Velitel ho potom poslal do Cesareje k prokurátorovi Felixovi (Sk 23,23-33). Pavel se úspěšně bránil, ale byl ponechán ve vazbě dva roky (srov. Sk 24,27). Po Felixovi nastoupil Festus (Sk 24,27). Židé po něm žádali, aby byl Pavel přiveden do Jeruzaléma (Sk 25,3). Pavel se však s poukazem na své římské občanství odvolal do Říma (Sk 25,11). Odplul s jinými vězni podél pobřeží Malé Asie a Kréty do Itálie. Jejich loď ztroskotala u pobřeží Malty. Po přezimování na tomto ostrově (Sk 28,1-10) odpluli jinou lodí přes Syrakusy a Regio do Puteol, kde je sedm dní hostili křesťané (Sk 28,14). Po Via Appia se dostali do Říma, kde Pavel strávil asi dva roky v lehčí vazbě: směl pobývat v najatém bytě, přijímat návštěvy a zvěstovat křesťanskou nauku (Sk 28,30-31). Jedná se o tzv. první římskou vazbu. Touto zprávou údaje Sk končí.

i) Závěr Pavlova života

Informace o dalším Pavlově osudu poskytují pastorální listy (1-2 Tim; Tit). Tyto listy jsou často chápány jako pokračování Pavlovy literární činnosti a předpokládá se, že je apoštol sepsal po propuštění z dvouleté vazby v Římě. Vychází z nich najevo, že měl znovu navštívit východní část římské říše a ustanovit Timoteje jako představeného církevní komunity v Efesu (1 Tim 1,3) a Tita na Krétě (Tit 1,5). 2 Tim má formu Pavlovy závěti, psané tváří tvář smrti. Předpokládá, že Pavel byl vězněn v Troadě (4,13) a poté znovu dopraven do Říma (1,17), kde tento list napsal ve vězení. Byly-li tyto listy sepsány samotným Pavlem, lze popis této druhé cesty na Východ považovat za historický. Další detaily o konci Pavlova života čerpáme z pozdější tradice církve. Klement Římský ve svém listu do Korintu vzpomíná, že Pavel „došel až na hranice západu“ (1 Klem 5,7). Toto Klementovo svědectví (asi r. 95) mluví o návštěvě Španělska, novém procesu a mučednické smrti. První svědectví o Pavlově druhém uvěznění v Římě a jeho mučednické smrti za Nerona (54-68) máme u Eusebia (HE, 2,22,3). Eusebius († 339) také cituje Dionysia z Korintu (* asi 170), že Petr a Pavel „byli umučeni v téže době“ (HE, 2,25,8). Pronásledování za Nerona začalo v létě 64 a trvalo až do jeho smrti (9. červen 68). Většinou se pro oba apoštoly uvádí rok smrti 64, ale někteří dávají pro datování Pavlovy smrti přednost roku 67. Křesťanský spisovatel přelomu 2. a 3. stol. Tertulián (*De praescr.* 36) přirovnává Pavlovu smrt ke smrti Jana (Křtitele), tj. stětí.

3 PROTOPAVLOVSKÉ LISTY

3.1 První list Soluňanům

a) Okolnosti vzniku

Město Soluň (Tesalonika) Θεσσαλονίκη, které se nachází v nejzazší části Termaického zálivu, založil král Kassandros v roce 315 př. Kr. a pojmenoval je po své manželce, nevlastní sestře Alexandra Velikého. Soluň byla dobyta Římany v roce 168 př. Kr., kteří z ní učinili v roce 146 př. Kr. hlavní město provincie Makedonie. Po bitvě u Filip v roce 42 př. Kr. se Soluň stala „svobodným městem“ [*civitas libera*] s vlastním senátem [βουλή], shromážděním lidu [δῆμος] (srov. Sk 17,5) a vlastními magistráty [πολιτάρχαι] (srov. Sk 17,6.8). Město mělo velký význam pro obchod díky své výhodné poloze (leželo na hlavní obchodní cestě *Via Egnatia*) a přístavu, který patřil mezi největší v Egejském moři.

Apoštol Pavel přišel do Soluně z Filip (1 Sol 2,2; srov. Sk 16,39n: společně se Silasem a Timotejem) při své druhé misijní cestě. O jeho tamějším působení se dovídáme z Sk 17,1-9. Doba pobytu Pavla v Soluni se dá těžko odhadnout. Sk 17,2 mluví o třech sobotách, kdy apoštol Pavel kázal v židovské synagoze. Doba působení však zřejmě musela být delší. Po svém odchodu měl Pavel záměr ještě více než jednou přijít do Soluně, ale satan mu v tom zabránil (1 Sol 2,17-20). Potom tam vyslal z Athén alespoň svého spolupracovníka Timoteje (1 Sol 3,1n.6), který mu doručil radostnou zprávu o víře a lásce v této církevní obci (1 Sol 3,6-8). Místo pobytu Pavla při napsání dopisu je nám neznámé a tak musí být odvozeno pouze na základě hypotéz. Zmínka o Timotejovi a Silvánovi v 1 Sol 1,1, kteří se setkali s Pavlem podle Sk 18,5 v Korintu, přináší možnost vzniku tohoto listu v tomto městě. Z této hypotézy se dá odvodit též doba napsání: r. 50 po Kr.

b) Struktura listu

1. ZAČÁTEK LISTU (1,1-10)
  - 1.1. Preskript (1,1)
  - 1.2. Děkuvzdání (1,2-10)
2. APOŠTOL PAVEL A CÍRKEVNÍ OBEC V SOLUNI (2,1-3,13)
  - 2.1. Pavlovo jednání v Soluni (2,1-12)
  - 2.2. Další děkuvzdání za přijetí evangelia (2,13-16)
  - 2.3. Pavlova starostlivost o církevní obec (2,17-3,13)
3. NAPOMENUTÍ A POUČENÍ (4,1-5,22)
  - 3.1. Život v čistotě a lásce (4,1-12)
  - 3.2. Druhý příchod Páně – paruzie (4,13-5,11)
  - 3.3. Křesťanský život v církvi (5,12-22)
4. ZÁVĚR LISTU (5,23-28)
  - 4.1. Závěrečné napomenutí (5,23-25)
  - 4.2. Výzva k vyřízení pozdravu (5,26-27)
  - 4.3. Eschatokol – přání požehnání (5,28)

c) Literární a teologický charakter

1 Sol je obecně badateli pokládán za autentický list apoštola Pavla. Jedná se o nejstarší Pavlův list a zároveň nejstarší dochovaný křesťanský dokument. Tento list je významným svědectvím o misijním úsilí apoštola Pavla.

Teologie celého listu je zaměřena na očekávání „paruzie – příchodu Krista“ (srov. 1,9n; 2,19; 3,13; 4,13-18; 5,23). Zvěstované poselství apoštolem Pavlem v Soluni má silný trinitární charakter: 1) soluňská církev je „v Bohu Otcí“ (1,2; srov. 2,4); křesťané jsou „Bohem milovaní“ (1,2-4); 2) Boží Syn, Ježíš Kristus: jeho zmrtvýchvstání je představeno jako základ jeho moci vykoupit člověka od Božího „hněvu“. Ježíšův druhý příchod je dovršení Božího díla spásy, které se skrze něj uskutečňuje (2,19; 3,13; 4,16; 5,2.23). 3) Pavlovo kázání evangelia bylo dílem Ducha svatého, které probudilo víru u Soluňanů (1,5-6). Dopis, který posílá apoštol Pavel do Soluně, není adresován jednotlivci, ale „církvi“ (1,1), ve které má být veřejně přečten (5,27). Jedná se zde o nejstarší doklad o tom, že se Pavlovy listy veřejně předčítaly v křesťanských shromážděních. Přestože Pavel pobýval v Soluni nejvýše několik měsíců, vybízí věřící, aby uznávali ty, kdo jsou v církevní obci představenými (5,12: προϊσταμένοι). Jak tito lidé nabyli tohoto postavení? Na základě Sk 14,23 můžeme usuzovat, že je Pavel ustanovil před svým odchodem ze Soluně. Tento list obsahuje rovněž výzvu k získání úcty u nekřesťanů (4,12: „těch, kdo stojí mimo“). V neposlední řadě 1 Sol poskytuje svědectví o úspěchu Božího slova (2,13).

3.2 První list Korint'anům

V Novém zákoně máme dva listy Korint'anům. Lze však s jistotou tvrdit, že Pavlova korespondence do Korintu zahrnovala minimálně čtyři listy: Z 1 Kor 5,9 vychází najevo, že před 1 Kor poslal do Korintu dopis, v němž varoval před stykem se smilníky (nedochoval se nám možná právě kvůli jeho obsahu). Výpovědi v 2 Kor 2,4 a 7,8 poukazují na další list (odlišný od 1 Kor) napsaný před 2 Kor, tj. třetí v pořadí.

a) Okolnosti vzniku

Korint (Κόρινθος) je starobylé řecké město (založeno kolem roku 900 př. Kr.), které bylo v roce 146 př. Kr. dobyt Římany a zcela zničeno. V roce 44 př. Kr. se Caesar rozhodl Korint znovu zbudovat; město se rychle rozrostlo a mělo brzy snad i 100 000 obyvatel. Korint se tak stal hospodářskou metropolí s bankami, obchody, dílnami (především zde byla hrnčířská a kovodělná výroba). Oficiálním jazykem v Korintu byla latina, jak to dosvědčují většina epigrafů, avšak pro běžnou komunikaci převažovalo používání řečtiny, jak to zřetelně dosvědčují Pavlovy listy. V roce 27 př. Kr. za císaře Augusta se Korint stal hlavním městem senátorské provincie Acháje a dostal tak svého prokonsula (Lucius Iunius Gallio, starší bratr stoického filozofa Seneky, byl prokonsulem v Korintu v období od května 51 do května 52). Nejednalo se již o řecké město, neboť základ populace tvořili římsí veteráni a propuštění na svobodu. Filón Alexandrijský dosvědčuje, že v Korintu existovala velká židovská obec. Sk 18,4 informují o židovské synagoze v Korintu. Pozornost zasluhuje též velké množství otroků v tomto městě.

Korint se nalézal na istmu (pevninské šíji [šířka: 6 km]) spojující střední Řecko s Peloponésem. Město mělo dva přístavy: Kenchreje na východním pobřeží v Saronickém zálivu a Lechaion na severním pobřeží v Korintském zálivu, které dokazují, že město bylo velkým prosperujícím obchodním centrem mezi Římem a Asií. Korint byl také na druhé straně centrem řecko-orientálního kultu: byly zde oltáře bohyně Artemis z Efesu a Dionýsia z Korintu, svatyně Posejdona a místa kultu egyptského božstva (Serapis, Isis). Podle řeckého historika Strabona († 27 po Kr.) sloužilo v Afroditině chrámě na Akrokorintu asi 1000 prostitutek. Od doby básníka Aristofanése (kolem roku 400 př. Kr.) výraz κορινθιάζεσθαι „žít jako v Korintu“ znamenal „vést nevázaný život“. Korint byl též městem Istmických her (srov. 1 Kor 9,24-27) pořádaných každé dva roky na jaře ve svatyni Posejdona, které byly po Olympijských hrách nejdůležitějšími ve starověku. Konečně to bylo město s chrámem Asklepiosa, jenž se svými třemi místnostmi k jídlu dosvědčuje problematiku 1 Kor 8-10.

Apoštol Pavel založil církevní společenství v Korintu (50 po Kr.) při své tzv. druhé misijní cestě potom, co misionářsky působil ve Filipech, Soluni, Beroji a Athénách. Přišel do Korintu sám (Sk 18,1), později však za ním dorazili z Makedonie Silas a Timotej (Sk 18,5). Osobní zkušenost příchodu do Korintu Pavel dokládá slovy: „Přišel jsem k vám sláb, s velikou bází a chvěním“ (1 Kor 2,3). V Korintu se apoštol Pavel seznamuje s manželským párem Priscillou a Akvilou (Sk 18,2), kteří byli vyhnáni císařem Claudiem z Říma. Pavel zůstal v Korintu jeden a půl roku (srov. Sk 18,11). Většina křesťanů v této církevní obci měla pohanský původ (1 Kor 12,2). Obrácení představeného místní synagogy Krispa (Sk 18,8) a 1 Kor 1,22-24; 7,18; 9,20; 10,32; Řím 16,21 dosvědčují přítomnost též židokřesťanů v Korintu. Velký počet věřících v církevní obci pocházel z chudé vrstvy (1 Kor 1,26; 7,21; 11,22b), avšak vedle toho byli mezi tamními křesťany i bohatí lidé jako např. Krispus a Erastos, který byl správcem městské pokladny (Řím 16,23). Věřící v Korintu vlastnili též domy (srov. 1 Kor 1,16; 11,22a; 16,15nn; Řím 16,23; Sk 18,2.3.8) a konali sbírky pro církevní obec v Jeruzalémě (1 Kor 16,1-4; 2 Kor 8,4; 9,1.12; Řím 15,31).

1 Kor byl napsán v Efesu (srov. 1 Kor 16,8) pravděpodobně o velikonočních (srov. 1 Kor 5,7n). Plány apoštolových cest (srov. 1 Kor 16,5-8) poukazují na poslední rok jeho pobytu: 55 nebo 56 po Kr., pravděpodobně někdy na jaře (1 Kor 16,8: „v Efesu zůstanu až do letnic“).

b) Struktura listu

1. ZACHÁTEK LISTU (1,1-9)
  - 1.1. Preskript (1,1-3)
  - 1.2. Děkuvzdání (1,4-9)
2. ROZTRŽKY V CÍRKEVNÍ OBCI (1,10-4,21)
  - 2.1. Skupiny v církevní obci (1,10-17)
  - 2.2. Moudrost Boží a moudrost lidská (1,18-2,16)
  - 2.3. Hlasatelé evangelia a korintská církevní obec (3,1-4,21)
3. ETICKÉ PŘESTUPKY (5,1-6,20)
  - 3.1. Případ smilstva (5,1-13)
  - 3.2. Soudní spory mezi křesťany (6,1-11)
  - 3.3. Prostituce (6,12-20)
4. MANŽELSTVÍ A PANENSTVÍ (7,1-40)
5. MASO OBĚTOVANÉ MODLÁM (8,1-11,1)
  - 5.1. Stolování v pohanském chrámě (8,1-13)
  - 5.2. Apoštolův příklad (9,1-27)
  - 5.3. Poučení z izraelské minulosti (10,1-13)
  - 5.4. Účast na stolu Páně (10,14-22)
  - 5.5. Praktické pokyny – konání všeho ke slávě Boží (10,23-11,1)
6. PROBLÉMY PŘI BOHOSLUŽEBNÝCH SHROMÁŽDĚNÍCH (11,2-14,40)
  - 6.1. Závoj u žen při bohoslužbě (11,2-16)
  - 6.2. Slavení večeře Páně (11,17-34)
  - 6.3. Dary Ducha a jejich užití v bratrské lásce (12,1-14,40)
    - a) Zkušenost inspirace (12,1-3)
    - b) Rozmanitost mimořádných darů a jednota těla Kristova (12,4-31)
    - c) Velepíseň lásky – láska nejvyšší dar a nejdůležitější ctnost (13,1-13)
    - d) Dar jazyků a proroctví – hodnocení darů dle užitku (14,1-40)
7. VZKŘÍŠENÍ MRTVÝCH (15,1-58)
8. ZÁVĚR LISTU (16,1-24)
  - 8.1. Sbíрка, Pavlovy misijní plány, doporučení osob: spolupracovníků (16,1-18)
  - 8.2. Vyřízení pozdravů (16,19-20)
  - 8.3. Eschatokol – pozdrav Pavlovou rukou (16,21-24)

V 1 Kor 5,9 připomíná apoštol Pavel dopis, který již dříve napsal do Korintu a který se nám však nedochoval. Na tento dopis korintská církevní obec zjevně odpověděla. Dopis Korintů obsahoval mnoho dotazů, na které apoštol Pavel v 1 Kor odpovídá: jedná se o otázky „manželství a zdrženlivosti“ (7,1); „panenství“ (7,25); „obětovaného masa modlám“ (8,1); „duchovních darů“ (12,1); „sbírky pro církve v Jeruzalémě“ (16,1) a „Apolla a jiných bratří“ (16,12). Apoštol Pavel získal informace o stavu církevní obce v Korintu ještě jiným způsobem: z domu Chloé (1,11) a z dalších ústních zdrojů (5,1: „proslýchá se“; 11,18: „předně slyším“). Reakce na tyto zprávy se objevuje v 1 Kor 1-4; 1 Kor 5-6 a 1 Kor 11,17-34. Z tohoto je možné vyvodit zvláštnost 1 Kor, ve kterém není možné sledovat vůdčí myšlenku.

c) Literární a teologický charakter

1 Kor je Pavlovou reakcí na problémy a roztržky v církevní obci. Silné sebevědomí korintské obce kritizuje apoštol Pavel v teologii kříže (1,18nn). Kříž boří veškeré domnělé jistoty, v kříži je překonána lidská moudrost Božím bláznovstvím (1,25). Pravá Boží moudrost je „ukřížovaný Kristus“, který je pohoršením pro Židy a bláznovstvím pro pohany“ (1,23). Pro Pavla kritériem pravdy evangelia není lidská moudrost, ale je to slovo o kříži, které je mocí Boží pro ty, kteří jdou ke spáse. Identita víry je zakotvena v kříži Ježíše Krista, který se stal moudrostí od Boha, spravedlností, posvěcením a vykoupením (1,30).

Základní myšlenku o jednotě církevní obce činí zřejmou Pavel na příkladu darů Ducha (charizmat). Pro něj se manifestuje v různorodosti darů jednota církve. Církevní obec je tělem Kristovým (12,27), prostorem, ve kterém skutečně působí Ukřižovaný a Vzkříšený. Z tohoto důvodu charismata neslouží k sebepředstavování, nýbrž pouze k výstavbě církve (srov. 14,3-5.17.26). Pavel vysoce hodnotí dary Ducha, ale nabízí Korint'ánům ještě cennější cestu, kterou je láska. Ne náhodou se objevuje Velepíseň lásky (1 Kor 13) mezi kapitolami 12 a 14, které upozorňují na nebezpečí zneužití charismat (darů Ducha). Láska je protikladem egoismu a svárlivosti, ona nehledá sebe, ale snáší vše zlé a má zalíbení v dobru. Poznání bez lásky ničí a nebuduje (srov. 13,2). Láska nikdy nezanikne (13,8), je jediným darem, který je schopný budovat církev (13,1-13; srov. 8,1-3). Láska je představena jako nejvyšší dar a nejdůležitější ctnost. V 1 Kor 11,23-25 máme patrně nejstarší dochovanou zprávu o ustanovení eucharistie. V 1 Kor 15,3-5 se objevuje záznam nejstarší formulace křesťanského vyznání víry.

Pokud jde o význam 1 Kor, lze tvrdit následující: I když tento list nesehrál takovou důležitou teologickou úlohu jako list Římanům, jeho hodnotu je třeba především vidět v jeho praktickém obsahu: probírá konkrétní problémy života církve, které neztratily nikdy na své aktuálnosti.

3.3 Druhý list Korint'ánům

a) Okolnosti vzniku

V čase mezi napsáním 1 Kor a 2 Kor se odehrály následující události:

- Cesta z Efesu do Korintu - druhá návštěva apoštola, která trvala několik týdnů (srov. 2 Kor 12,14; 13,1). Sk se o ní nezmiňují.
- Návrat zarmouceného (ze situace v korintské církevní obci) apoštola z Korintu do Efesu (srov. 2 Kor 2,3-11; 7,8.12)
- Napsání „dopisu v slzách“, který Titus doručil do Korintu (srov. 2 Kor 7,5-9)
- Smrtelné nebezpečí (soužení: θλιψις) v Asii (2 Kor 1,8)
- Cesta apoštola z Troady do Makedonie (srov. 2 Kor 2,12n)
- Apoštol Pavel se setkává v Makedonii s Titem, který tam přichází z Korintu (2 Kor 7,5nn)

K odehrání těchto všech událostí je třeba počítat alespoň s půl rokem. A tak je možné datovat napsání 2 Kor na podzim v roce 55 (srov. 2 Kor 8,10) v Makedonii (srov. 2 Kor 7,5; 8,1-5; 9,3n). Napsání 2 Kor na podzim je pravděpodobné, jestliže se počítá s tím, že Pavel potom strávil zimu v Korintu (srov. Sk 20,2-6). Lze však rovněž předpokládat jeden a půl roční odstup mezi 1 Kor a 2 Kor. Pak by 2 Kor vznikl na podzim 56 (nebo 57).

2 Kor je nejen adresován korintské církevní obci, avšak i všem bratřím v Acháji (2 Kor 1,1). Tímto rozšířením kruhu příjemců dopisu, obrací se apoštol Pavel na místní církve a všechny křesťany v Acháji (srov. 2 Kor 9,2; 11,10). Situace místní církve je odlišná od situace při psaní 1 Kor. V korintské církevní obci se objevili klamní učitelé (srov. 2 Kor 11,5; 12,11: ὑπερλίαν ἀπόστολοι). Apoštol Pavel mluví o tomto nepříteli v 3. osobě, aby ho odlišil od církevní obce (srov. 2 Kor 10,1n.7.10.12; 11,4n.12n.18.20.22n).

b) Struktura listu

1. ZAČÁTEK LISTU (1,1-11)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání a důraz na Pavlovo utrpení (1,3-11)
2. PAVLOVY VZTAHY KE KORINTSKÝM KŘESŤANŮM: JEHO SNAHY O SMÍŘENÍ S KŘESŤANSKOU OBCÍ (1,12-7,16)
  - 2.1. Pavlova odložená návštěva a dopis „v slzách“ (1,12–2,13)
  - 2.2. Obhajoba Pavlovy apoštolské činnosti (2,14-7,16)
    - a) Úvod (2,14-16)

- b) Služba nové smlouvě (2,17-4,6)
  - c) Naděje na budoucí slávu (4,7-5,10)
  - d) Služba smíření (5,11-6,2)
  - e) Osobní apoštolovo jednání (6,3-7,16)
3. SBÍRKA PRO JERUZALÉMSKOU CÍRKEV (8,1-9,15)
  4. PAVLOVA ODPOVĚĎ NA ZPOCHYBNĚNÍ JEHO APOŠTOLSKÉ AUTORITY (10,1-13,10)
    - 4.1. Plány protivníků (10,1-11)
    - 4.2. Měřítka apoštola (10,12-18)
    - 4.3. Nezištná služba apoštola (11,1-15)
    - 4.4. „Bláznovská řeč“ (11,16-12,13)
      - a) Utrpení a námahy apoštola (11,16-33)
      - b) Omilostnění a slabost apoštola (12,1-13)
    - 4.5. Ohlášení apoštolova příchodu (12,14-13,10)
  5. ZÁVĚR LISTU (13,11-13)
    - 5.1. Závěrečná pareneze (13,11)
    - 5.2. Pozdravy (13,12)
    - 5.3. Eschatokol (13,13)

c) Literární integrita

2 Kor je z hlediska jednotnosti nejvíce zpochybňovaným Pavlovým listem. Často se rozlišují dvě původně nezávislé součásti: pro mnoho biblistů je nápadný rozdíl mezi kapitolami 1-9 a 10-13. Např. G. Bornkamm spatřuje v 2 Kor pět listů: 1) 10,1-13,10 = „list psaný v slzách“; 2) 2,14-7,14 (bez 6,14-7,1) = hlavní část 2 Kor; 3) 1,1-2,13 + 6,14-7,1 = smířčí dopis; 4) 8,1-24 = dopis do Korintu o sbírce pro jeruzalémské křesťany; 5) 9,1-15 = okružní list o sbírce poslaný do Acháje. Podle této hypotézy byl každému tématu věnován zvláštní dopis. Četnost názorů a teorií je způsobena rozličnými odpověďmi na otázku: Je přechod mezi jednotlivými částmi listu tak ostrý, že se dá vysvětlit jenom jako šev mezi původně nezávislými texty? Největší nesnáze působí kapitoly: 10-13; 6,14-7,1; 8-9. Problematiku literární integrity 2 Kor nelze však přeceňovat. 2 Kor je pro nás významný tak, jak ho máme k dispozici, a jeho případné dělení na menší původní celky není pro jeho poselství rozhodující.

d) Literární a teologický charakter

Hlavním tématem 2 Kor je legimita a bytí Pavlova apoštolátu. Pavel po vstupním pozdravu a díkůvzdání za záchranu ze smrtelného nebezpečí (1,1-11) brání svoji bezúhonnost vůči korintské církevní obci (1,12-2,1). Bytí jeho apoštolského úřadu je rozvinuto v 2,14-7,4. Apoštolská služba Pavla, která mu byla Bohem svěřená, zahrnuje slávu (3,7-4,6) i utrpení (4,7-5,10), tak jako sám Kristus skrze utrpení došel slávy. Pavel sám sebe chápe jako služebníka nové smlouvy, která se zakládá na nepomíjející slávě v Ježíši Kristu. I v utrpení se apoštol Pavel cítí být spojen s Kristem (srov. katalogy [výčty] strádání: 4,7-12; 6,4-10; 11,23-29). Charakteristické pro 2 Kor jsou také doxologie – chvály vzdávané Bohu (1,3n.11; 2,14; 8,16; 9,12n.15).

Místo vize společného vzkříšení v 1 Kor 15 se objevuje v 2 Kor 5,1-10 individuální eschatologie: Pavel dává důraz na osobní spojení křesťana s Kristem po smrti. Oba tyto elementy pavlovské eschatologie jsou společně integrovány v Řím 8 (srov. Kol 3,1-4). Prvky z 1 Kor 15 se objevují též v 2 Kor 4. Při setkání s evangeliem se rozhoduje o existenci každého člověka (2 Kor 2,15): hlásání evangelia již tedy má eschatologický charakter. Proto tak apoštol Pavel bojuje o svoji korintskou církevní obec. V 2 Kor 8,1-9,15 projednává o sbírce pro křesťany v Jeruzalémě: motivuje k ní velkorysým příkladem křesťanů v Makedonii (8,1-5) a příkladem Kristovým (8,9). Tzv. „bláznovská řeč“ (11,16-12,13) obsahuje nejdelší

autobiografický Pavlův text, který je řečnický velmi působivý (11,21b-12,10). List se uzavírá nejúplnějším u Pavla doloženým trojičním požehnáním (13,13).

2 Kor je nejosobnějším ze všech Pavlových listů. Apoštolovo nasazení, s nímž tento list psal (zvláště závěrečné 4 kapitoly), je srovnatelné jen s Gal. V 2 Kor Pavel dává poznat nejen některé detaily ze svého života, které jsou důležité pro historii, ale dává rovněž nahlédnout do svého nitra.

3.4 List Galat'anům

a) Okolnosti vzniku

Galat'ané (Γαλάται) jsou v pravém smyslu potomci Keltů (Κέλται), kteří přišli podél řeky Dunaje do Malé Asie z Galie v 3. století př. Kr. a usadili se v oblasti dnešního města Ankary. Dali tak jméno tomuto území (náhorní plošině) Anatolie. Jejich poslední král Aminta po své smrti zanechal své království Římanům (25 př. Kr.). Římané z Galacie udělali svoji provincii s hlavním městem Ankyra (nynější Ankara); k původnímu území Galacie však ještě připojili území Pisídie, Izaurie, Paflagonie, Pontu a dočasně území Pamfýlie. Galacii je možné chápat (Gal 1,2: Γαλατία) jako velké území provincie; jméno Galat'ané (Gal 3,1: Γαλάται) však vždy patřilo pouze obyvatelům staré Galacie. Z tohoto vzniká problém, komu vlastně byl adresován Gal? Jako adresát dopisu Gal přicházejí v úvahu církevní obce na území Galacie (tzv. severogalatská teorie/územní hypotéza), nebo na území též jižní části římské provincie Galacie (tzv. jihogalatská teorie/provinční hypotéza).

Provinční hypotéza, která vznikla v polovině 18. století, předpokládá napsání dopisu v roce 49 (poslaného z Antiochie) nebo v roce 50 (poslaného z Makedonie nebo z Korintu); za adresáty dopisu považuje křesťany na území Lykaonie, Pisídie a Izaurie, kde apoštol Pavel založil církevní obce na první misijní cestě (Sk 13,13-14,27), které pak pravděpodobně navštívil při své druhé misijní cestě (srov. Sk 16,2-5). Naproti tomu územní hypotéza, kterou v dnešní době zastává většina badatelů, spatřuje v Sk 16,6 období založení církevní obce, kterému pak následovala druhá návštěva k posílení církevní obce (Sk 18,23). Hlavními důvody pro upřednostnění tzv. severogalatské teorie je kromě oslovení „pošetilí Galat'ané“ (Gal 3,1: ἀνόητοι Γαλάται), které se lépe hodí pro skutečné Galat'any, rovněž Pavlova uzance používání starých územních označení (srov. Gal 1,21; 1 Sol 2,14; Řím 15,24; Gal 1,17). Tuto teorii podporuje rovněž tematická podobnost Gal s Řím, která poukazuje na časovou blízkost mezi oběma listy.

Údaj v Gal 4,13, kde Pavel používá vyjádření „když jsem u vás poprvé (τὸ πρότερον) zvěstoval evangelium“, předpokládá (minimálně) dvě jeho návštěvy u galatských křesťanů. V případě tzv. územní hypotézy by se jednalo o návštěvy během své druhé (Sk 16,6) a třetí (Sk 18,23) misijní cesty. Pak podle Sk 19 Pavel pobýval v Efesu (v letech 55-56), kde mohlo nastat sepsání Gal. Na základě úzké příbuznosti Gal s Řím (který byl napsán pravděpodobně v Korintu) se jeví pravděpodobnější, že Gal vznikl během Pavlova putování Makedonií nebo dokonce i v Korintu (srov. Sk 20,2). Tuto možnost podporuje rovněž určitá podobnost Gal s 2 Kor. List Galat'anům, který vznikl každopádně před listem Římanům, mohl být sepsán v Makedonii v roce 56 (nebo 57).

b) Struktura listu

1. ZACHÁTEK LISTU (1,1-10)
  - 1.1. Preskript (1,1-5)
  - 1.2. Důvod napsání – nebezpečí odpadu od evangelia (1,6-10)
2. PAVLOVO EVANGELIUM NENÍ OD ČLOVĚKA ALE SKRZE BOHA A JEŽÍŠE KRISTA (1,11-2,21)
  - 2.1. Pavlovo evangelium – dáno skrze zjevení (1,11-24)
  - 2.2. Pavlovo evangelium – uznáno od Jeruzaléma (2,1-10)
  - 2.3. Platnost Pavlova evangelia vůči Petrovi v Antiochii (2,11-21)

3. PAVLOVO EVANGELIUM NENÍ PODLE ČLOVĚKA ALE PODLE PÍSMÁ (3,1-5,12)
  - 3.1. Vzpomínka na zkušenost víry Galat'anů (3,1-5)
  - 3.2. I. výpověď Písma: Abraham ospravedlněn skrze víru (3,6-18)
  - 3.3. Pravá spásná funkce Zákona (3,19-4,7)
  - 3.4. Varování před pádem Galat'anů (4,8-20)
  - 3.5. II. výpověď Písma: Sára a Hagar (4,21-31)
  - 3.6. Výzva Galat'anům (5,1-12)
4. ETIKA SVOBODY V LÁSCĚ A DUCHU (5,13-6,10)
  - 4.1. Služba lásky bližnímu (5,13-15)
  - 4.2. Změna života v Duchu (5,16-25)
    - a) Tělo proti Duchu a Duch proti tělu (5,16-18)
    - b) „Skutky těla“ (5,19-21)
    - c) „Ovoce Ducha“ (5,22-25)
  - 4.3. Varování před ješitností (5,26-6,6)
  - 4.4. Napomenutí k nápomocné činnosti (6,7-10)
5. POSTSKRIPT (6,11-18)

c) Literární a teologický charakter

Tento list patřil od začátku k nejznámějším Pavlovým listům a v dějinách křesťanství měl obrovský vliv. Jedná se o nejbojovnější list apoštola. Jako jediném z Pavlových listů v Gal chybí důkazy za duchovní pokrok křesťanů a tím méně jejich pochvala.

Pavel odpovídá na útoky svých protivníků argumentací autobiografickou (1,13-24) a historicko-církevní (2,1-14). Apoštol Pavel nepřijal evangelium o Ježíši Kristu od lidí, ale skrze Boží zjevení (1,15n), a tak nepotřeboval hledat rady u lidí a ani se nevypravil za církevními autoritami do Jeruzaléma (1,17). Konflikt v Antiochii s apoštolem Petrem (2,11) jenom dokazuje samostatnost pavlovského evangelia. V Gal 2,16 Pavel předkládá své učení o ospravedlnění: „člověk se nestává spravedlivým před Bohem na základě skutků přikázaných Zákonem, nýbrž vírou v Krista Ježíše.“ Ti, kdo se spoléhají na skutky Zákona, jsou pod kletbou (3,10). Skrze moc hříchu ztratil Zákon svoji kvalitu jako cesty spásy: Podle Písma je všechno v zajetí hříchu, aby se zaslíbení dané víře v Krista Ježíše splnilo těm, kdo věří“ (3,22). Galat'ané jsou tak skrze víru Božími syny (3,26); skrze křest oblékli na sebe Krista (3,27) a z moci Boží i dědici zaslíbení (3,29; 4,6). Mají žít z moci Božího Ducha (5,16) a tak obdržet ovoce Božího Ducha, což je „lásky, radost, pokoj, trpělivost, laskavost, dobrota, věrnost, tichost a sebeovládání“ (5,22n).

Tento dopis byl napsán, aby uklidnil pobuřovače, kteří zneklidňují církevní obce v Galacii (1,7; 5,10.12): 1) kážou „pseudo-evangelium“, které není autentické (1,6) a které je odlišné toho hlášeného Pavlem; 2) upírají platnost Pavlovu apoštolátu, aby ho zbavili autority (4,17; 6,12) a nařizují věřícím obřízku (5,2; 6,12n); 3) nepatří do církevní obce. Apoštol píše tento list v době, kdy se církevní obec nalézala ve velké krizi. Enigmatický způsob vyjadřování apoštola (1,8-9; 5,12-13) však nepomáhá blíže určit, kdo jsou vlastně tyto pobuřovači. Jedná se o jedno z nejdůležitějších období prvotní církve, kdy se církev stabilizuje v helénistické a římské kultuře, v pohanském světě. List vykresluje Pavlův vztah k jeruzalémské církevní obci a obsah Pavlova evangelia.

3.5 List Římanům

a) Okolnosti vzniku

Křesťanství, stejně jako předtím židovství (první zpráva o přítomnosti Židů v Římě pochází z roku 139 před Kr.), se dostalo do Říma cestou obchodu. Zcela náhodně vznikly křesťanské obce v Puteoli (Sk 28,13) a v Římě (Sk 28,15). Křesťanství přinesli do hlavního města římské říše pravděpodobně židokřesťané z Jeruzaléma asi již kolem roku 40 po Kr. V době sepsání listu Římanům křesťanskou obec v Římě tvořili především pohanokřesťané

(srov. Řím 1,5.13-15; 10,1-3; 11,13.17-32; 15,15.16.18). Na druhé straně je třeba též počítat s přítomností židokřesťanů v Římě, jak na tuto skutečnost poukazuje Řím 9-11 a Řím 16,7.11: Andronik, Junius a Herodion - mají stejný původ (židovský) [συγγενής] jako apoštol Pavel.

List Římanům byl napsán v okamžiku předělu misijního působení apoštola Pavla. On považuje za ukončenou svoji práci ve východní části římské říše a nyní je jeho záměrem pokračovat v hlásání evangelia na západě, zvláště ve Španělsku (srov. Řím 15,23-24). Nejdříve však chce ještě cestovat do Jeruzaléma, aby tam přinesl sbírku z Acháje a Makedonie (srov. Řím 15,25-29). Místem napsání tohoto listu je pravděpodobně Korint, kde jej Pavel diktoval v domě Gaia (srov. Sk 20,2n; Řím 16,23; 1 Kor 1,14). Bylo to asi v letech 56-58 po Kr. Tercius byl písařem tohoto listu (Řím 16,22). Doručitelkou dopisu byla pravděpodobně Foibé, diákonka církve v Kenchrejích (Řím 16,1).

Důvod napsání listu úzce souvisí se situací, v které se nachází apoštol Pavel. Pavel potřebuje osobní a materiální podporu římské církevní obce, aby mohl uskutečnit svoji plánovanou cestu do Španělska. Z tohoto důvodu Pavel, který je mnohým křesťanům v Římě ještě neznámý, předkládá důkladně své učení v tomto listě. Z Řím jsou ještě zřejmé další důvody, které vedly apoštola k napsání tohoto dopisu. Pavel si je vědom nebezpečí, které musí podstoupit v Jeruzalémě, aby tam mohl předat výtěžek sbírky, a proto prosí o přímluvy římskou církevní obec, aby vše dobře zvládl (srov. 15,30n). Pavel chápe tuto sbírku jako materiální pomoc strádajícím věřícím v Jeruzalémě a zároveň uznání jejich přednosti z hlediska historie spásy, neboť jsou vůbec první církevní obcí (srov. 15,27). Především se však tímto má posílit vztah mezi židokřesťany a pohanokřesťany a spojení se sborem apoštolů, kteří byli uznáváni jako „sloupy církve“ (srov. Gal 2,9). Toto je zřejmé též z obsahu samotného listu, kde apoštol spojuje otázku Izraele (Řím 9-11) s učením o ospravedlnění na základě víry (4,5).

b) Struktura listu

1. ZÁČÁTEK LISTU (1,1-17)
  - 1.1. Preskript (1,1-7)
  - 1.2. Díkuvzdání a vyjevení touhy odebrat se do Říma (1,8-15)
  - 1.3. Základní výrok o spásonosné funkci evangelia (1,16-17)
2. DOGMATICKÁ ČÁST: OSPRAVEDLNĚNÍ SE ZÍSKÁVÁ POUZE SKRZE VÍRU V JEŽÍŠE KRISTA (1,18-11,36)
  - 2.1. Všichni: jak pohané, tak Židé jsou pod mocí hříchu (1,18-3,20)
  - 2.2. Existuje ospravedlnění od Boha vírou v Ježíše Krista (3,21-4,25)
    - a) Zjevení milosrdné Boží spravedlnosti ukazuje nestrannost ospravedlňující víry (3,21-31)
    - b) Abrahám: prototyp člověka, který je ospravedlněn pouze skrze víru (4,1-25)
  - 2.3. Plody ospravedlnění (5,1-8,39)
    - a) Pokoj s Bohem a jistá naděje spásy (5,1-11)
    - b) Typologie: Adam – Kristus: Osvobození od dědičného hříchu a trestu smrti (5,12-21)
    - c) Osvobození od moci hříchu skrze křest (6,1-23)
    - d) Osvobození od Zákona: Zákon – hřích – věřící člověk (7,1-25)
    - e) Dar Ducha a adoptivní synovství Boží – manifestace Boží lásky (8,1-39)
  - 2.4. Otázka spásy vyvoleného národa (9,1-11,36)
    - a) Uznání důstojnosti Izraele – úvod (9,1-5)
    - b) Přislíbení Izraeli (9,6-29)
    - c) Poblouznění Izraele (9,30-10,21)
    - d) Tajemství dějin spásy a záchrany Izraele (11,1-33)
    - e) Závěrečná doxologie (11,33-36)
3. PARENETICKÁ (PRAKTICKO-POVZBUZUJÍCÍ) ČÁST: KONKRÉTNÍ POŽADAVKY VÍRY (12,1-15,13)

- 3.1. Všeobecná napomenutí (12,1-13,14)
  - a) Úvodní všeobecná exhortace (12,1-2)
  - b) Pravidla pro život v komunitě (12,3-21)
  - c) Pravidla jednání ve vztahu k vládní moci (13,1-7)
  - d) Láska – naplněním Zákona (13,8-14)
- 3.2. Zvláštní napomenutí „silným“ a „slabým“ v Římě (14,1-15,13)
4. ZÁVĚR LISTU (15,14-16,27)
  - 4.1. Pověření a dílo apoštola (15,14-21)
  - 4.2. Plány cest: do Španělska přes Řím a do Jeruzaléma (15,22-33)
  - 4.3. Doporučení Foibé a pozdravy (16,1-23)
  - 4.4. Doxologie (16,25-27)

c) Literární a teologický charakter

List Římanům je nejdůležitějším spisem celé sbírky Pavlových dopisů a to nejen pro svoji délku, ale také a to především je jediným listem, ve kterém apoštol rozvíjí celkem úplnou a systematickou teologii. Je to list, který napsal apoštol Pavel křesťanské obci, ve které dosud nepůsobil.

Pokud jde o teologickou výpověď listu Římanům, je třeba v první řadě připustit, že některá témata apoštol Pavel již projednal v dřívějších listech:

- ospravedlnění: Řím 3; Gal 2;
- smíření s Bohem: Řím 5; 2 Kor 5;
- vztah „slabých“ a „silných“: Řím 14-15; 1 Kor 8-10;
- typologie Kristus – Adam: Řím 5; 1 Kor 15.

Apoštol Pavel napsal dvakrát o základním tématu: spáse darované Bohem těm, kdo věří. Poprvé toto téma přináší list Galatánům, který byl ovlivněn polemikou s židovskými protivníky. Pavel proto velmi ostře kritizuje židovský Zákon, který nemůže vést k ospravedlnění (srov. Gal 3,21-25). Tato polemika přetrvává ještě v listě Římanům: 2,1-3,20; 7-11; 16,17-20, ale není již zcela v centru apoštolova zájmu. Pavel dokonce mluví o židovských privilegiích: 3,1-2; 9,4-5; o povolání a spáse tohoto vyvoleného národa (11,28-32). Bez toho, že by tento dopis obsahoval úplnou exposici pavlovské teologie, dopis Římanům přináší obsah evangeliá hlášeného apoštolem: „moc Boží ke spasení pro každého, kdo věří“ (1,16). V tomto evangeliu se zjevuje Boží spravedlnost. Historickým momentem zjevení této Boží spravedlnosti je Ježíšova smrt, která se stala smírnou obětí pro ty, kdo věří (3,25). Tak se ukazuje v ostrém protikladu situace člověka před Bohem. Univerzální moc hříchu působící na Židy i pohany (3,9) činí bezúspěšné lidské namáhání ke získání spásy. Poslušnost Zákona nepřináší spásu, neboť Zákon pouze vede k poznání hříchu, ale nepřivádí k životu. Apoštol Pavel dává odpověď na tuto bezvýchodnou situaci: Boží spravedlnost se zjevuje bez Zákona skrze víru v Ježíše Krista (3,21) – jeho milostí jsou všichni ospravedlnováni (3,24). Pavel předkládá svoji nauku o ospravedlnění na základě příkladu ze SZ: postavě Abraháma (Řím 4). V Řím 5-8 se obrací apoštol ke skutečnosti přítomné spásy v církevním společenství: smíření s Bohem činem Ježíše Krista (Řím 5), křest - vysvobození k novému životu (Řím 6); nová existence křesťana (Řím 7); život v Duchu (Řím 8: manifest křesťanské naděje). V kapitolách 9-11 Pavel dokazuje Boží věrnost vůči nevěrnosti Izraele. V parenetické části apoštol zdůrazňuje, že souhrnem všech přikázání je v přikázání lásky (13,8-10).

3.6 List Filipánům

a) Listy z vězení

Listy Efesanům, Filipánům, Kolosanům a Filemonovi se tradičně nazývají „listy z vězení“. V každém z nich je totiž jasná zmínka o tom, že apoštol Pavel se v době psaní listu nachází ve vězení (Ef 3,1; 4,1; 6,20; Flp 1,7.13.17; Kol 4,3.18; Flm 1.9.10). Také 2 Tim 1,8 představuje apoštola Pavla

jako vězně. 2 Tim však náleží společně s 1 Tim a Tit do skupiny listů, které se označují jako pastorální listy. Listy (Ef, Flp, Kol, Flm – takové jejich pořadí v NZ) mají také do jisté míry obsahovou příbuznost, i když není stejného rozsahu i druhu u všech listů. Tradičně bylo jejich napsání kladeno do (tzv. první) římské vazby apoštola Pavla. V dnešní době je u dvou z nich (Kol; Ef) sporné autorství apoštola Pavla. Tato skutečnost rovněž stanovuje pořadí, ve kterém budou tyto listy projednávány.

b) Okolnosti vzniku

Město Filipy (Φίλιπποι) bylo založeno Filipem II. Makedonským, otcem Alexandra Velikého, kolem r. 356 před Kr. na místě dřívější vesnice Krenides (=Prameny). Město se stalo známým díky „bitvě u Filip“ (r. 42 před Kr.), která pohřbila poslední naděje římské republikánské svobody. Poté co Marcus Antonius a Octavianus (později Augustus) porazili Bruta a Cassia, vrahy Julia Caesara, vytvořili z Filip kolonii pro veterány vítězné armády (Sk 16,12 město správně označují jako *kolónia* [κολωνία]). Sk 16,12 popisují Filipy jako „přední město v té makedonské oblasti“; nebyly však ani správním střediskem provincie Makedonie (Soluň), ani žádného z jejích okrsků. Město se stalo velkým obchodním střediskem pro svoji polohu, neboť leželo na známé *Via Egnatia*, která spojovala východ se západem římské říše. Filipy byly též vzorovým příkladem náboženského synkretismu 1. stol. po Kr. (srov. Sk 16,16-22), neboť zde docházelo oblíbenosti nejen božstvo řecké, egyptské a římské, ale též místní kult, který uctíval božstva plodnosti a země. Židé ve Filipech byli v malém počtu, protože zde neměli svou vlastní synagogu, ale pouze modlitebnu (Sk 16,13: προσευχή).

Ve Filipech vznikla první křesťanská církevní obec v Evropě (srov. Sk 16,11nn; Flp 4,15), kterou Pavel založil v roce 49/50 po Kr. Obec se skládala především z pohanokřesťanů (srov. Sk 16,33; Flp 2,25nn; 4,18: Epafroditos; Flp 4,2n: Evodia, Syntyché a Klement). Židokřesťané však v ní byli též přítomni (Sk 16,13). Po svém prvním pobytu ve Filipech, kdy tuto církevní obec založil, se tam Pavel ještě alespoň jednou vrátil (srov. Sk 20,6; 1 Kor 16,5n). V době napsání dopisu existovaly velmi dobré kontakty mezi obcí a Pavlem. První konvertitkou ve Filipech byla „bohobojná“ Lydie (Sk 16,14) z Thyatyr (město v maloasijské Lydii). Vztah mezi církevní obcí a Pavlem byl velmi dobrý, neboť jí apoštol dal privilegium, že ho tato obec mohla podporovat (Flp 4,18). Je to jediná církevní obec, od které Pavel přijímá dary (2 Kor 11,7-9), zatímco od jiných církevních obcí hmotnou pomoc odmítá (1 Sol 2,9; 2 Sol 3,7-9; 1 Kor 4,12; 9,15). Apoštol Pavel vyzývá křesťany ve Filipech, aby byli bezúhonní, zářící uprostřed zvráceného pokolení a držící se pevně slova života, aby on sám neběžel nadarmo (Flp 2,14-16).

Apoštol Pavel napsal tento dopis během svého věznění (Flp 1,7.13.17). Z listu je možné vyvodit, že křesťané ve Filipech se dověděli, že Pavel je ve vězení. Z Filip Pavel obdržel prostřednictvím Epafrodita dary (Flp 4,18; srov. 2,25; 4,14). Mezitím však Epafroditos vážně onemocněl v místě, kde byl apoštol Pavel vězněn, což zneklidnilo křesťanskou obec ve Filipech (Flp 2,26-30). Epafroditos se ale opět uzdravil. Pavel se rozhodl poslat ho do Filip dříve, než zprvu zamýšlel. Doručitelem Flp byl zřejmě Epafroditos.

V kterém místě (městě) byl apoštol vězněn? Tradiční názor počítá se sepsáním Flp (i ostatních listů z věznění) v (tzv. první) římské vazbě apoštola Pavla, tj. v letech 61-63. V 19. století byla předložena hypotéza, podle které Flp vznikl ve vězení v Cesareji Přímořské, tj. v letech 58-60. V dnešní době většina odborníků uvádí Efes jako místo napsání Flp. V NZ se sice nikde výslovně nehovoří o Pavlově věznění v tomto městě, někteří exegeté však spatřují náznak Pavlova věznění v Efesu ve formulaci: „v Efesu jsem musel zápasit – jak se říká – se šelmami“ (1 Kor 15,32). Pokud se bere v úvahu Efes jako místo napsání, je dopis datován na rok 55. Ve prospěch této hypotézy je možné především uvést geografickou blízkost Efesu a Filip. List Filipanům totiž předpokládá více cest mezi místem Pavlova vězení a filipskou obcí (Filipané se dovídají o Pavlově uvěznění; posílají Epafrodita; Filipané dostávají zprávu o onemocnění Epafrodita; zpráva o obavách Filipanů). Překážkou tohoto názoru rovněž nemusí

být zmínka o „pretoriu“ (Flp 1,13) a pozdrav lidí „z císařova domu“ (Flp 4,22), protože v Efesu existoval palác římského místodržitele a císařští otroci.

c) Struktura listu

1. ZČÁTEK LISTU (1,1-11)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání (1,3-11)
2. ZPRÁVY A POKYNY (1,12-3,1)
  - 2.1. Zprávy o Pavlovi – jeho situace (1,12-26)
  - 2.2. Pokyny pro církev (1,27-2,18)
    - a) Stálost ve víře (1,27-30)
    - b) Shoda ve smýšlení a pokora (2,1-4)
    - c) Kristus nejvyšší příklad pokory a nesobeckosti (2,5-11)
    - d) Poslušnost (2,12-18)
  - 2.3. Zprávy o Timotejovi a Epafroditovi (2,19-3,1)
    - a) O Timotejovi (2,19-24)
    - b) O Epafroditovi (2,25-3,1)
3. VAROVÁNÍ PŘED BLUDAŘI A PAVLŮV OSOBNÍ PŘÍKLAD (3,2-21)
4. VÝZVA K JEDNOTĚ A RADOSTI - NAPOMENUTÍ EVODIE A SYNTYCHÉ (4,1-9)
5. PAVLOVA VDĚČNOST ZA VELKORYSÝ DAR FILIPANŮ (4,10-20)
6. ZÁVĚR LISTU (4,21-23)
  - 6.1. Pozdravy (4,21-22)
  - 6.2. Eschatokol (4,23)

d) Literární integrita

Problematika jednoty listu Flp je předmětem neustálých diskusí mezi biblisty. Vystává totiž otázka: byl Flp původně jedním listem nebo je složen z více listů? Různá pozorování v textu vedla některé biblisty k názoru, list Filipanům je složen z více původních listů. Nejčastěji bývá Flp dělen na tři listy:

A: 4,10-20: děkovný list za dary z Filip

B: 1,1-3,1; 4,2-9: list se zprávami a napomenutími z vězení

C: 3,2-4,1 varování před mylným učením

4,21-23 lze přiřít ke kterémukoli z listů.

Argumenty členění Flp však nejsou zcela jednoznačné a naprosto přesvědčivé. List Filipanům lze chápat jako literární a teologickou jednotu, jak to potvrzují nejnovější biblické studie (srov. W. G. Kümmel; W. Egger; U. Schnelle; R. E. Brown).

e) Literární a teologický charakter

List Filipanům je nejdůvěrnějším ze všech Pavlových listů církevním obcím. Tento list vypovídá o přátelském vztahu apoštola k jeho oblíbené církevní obci ve Filipech. Je třeba mít v patnosti, že veškerá srdečná slova (1,7.8; 4,1) píše Pavel v nebezpečí smrti.

Apoštol Pavel rozvíjí v tomto dopise téma paradoxu křesťanské existence vztažené na vlastní osobu. Výchozím bodem je děkuvzdání Bohu, který ve své věrnosti uchovává a posiluje Filipany v jejich víře (1,3-11; 4,6). Svízelná situace apoštola vede k šíření evangelia (1,12.14), pro něho je nejdůležitější, aby se upřímně zvěstoval Kristus (1,18); jemu nezáleží ani na životu ani na smrti, ale jen aby byl na něm oslaven Kristus (1,20). V utrpení apoštola se zjevuje věrnost a milost Boží. Církevní obec odpovídá na tuto Boží dobrotu vedením života hodného Kristova evangelia (1,27-30). V Flp 2,1-5.6-11.12-18 Pavel zdůrazňuje zaměření křesťanské existence na Ježíše Krista, který je Základem, Udržovatelem a Dokonavatelem spásy. Hymnus v Flp 2,5-11 není pouze z dogmatického hlediska důležitou christologickou výpovědí, ale slouží rovněž za příklad k napodobování pro křesťany. Jako Kristus vzal na sebe přirozenost služebníka a byl poslušný až k smrti na kříži, tak i křesťan má odložit

veškerou ctižádostivost a hádky a následovat tak tento Kristův příklad pokory. Pavlova etika se nezakládá na idealistickém úsilí o svatost, avšak na vědomí Boží moci, která neustále působí Duchem (1,19). Pavel pak sám prohlašuje: „Všechno mohu v tom, který mi dává sílu“ (4,13). Další pohled na sebechápání apoštola nabízí Flp 3,4-11. Pavel hodnotí svou skvělou židovskou minulost z perspektivy víry jako „bezcnou věc“ [σκύβαλον; znamená: smetí, odpad, exkrement] (Flp 3,8). Spravedlnost není možné získat ze Zákona, nýbrž je možné ji přijmout jen ve víře (Flp 3,9). Stejně jako ve všech Pavlových listech je v Flp vyjádřeno blízké očekávání Ježíšova příchodu (srov. Flp 4,5b; 1,6.10; 2,16; 3,20b). Na rozdíl však od předcházejících listů Pavel počítá s tím, že zemře před paruzií Pána a že bude po své smrti přebývat u Pána (Flp 1,23; 3,20n).

Pokud pak jde o zmínku biskupů a jáhnů v Flp 1,1, není možné přesně vymezit jejich úlohu a jejich vztah k představeným a službám v jiných církevních obcích (srov. např. „představení“ [1 Sol 5,12: προϊσταμένοι; též Řím 12,8]; „dary řízení“ [1 Kor 12,28: κυβερνήσεις]; „starší“ [např. Sk 15,2: πρεσβύτεροι]). Struktura úřadů a služeb je však takto pro období 50-60 po Kr. jasně doložena, třebaže se lišily v rozsahu a terminologii. V neposlední řadě lze list Filipánům chápat jako manifest křesťanské naděje a radosti (srov. Flp 4,4-7).

3.7 List Filemonovi

a) Okolnosti vzniku

Tradiční názor počítá se sepsáním Flm v Římě na počátku 60. let. Podobně jako u Flp se i u Flm objevil názor, že tento list vznikl v Cesareji. V dnešní době se většina exegetů domnívá, že Flm vznikl v Efesu. Zdá se, že Flm patří do bezprostřední blízkosti Flp, neboť se apoštol Pavel nalézá ve vězení (Flm 1.9.13), a stejně jako při napsání Flp jsou s ním Timotej a ostatní jeho spolupracovníci (Flm 1.23.24). Časový vztah tohoto listu k Flp není možné s jistotou stanovit, avšak Pavlova ironie v Flm 19 poukazuje vůči Flp na jeho lepší stav a podmínky, ve kterých se nachází. Pavel počítá určitěji s návštěvou u Filemona. Lze se tedy domnívat, že Flm vznikl později jak Flp. Z Flm vyvstává dojem, že apoštol Pavel se nachází v poměrně volném vězení, což by mohlo odpovídat římské vazbě popsané v Sk 28,30. Naproti tomu však Pavlův plán návštěvy Filemmona (Flm 22) poukazuje spíše na věznění v Efesu. Zdá se, že list Filemonovi byl sepsán v Efesu kolem roku 55.

b) Struktura listu

1. ZAČÁTEK LISTU (1-7)
  - 1.1. Preskript (1-3)
  - 1.2. Děkuvzdání (4-7)
2. PROSBA ZA OTROKA ONEZIMA A JEJÍ ODŮVODNĚNÍ (8-22)
3. ZÁVĚR (23-25)
  - 3.1. Pozdravy (23-24)
  - 3.2. Eschatokol (25)

c) Literární a teologický charakter

List Filemonovi je nejkratším listem v *Corpus Paulinum* (25 veršů; 335 řeckých slov). Navzdory své krátkosti je list Filemonovi velice významný, neboť vyjevuje v celé své hloubce mysl a city apoštola Pavla. Je to také nejprivátnější Pavlův list. Nejedná se však v žádném případě o soukromý dopis, neboť adresátů je víc, včetně „církvě“ ve Filemonově domě (Flm 2), tj. domácí církve (srov. Řím 16,5; 1 Kor 16,19; Kol 4,15). List je napsán v prosaickém rytmu; obsahuje velké množství paralelismů a antitezí. A tak je možno o něm tvrdit, že je snad nejzdařilejším Pavlovým dopisem z literárního hlediska. Svou formou se velmi podobá helénistickým listům z běžného života, zvláště listům přímluvným.

Tento list podává zprávu o poslání zpět otroka Onezima (Ὀνήσιμος - běžné jméno pro otroka s významem „užitečný“) svému pánu Filemonovi, křesťanu z Kolos (srov. Kol 4,9;

Kol 4,17/Flm 2). Proč se Onezimos zdržel u Pavla? Pravděpodobně otrok Onezimos uprchl od svého pána po tom, co ho okradl (Flm 18); setkal se s apoštolem Pavlem a pod jeho vlivem se stal křesťanem (srov. Flm 10). V tomto případě se ocitá Onezimos ve stavu otroka utečence (*fugitivus*) a tak musí počítat s potrestáním – čemuž Pavel se snaží zabránit. V případě této hypotézy není možné uspokojivě vysvětlit, proč se Onezimos ocitá u Pavla ve vězení (je to snad náhoda?; nebo znal již dříve apoštola?) a nehledá útočiště v nějakém velkém městě nebo v jiné zemi, aby si tak uchoval nabytou svobodu. Z tohoto důvodu podle nejnovějších domněnek se usuzuje, že Onezimos nebyl žádný utečený otrok, avšak že po konfliktu v domě svého pána navštívil Pavla, aby u něho hledal přímluvnou pomoc. Cíl Onezima je návrat do domu svého pána. Podle této interpretace se jeví Onezimův pobyt u Pavla jako pravděpodobný, avšak přesto přetrvává jeden problém: v Flm 13 se předpokládá delší pobyt (služba) Onezima u Pavla. Proč se Onezimos zdržel u Pavla delší dobu, jestliže měl od něho žádat pouze pomoc ve formě přímluvného dopisu? Není tedy možno zcela vysvětlit důvod setkání Onezima s apoštolem Pavlem. Zřejmé je jen to, že nějaká událost v domě Filemona způsobila odchod Onezima, který se setkal s uvězněným apoštolem Pavlem, jemu byl k dispozici a nyní se řeší v dopise, jestli nadále zůstane u Pavla, nebo se vrátí k Filemonovi. Je možné se domnívat, že Onezimos byl obviněn v domě svého pána, avšak sám se cítil nevinný, a proto prosil Pavla o pomoc.

Na první pohled se tento dopis jeví jako teologicky nevýznamný spis. Při pozornějším čtení je možné objevit zvláštnosti Pavlovy argumentace. Docela zřetelně je vidět, jak se Pavel hned na začátku dopisu (v. 4-7) snaží získat Filemona a připomíná mu jeho dobré činy jako křesťana. Ve verších 8 a 9 mu připomíná svoji apoštolskou autoritu, kterou však nechce používat. Teprve ve verši 10 se objevuje hlavní důvod tohoto dopisu: Pavel prosí za otroka Onezima, kterému byl a je Filemon pánem. Centrální teologický motiv dopisu se nachází ve verši 11: návrat Onezima má změnit vztah mezi ním otrokem a jeho pánem Filemonem. Filemon má poznat a akceptovat nový status otroka Onezima: jako „milovaného bratra“ (v. 16). Apoštol se tak zcela zřetelně s Onezimem ztotožňuje (12.16.17-20) a tak Filemonovi zdůrazňuje nový sociální vztah, který má nastat mezi ním a jeho bývalým otrokem. Vlastní cíl Pavlovy argumentace je zřejmý ve verši 13: Pavel chce, aby Onezimos u něho zůstal, aby sloužil jemu a evangeliu, což nechce bez Filemonova souhlasu (v. 14), který předpokládá (v. 21). Pavel doufá, že bude moci sám brzy Filemona navštívit (v. 22).

Z tohoto listu krásně září apoštolovo sociální cítění. Zároveň je však vidět, jak se církev chovala k instituci otroctví: nenařizovala, aby otroci byli okamžitě propuštěni, protože by se to neobešlo bez velikých pohrom. Masivní postup v tomto směru by znamenal otřesení struktury tehdejší společnosti a tehdejšího života. Otroctví sice zůstalo v křesťanské společnosti ještě celá staletí, ale už v postoji apoštola Pavla je možné objevit vnitřní předpoklady pro překonání a potom i zrušení otroctví (srov. 1 Kor 7,21n).

4 DEUTEROPAVLOVSKÉ LISTY

4.1 Pseudoepigrafie a Písmo svaté

a) Pseudoepigrafie a Nový zákon

Z 27 spisů Nového zákona byly pod vlastním jménem napsané pouze autentické dopisy apoštola Pavla (1 Sol; 1 a 2 Kor; Gal; Řím; Flp; Flm). Apokalypsa společně s Janovými listy (2 a 3 Jan) obsahují původní údaj o autorovi (Zj 1,1.4.9; 2 Jan 1; 3 Jan 1), avšak na rozdíl od autentických Pavlových dopisů není zcela jasné, kdo se skrývá za označením Jana v Apokalypse, který měl vidění; a stejně tak za označením „starší“ (πρεσβύτερος) v Janových listech. Sedm novozákonních spisů bylo anonymně napsaných a teprve během předávání jim bylo přiřazeno jméno autora: Mt, Mk, Lk, Jan, Sk, Žid, 1 Jan. Ostatní spisy Nového zákona je třeba pokládat za pseudoepigrafy, tj. byly zveřejněny s historicky nepřesnými údaji o autorovi.

b) Pseudoepigrafie a antická literatura

Novozákonní pseudoepigrafy nejsou žádnou zvláštností v antické literatuře, neboť ať už v řecko-římské, tak i v židovské literatuře je možné najít řadu pseudoepigrafů nebo anonymních spisů. A tak například Orfeovi, mytické postavě starověku, bylo připisováno velké množství děl. To stejné platí o filozofické literatuře, kde je možné objevit nespočetné množství spisů neprávem připisovaných Platonovi, Aristotelovi a Pythagorovi a takto zveřejňovaných. Největšího vrcholu dosáhla pseudoepigrafie v pseudoepistolografii. Téměř všem velkým osobnostem duchovních dějin byla připisována nespočetná korespondence (např. Euripides, Demokritos, Sokrates, Alexandr Veliký).

c) Pseudoepigrafie a Starý zákon

Množství knih Starého zákona je třeba počítat mezi pseudoepigrafy nebo anonymy. Tak jsou např. všechny tradice zákonodárství uvnitř Pentateuchu připisovány Mojžíšovi, který je přijal na hoře Sinaj. Jako vrchol a zároveň centrum tohoto vývoje musí být viděno Deuteronomium, které samo sebe chápe jako „Mojžíšova slova“ (Dt 1,1). Podobně také prorocké knihy byly přepracovány a rozšířeny (např. Deutero-Izaiáš, Trito-Izaiáš). Král Šalomoun platil na základě 1 Král 5,9-14 za prototyp nositele moudrosti. Jemu byly připsány nejen knihy SZ (Příslaví, Píseň písní, Kazatel, Kniha moudrosti), ale i Šalomounovy žalmy vzniklé v 1. století před Kr. ve farizejských kruzích a Šalomounovy písně z 2. stol. po Kr. Z tohoto všeho je zřetelný důvod této pseudoepigrafie: Snaha propůjčit autoritu spisům tím, že jsou připsány proslulým osobnostem.

d) Židovská apokalyptická pseudoepigrafie

Vrcholu dosáhla pseudoepigrafie v židovské apokalyptice, především ve 2. a 3. stol. př. Kr., kdy vzniklo nespočet takových spisů, které se odvolávaly na velké proroky minulosti. Proud starozákonní tradice byl již bytostně uzavřen, a tak apokalyptické skupiny musely legitimovat své spisy odvoláváním se na náboženské hrdiny minulosti. Existoval tak okruh literatury připisované Henochovi, který byl podle Gn 5,24 vzat do nebe; hlavní díla jemu připisovaná jsou Etiopický Henoch a Slovanský Henoch. Z dalších takových děl je možné jmenovat: Nanebevzetí Mojžíše; Baruchova apokalypsa; 4 Ezd. Židovské pseudoepigrafy se však objevily i pod nežidovskými jmény: Sibyliny výroky (2. stol. před Kr. - 1. stol. po Kr.) nebo Aristeův dopis (2. stol. př. Kr.). Existence řeckých a židovských pseudoepigrafů dává najevo, že novozákonní pseudoepigrafii není třeba vidět jako zvláštní jev.

e) Důvody pseudoepigrafie v Novém zákoně

Novozákonní pseudoepigrafie je časově zřetelně ohraničena: většina těchto spisů vznikla v letech 60 - 100 po Kr., přičemž protopavlovské listy a listy Ignáce z Antiochie tvoří hranice tohoto časového období. Je to období změn a nové orientace prvotní církve. V tomto období vymírá generace prvních svědků (apoštolů), neexistovala ještě společná organizace církve, vznikají uvnitř církve první úřady, je to období silného pronásledování církve a zároveň bolestivého oddělení církve od židovství. Protože neexistovala žádná osobnost, která by měla autoritu v celé církvi, autoři pseudoepigrafických spisů se odvolávají na autority minulosti, aby jejich spisy měly účinnost. Autoři Kol, Ef, 2 Sol a pastorálních listů se jistě pokládali za Pavlovy žáky, kteří chtěli předávat dále jeho dědictví. Cíl těchto novozákonních pseudoepigrafů nespočíval jen v tom, aby zajistil kontinuitu apoštolské tradice po smrti apoštolů, avšak především měly tyto spisy znovu připomenout autoritu apoštolů.

4.2 List Kolosanům

a) Autor, doba a místo sepsání

Od poloviny 19. stol. se objevuje názor, který vylučuje přímý původ Kol od apoštola Pavla. Jako důvody pro tento postoj se uvádí:

- jazyk listu: v Kol se vyskytuje 34 *hapax legomen*. Na druhé straně v tomto dopise chybí mnoho základních charakteristických slov užívaných apoštolem Pavlem (např. zjevení [ἀποκάλυψις]; spravedlnost [δικαιοσύνη]; zjednat právo, ospravedlnit [δικαιοῦν]; zaslíbení [ἐπαγγελία]; zákon [νόμος]; věřit [πιστεύειν]; spasit [σώζειν]; spása [σωτηρία].
- slohové zvláštnosti: např. genitivní spojení (srov. 1,5.13.27; 2,2.11). Do listu jsou začleněny částečně nové literární formy: hymnus (1,15-20), katalog hříchů (3,5.8) a ctností (3,12), řád domácnosti (*Haustafel*; *Household Code*) s popisem povinností jednotlivých členů rodiny a domu (3,18-4,1).
- teologické odlišnosti, zvláště: a) christologie: Pavlovo charakteristické hodnocení smrti a vzkříšení Krista jako zdroje ospravedlnění chybí v Kol, kde je zdůrazněna tematika stvoření skrze Krista a jeho vyvýšení nade vše: „všechno a ve všech Kristus“ (3,11). b) ekleziologie: V Pavlových listech výraz „církev“ je téměř vždy vztahován na místní církev (výjimku tvoří Gal 1,13; 12,28; 15,9, kde má výraz „církev“ obecnější význam), zatímco v Kol se však už myslí jednoznačně na církev rozptýlenou ve světě. Pavel mluvil o vzkříšeném těle Kristově, jehož údem je každý křesťan, tak jako rozličné tělesné části, včetně hlavy, jsou údy fyzického těla. Nikdy však nepoužil obraz církve jako těla Kristova nebo Krista jako hlavy církve, který je hlavním tématem Kol (a Ef). V Kol chybí oslovení výrazem „bratři“, zatímco v hlavních Pavlových listech je poměrně časté.

Dnes je tento list od většiny katolických a protestantských exegetů (např. H. Conzelmann; J. Gnilka; P. Pokorný; J. Pfammatter) posuzován jako pseudoepigraf. List Kolosanům neobsahuje žádný údaj o místě napsání. Pavel se nachází ve vězení (4,3.10.18), avšak toto slouží pouze jako pseudoepigrafická fikce. Dopis zmiňuje několik měst: Kolosy (1,2), Laodiceu (2,1; 4,13.15.16) a Hierapolis (4,13) a tak se dá předpokládat, že tento dopis byl napsán buď v blízkosti těchto měst nebo v Efesu, pravděpodobném centru tzv. Pavlovy školy (E. Lohse; J. Gnilka; P. Pokorný). V každém případě vznikl Kol v jihozápadní části Malé Asie (A. Lindemann). Z deuteropavlovských listů Kol je časově nejbližší apoštolu Pavlovi a tak mohl být napsán kolem r. 70 po Kr.

b) Adresát

Počátky města Kolos (Κολοσσαί) nejsou zcela jasně doloženy; v 5. století před Kr. však je už zmiňováno jako důležité město Frýgie (HERODOTUS, *Hist.* 7,30,1). Kolosy ležely v údolí horního toku řeky Lykos a byly vzdáleny od Efesu asi 200 km. V jejich sousedství se nacházela Hierapolis (20 km vzdálené od Kolos) a Laodicea (16 km vzdálené od Kolos). Tato tři města ležela na území jihovýchodní Frýgie, jež byla součástí římské senátorské provincie Asie zřízené v roce 133 př. Kr. Kolosy se nacházely na důležité obchodní cestě mezi Efesem a Tarsem. Město bylo známé zpracováním vlny a textilní výrobou. TACITUS (*Ann.* 16,27,1) podává zprávu o zničení tohoto města zemětřesením v roce 61 po Kr. Jestli ještě existovala církevní obec v Kolosech po tomto zemětřesení, není možné s jistotou potvrdit. Zatímco město Laodicea je nadále zmiňováno (Zj 1,11; 3,14) a Hierapolis je připomínáno v souvislosti s biskupem Papiášem (EUSEBIUS, *HE*, 3,36,2), Kolosy po roce 61 po Kr. mizí z literatury.

List Kol byl však již od počátku adresován širšímu okruhu posluchačů a čtenářů (srov. 4,16). Zmínky měst – Kolosy (1,2), Laodicea (2,1; 4,13.15.16) a Hierapolis (4,13) – poukazují na to, že všem těmto obcím byl Kol adresován. V těchto zmíněných církevních obcích sice převládali pohanokřesťané (srov. 1,27; 2,13), nicméně je třeba počítat i s přítomností židokřesťanů (2,11.16; 4,11). Tyto církevní obce však nebyly založeny apoštolem Pavlem, ale Epafrasem, který tam zvěstoval evangelium (1,7) a který se za ně modlil (4,12n). O těchto křesťanech se výslovně tvrdí, že jsou pevně zakotveni v předané víře, jež se osvědčila v jejich projevech lásky (srov. 1,3-8). Nyní však křesťanským obcím hrozí odklon od předaného učení prostřednictvím svůdných řečí (srov. 2,4) a skrze novou „filozofii“ (2,8). List Kol vystupuje proti této „filozofii“ a zároveň posiluje křesťanská společenství v jejich apoštolské víře. Doručitelem listu byl Tychikos (4,7).

c) Struktura listu

1. ZAČÁTEK LISTU (1,1-14)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání (1,3-8)
  - 1.3. Prosba (1,9-14)
2. DOGMATICKÁ – NAUKOVÁ ČÁST (1,15-2,23)
  - 2.1. Chvalozpěv Kristu (1,15-20)
  - 2.2. Aplikace hymnu na církevní obec (1,21-23)
  - 2.3. Služba apoštola (1,24-2,5)
  - 2.4. Odmítnutí bludařů (filozofování) a nový život v Kristu (2,6-23)
3. PARENETICKÁ ČÁST (3,1-4,6)
  - 3.1. Nový život v Kristu jako úkol (3,1-4)
  - 3.2. Katalog neřestí a ctností (3,5-17)
  - 3.3. Řád v křesťanském domě (3,18-4,1)
  - 3.4. Všeobecná napomenutí (4,2-6)
4. ZÁVĚR LISTU (4,7-18)
  - 4.1. Osobní sdělení (4,7-9)
  - 4.2. Pozdravy (4,10-17)
  - 4.3. Eschatokol (4,18)

d) Literární a teologický charakter

List Kol zaujímá postoj vůči nové nauce, která má negativní vliv na praktický křesťanský život a kterou autor listu ji nazývá „filozofie“ [φιλοσοφία] (2,8). Tato filozofie obsahuje „klam a mam založený na pouze lidské tradici“ (2,8; srov. 2,22). Toto učení nahrazuje plné přilnutí ke Kristu přesvědčením, že člověk je závislý na „prvopočátcích světa“ [στοιχεία τοῦ κόσμου] (2,8.20; srov. Gal 4,3.9). Zdá se, že jsou totožné s „trůny“, „panstvy“, „knížaty“ a „mocnostmi“ (1,16; srov. 2,10.15) a konečně s anděly, jimž se vzdává zvláštní úcta (2,18). Toto učení připisovalo andělům zvláštní úlohy při stvoření i smíření lidstva; proto autor polemicky zdůrazňuje, že tyto mocnosti byly stvořeny skrze Krista (1,16), který je jejich hlavou. On, ve kterém přebývá celá „plnost“ [πλήρωμα] božství (2,9-10), tyto mocnosti přemohl svou smrtí na kříži (2,14-15). Ke kultu andělů patřily posty, slavení svátků, novoluní a sabatu (2,16-18; srov. Gal 4,10) a zachovávání předpisů o pokrmech z asketických důvodů (2,21-23). Tato filozofie zdůrazňovala jistě nadmíru prostřednictví andělů. Není však jisté, zda byli považováni za vyšší než Kristus. Autor Kol nazývá křest „pravou obřízkou Kristovou“, která jediná je schopna udělit odpuštění hříchů (2,11-13). Na základě této skutečnosti se lze domnívat, že alespoň někteří zastánci nových nauk připisovali židovské obřízce spásný účinek. Toto mylné učení v Kol nebylo přesně vymezenou soustavou, ale směs helénisticko-židovských idejí a praktik. Tato nauka se rozvinula v Malé Asii koncem 1. stol. a následně přešla do vlastního gnosticizmu.

Autor Kol proti mylnému učení přehnaného kultu andělských mocností zdůrazňuje jedinečnou a Bohem určenou úlohu Krista v plánu spásy. Christologický hymnus (1,15-20) oslavuje Krista jako prostředníka stvoření (1,15-16) a zároveň jako toho, kdo skrze svou krev smířil celé lidstvo s Bohem (1,20). Kristus je tedy „hlavou těla, tj. církve“ (1,18.24) a jiným způsobem také hlavou všech mocností (2,10), které přemohl svým křížem (2,14-15). Kristova úloha při stvoření a smíření je dána skutečností, že „se Bohu zalíbilo, aby v něm přebývala všechna plnost“ (1,19). Proto může věřícím dát „plnost božství“, jež v něm přebývá „tělesně“ (2,9-10). Takovýmto způsobem Kristus zaručuje plnou důstojnost všech pokřtěných.

Křesťanský život se podle Kol vyznačuje uskutečňováním lásky a všech ctností s ní spojených (3,12-15). Lásky inspiruje k plnění vlastních povinností, z nichž na prvním místě jsou povinnosti v rodině (3,18-4,1): zde máme první příklad „řádu domácnosti“, který potom najdeme i v Ef a v pastorálních listech. Dále si zaslouží pozornosti výzva k ustavičné

modlitbě, zvláště za zdar apoštolského hlásání (4,2-4), a povzbuzení k moudrosti a apoštolskému duchu vůči nekřesťanům (4,5-6). Spolu s těmito částečně novými myšlenkami je vyzvednuta Pavlova osobnost: je vzorem apoštola, který nese evangelium do celého světa (1,26-27), a mučedníkem, trpícím ve spojení s Kristem za celou církev (1,23-24).

4.3 List Efesanům

a) Autor

List Efesanům se představuje jako dopis apoštola Pavla, který byl napsán v době jeho uvěznění (srov. Ef 3,1; 4,1; 6,20). Tomuto tvrzení však protirečí důležitá argumentace, která poukazuje na deuteropavlovský původ tohoto dopisu:

- Ef obsahuje jazykové zvláštnosti; obsahuje 35 *hapax legomen*: např. jednota [ένότης] (4,3.13); světovládce [κοσμοκράτωρ] (6,12); dělicí stěna [μεσότοιχον] (2,14); společenství [πολιτεία] (2,12). Velice významné jsou též slovní obraty, které se v protopavlovských listech neobjevují, které však výrazně vystihují teologii listu Efesanům: např. duchovní požehnání [εὐλογία πνευματική] (1,3); založení světa [καταβολή κόσμου] (1,4); odpuštění hříchů [ἄφεσις τῶν παραπτωμάτων] (1,7); tajemství své vůle [μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ] (1,9); duchovní smýšlení [τὸ πνεῦμα τοῦ νοῦς] (4,23); napodobovatelé Boha [μιμηταὶ τοῦ θεοῦ] (5,1); království Kristovo a Boží [βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θεοῦ] (5,5).
- Typické pro tento list je odvolávání se na apoštola Pavla; anamnese jeho osoby a teologie (srov. 3,1-3): Pavel se tak objevuje mezi proroky jako ten, který obdržel zjevení Boží.
- Ef použil Kol jako literární předlohy; je možné nalézt podobnosti v preskriptu a postskriptu; v jazyku a tématice (např. Ef 1,6n/Kol 1,13n; Ef 3,1-13/Kol 1,23-28). Ze 115 veršů Ef nachází 73 veršů přesnou paralelu v Kol. Shody jsou mnohdy doslovné: nejméně jedna čtvrtina slov Ef se nachází v Kol; a opačně třetina slov Kol se nachází v Ef. Nelze tvrdit, že by autor Ef opisoval z Kol, spíše je poznat, že ten, kdo napsal Ef, znal Kol zpaměti. Srovnání Kol a Ef vede k závěru, že oba listy nepochází od stejného autora (např. πλήρωμα „plnost“ v Kol 1,19 a 2,9 se vztahuje na Krista, v Ef 1,23 se týká církve).
- Teologie Ef dává najevo rozdílnost vůči protopavlovským listům a na druhé straně příbuznost s Kol. V christologii dominuje představa kosmické vlády Ježíše Krista (1,20.22.23). V žádném jiném novozákonním spise nevystupuje tak do popředí ekleziologie jako v tomto listě.
- Apoštol Pavel působil podle Sk 19,9n více než dva roky v Efesu a tak ho církevní obec dobře znala. Naproti tomu z Ef 1,15; 3,2 se zdá, jako by apoštol Pavel tuto obec vůbec neznal. Celý Ef budí dojem neosobního dopisu, nenajdeme v něm např. jedinou zmínku pozdravu členům církevní obce. Konečně uvedení místa „v Efesu“ (1,1) je viděno jako nepůvodní.

Většina exegetů v současné době označuje Ef jako deuteropavlovský spis (J. Gnllka; R. Schnackenburg). Co se týká autora tohoto dopisu, je možné říci jen velice málo: patřil k Pavlově škole a byl pohanokřesťan, jak to dotvrzuje sám list (1,3-14; 2,20-22; 3,20n; 6,13-17); vzal si za cíl zachránit hrozící narušení jednoty židokřesťanů a pohanokřesťanů v církevních obcích Malé Asie.

b) Adresát, místo a doba vzniku

Udání místa určení dopisu ἐν Ἐφέσῳ (v Efesu) chybí v $\mathfrak{P}^{46}$, B*, $\mathfrak{N}^*$, 1739, 424 a u Origena. Marcion též pravděpodobně nečetl tento údaj místa (viz. TERTULIÁN, *Adv. Marc.* 5,11,12) a označil tento spis jako dopis Laodičanům. V $\mathfrak{P}^{46}$ chybí kromě místa určení ještě τοῖς πρὸ οὐσιν. $\mathfrak{P}^{46}$ má tedy čtení: „těm, kteří jsou svatí a věřící v Krista Ježíše“. Podle některých biblistů je tato varianta původní. Obvykle se však dává přednost variantě „svatým, kteří jsou“ bez uvedení místa jako *lectio difficilior*. Nejstarší podoba textu Ef 1,1 neobsahovala žádné udání místa určení. Údaj místa určení spolu s nadpisem byl pak asi připojen při sestavování sbírky Pavlových listů na konci 1. století. Na druhou stranu však nejstarší dochovaná tradice (kromě Marciona) zná tento list jako list Efesanům (Muratoriho fragment, Irenej, Klement Alexandrijský, Tertulián). Zůstává však nevysvětleno, proč tento list byl označen jako list Efesanům.

- Někteří berou vážně Marcionův názor, že Ef je ve skutečnosti list do Laodiceje (srov. Kol 4,7-8). To by potvrdzovala skutečnost, že doručitelem obou listů je Tychikos (Kol 4,16; Ef 6,21). Tento názor zastával A. von Harnack, který předložil vysvětlení, proč byla tato původní adresa vymazána: Zj 3,14-22 nevydává dobré svědectví o laodicejské církevní obci. Tato hypotéza nedošla širšího přijetí (při pseudoepigrafičnosti listu Kolosanům je třeba údaj v Kol 4,16 pokládat za fiktivní).
- Jiní tvrdí, že Ef byl okružní list určený různým církevním obcím prokonzulární Asie [Efes, Laodicea, Hierapolis, ...] (Th. Beza). Místo určení se prý doplňovalo do prázdného místa v textu nebo existovalo více exemplářů textu, každý pro jinou obec. Časem se tyto exempláře ztratily a dochoval se jen jeden, který byl určen pro Efes. Ani tuto hypotézu nelze dostatečně dokázat, neboť např. chybí skutečné příklady takových okružních listů z oné doby. Oslovení více církevních obcí se dosáhlo tím, že byly zmíněny přímo v preskriptu (např. Gal; 1 Petr). Zůstává rovněž nezodpovězené, zda mezi obcemi, kterým byl okružní list adresován, byl či nebyl rovněž Efes.

Je třeba konstatovat, že není možné zcela stanovit, jak zněl původní preskript Ef 1,1 (srov. N-A²⁷). Pokud tento dopis původně neměl žádné místo určení, je možné vzít v úvahu, že tomuto dopisu bylo přiřazeno město Efes, kde apoštol Pavel dlouhou dobu působil a tak mohl poslat dopis této církevní obci. Srovnání Ef s Kol dosvědčuje, že tento dopis byl adresován křesťanům římské provincie Asie.

Místo napsání tohoto listu není možné s přesností stanovit. Z velké příbuznosti Ef s Kol je možné usuzovat na Malou Asii (např. R. Schnackenburg). Někteří exegeté (např. P. Pokorný) se snaží upřesnit místo napsání a navrhují Efes. Pokud se týká vymezení doby napsání, většina odborníků uvažuje o období 80-90 po Kr.

b) Struktura listu

1. ZČÁTEK LISTU (1,1-23)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání (1,3-14)
  - 1.3. Dík a prosba [*první*] (15-23)
2. DOGMATICKÁ – NAUKOVÁ ČÁST (2,1-3,21)
  - 2.1. Záchrana ze smrti a hříchu skrze Boží milost (2,1-10)
  - 2.2. Církev ze Židů a pohanů (2,11-22)
  - 2.3. Pavel – služebník Kristova tajemství (3,1-13)
  - 2.4. Prosba [*druhá*] a doxologie (3,14-21)
3. PARENETICKÁ ČÁST (4,1-6,20)
  - 3.1. Napomenutí k jednotě (4,1-16)
  - 3.2. Starý a nový člověk – zásady pro nový život (4,17-5,20)
  - 3.3. Řád v křesťanském domě (5,21-6,9)
  - 3.4. Výzbroj křesťana a modlitba za církve (6,10-20)
4. ZÁVĚR LISTU (6,21-24)
  - 4.1. Poslání Tychika (6,21-22)
  - 4.2. Závěrečné požehnání (6,23-24)

c) Literární a teologický charakter

Kromě listu Římanům není možné objevit v *Corpus Paulinum* nějaký list, který by tak významným způsobem ovlivnil křesťanské myšlení a spiritualitu jako list Efesanům. C. H. Dodd z tohoto důvodu Ef nazval „korunou pavlovství“ (*crown of Paulinism*). Ve většině textu má list modlitební nebo homiletický charakter.

Hlavním předmětem úvahy je „tajemství“ [μυστήριον], jež spočívá ve spásné Boží vůli (1,9). Je totožné s „tajemstvím Kristovým“ (3,4), neboť Bůh chtěl svůj věčný plán uskutečnit v Kristu Ježíši našem Pánu (3,11) za účelem „sjednotit všechno v Kristu jako hlavě“ (1,10). Toto tajemství bylo „skryto od věků v Bohu, Stvořiteli všeho“ (3,9). On je zjevil (1,9), aby

ukázal nesmírně velkou moc působení své všemohoucnosti, když Krista vzkřísil z mrtvých, posadil ho po své pravici v nebi nad všechny knížata, mocnosti, síly, panstva, všechno podřídil pod jeho nohy a dal ho jako svrchovanou hlavu církvi (1,19-21). Toto tajemství bylo zjeveno apoštolům a prorokům (3,5), zvláštním způsobem pak Pavlovi (3,3). Jemu byla dána milost „zvěstovat pohanům nevystižitelné Kristovo bohatství a jasně ukázat, jak se uskutečňuje ono tajemné rozhodnutí, které bylo od věků skryté v Bohu, Stvořiteli všeho“ (3,8-9).

Kristovo dílo, i když má silný kosmický rozměr, je prvořadě zaměřeno na lidi. Před Kristem se lidstvo nacházelo ve stavu vzpoury, když následovalo „vládce mocností v ovzduší“, a žilo tak v hříchu (2,1-2). Z tohoto stavu nebyli vyňati ani Židé, „přirozeností propadlí Božímu hněvu jako ostatní“ (2,3). Ale Bůh dal skrze svého milovaného Syna (1,6) všem lidem možnost získat synovství Boží (υιοθεσία), k němuž byli předurčeni od věčnosti (1,5). Za tímto účelem lidem nabídl skrze Kristovu krev „vykoupení“ a „odpuštění hříchů“ (1,7) a udělil jim zdarma nový život zároveň s Kristem (2,4-7). Spásu pak člověk obdrží skrze víru – nedostává ji pro skutky.

Skrze Kristovo dílo se Židé, kteří v něho doufali jako první (τοὺς προηλπικότας), stali dědici Božích zaslíbení (1,11-12). Ale také pohané, když uslyšeli slovo pravdy a uvěřili v ně, přijali pečeť Ducha svatého, závdavek plného a konečného vykoupení (1,13-14). Židé a pohané byli dříve odděleni přepážkou nepřátelství (2,14: τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ), kterou představoval židovský Zákon; nyní jsou usmířeni: Kristus skrze kříž zničil nepřátelství tím, že zrušil Zákon s jeho příkazy a ustanoveními a učinil z nich jedno tělo. Tak se stal pro všechny, Židy i pohany, zvěstovatelem pokoje (2,14-18). Pohané obrácení ke Kristu tedy již nejsou cizinci a přistěhovalci, ale spoluobčané svatých a členové Boží rodiny (2,19: οἰκέλοι τοῦ θεοῦ). Jsou jako budova: jejími základy jsou apoštolové a kazatelé mluvící pod vlivem vnuknutí a úhelným kamenem (ἀκρογωνιαίος) je sám Kristus Ježíš (2,20: stavba církve). V něm i oni jsou budováni, aby se stali Božím příbytkem skrze Ducha (2,19-22). Smíření skrze Krista se uskutečňuje v církvi. Ona je Kristovým tělem a Kristus její svrchovanou hlavou (1,22-23). Komunita věřících - Kristovo tělo a Boží chrám - má přednostní právo na jednotu (4,4-6: prvky jednoty církve), která se projevuje v mnohotvárnosti darů milosti, kterými církev obohatil vzkříšený Kristus, když vystoupil na nebe (4,11-12: jednotlivé služby ve stavbě církve). Přilnutí ke Kristu a vstupem do církve začíná pro člověka nový život. Křesťané mají odložit „starého člověka“ s dřívějšími způsoby života a obléci „člověka nového“, který je stvořen podle Božího (vzoru) jako skutečně spravedlivý a svatý (srov. 4,22-24). Život v církvi zahrnuje též přesné povinnosti jednotlivých členů rodiny mezi sebou navzájem. Autor Ef předkládá „řád v křesťanském domě“ (5,21-6,9), který se v mnohém podobá Kol 3,13-4,1. Společenství muže a ženy v manželství je odrazem a napodobováním tajemství (5,32), tj. intimního vztahu Krista a církve (5,21-33).

4.4 Druhý list Soluňanům

a) Problematika autorství

Pavlovo autorství 2 Sol bylo od počátku církve uznáváno (Irenej, Muratoriho fragment). Teprve začátkem 19. století se objevily první pochybnosti o Pavlově autorství 2 Sol. Hlavní problém spočívá ve vzájemném vztahu 2 Sol k 1 Sol. Literární závislost 2 Sol na 1 Sol je považována za hlavní argument pseudoepigrafického charakteru 2 Sol.

Shodnosti 1 Sol a 2 Sol:

- Struktura: preskript (1 Sol 1,1; 2 Sol 1,1n); první díkůvzdání (1 Sol 1,2n; 2 Sol 1,3; 1,6n; 2 Sol 1,4); druhé díkůvzdání (1 Sol 2,13; 2 Sol 2,13); prosba a napomenutí (1 Sol 4,1; 2 Sol 2,1,6; 1 Sol 4,10-12; 2 Sol 3,10-12); nepořádky v církevní obci (1 Sol 5,15; 2 Sol 3,6.7.11); závěr listu (1 Sol 5,23.28; 2 Sol 3,16.18). Srovnání 1 Sol a 2 Sol z hlediska struktury ukazuje nápadnou

shodnost. Pozornosti zasluhují především paralely na začátku a na konci listu. Tyto paralely se nedají vysvětlit jako nahodilosti. Dokazují literární závislost 2 Sol na 1 Sol.

- Znění textu: preskript (1 Sol 1,1; 2 Sol 1,1n); přechod k parenezi (1 Sol 3,11; 2 Sol 2,16); závěr listu (1 Sol 5,23; 2 Sol 3,16).
- Témata: království Boží (2 Sol 1,5; 1 Sol 2,12); Ježíšovo zjevení s anděly/svatými (2 Sol 1,7; srov. 1 Sol 3,13); Ježíšova posila a útěcha (2 Sol 2,16-17; 1 Sol 3,11-13); Pavlova práce ve dne v noci (2 Sol 3,8; srov. 1 Sol 2,9); přání pokoje (2 Sol 3,18; 1 Sol 5,28).

Na pseudoepigrafický charakter 2 Sol poukazuje rozdílné chápání eschatologie: 1 Sol 4,13-18; 5,1-11 a 2 Sol 2,1-12; 1,5-10. Eschatologie 1 Sol je charakteristická v bezprostředním očekávání příchodu (paruzie) Páně. V 2 Sol 2,2 se autor staví proti tvrzení, že by den Páně měl už nastat, což neodpovídá 1 Sol. V 1 Sol 4,13-18 stojí ve středu pozornosti příchod Páně a odchod věřících (uchvácení věřících v oblacích vzhůru vstříc Pánu). Cílem eschatologického dění se jeví skutečnost „být s Pánem“ (1 Sol 4,17). Zcela jiný průběh nabízí 2 Sol 2,1-12. Před příchodem Páně musí se objevit „člověk nepravosti, syn zatracení“ (2 Sol 2,3: ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας), který vystoupí proti Bohu (2 Sol 2,4). Úplná epifanie tohoto Božího soupeře má sice teprve nastat (2 Sol 2,6n), avšak již nyní skrytě působí a disponuje nevěřícími lidmi. Tento odpůrce bude v den paruzie zničen Kristem. Oddálení paruzie a vystoupení eschatologického soupeře základně odlišuje 2 Sol 2,1-12 od 1 Sol 4,13-18; 5,1-11. Zatímco 1 Sol 5,1 zásadně odmítá vypočítávání doby příchodu Páně, v 2 Sol 2,1-12 se objevuje eschatologický postup, který nejen připouští pozorování a kalkulaci, ale je přímo vyžaduje. Při projednávání eschatologické otázky Pavel staví vždy do středu pozornosti zjevení vzkříšeného Krista (srov. 1 Sol 4,16; 1 Kor 15,23). Eschatologie 2 Sol však nalézá své centrum ve zničení Antikrista.

V dnešní době většina autorů pokládá 2 Sol za deuteropavlovský a na základě eschatologie obsažené v textu (srov. 2 Petr 3,1-13) odhadují dobu napsání koncem 1. století po Kr. v Malé Asii nebo v Makedónii.

b) Struktura listu

1. ZACHÁTEK LISTU (1,1-12)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání a modlitba (1,3-12)
    - a) Děkuvzdání za víru a vzájemnou lásku (1,3-4)
    - b) Boží soud a Ježíšova paruzie (1,5-10)
    - c) Prosba za soluňskou komunitu (1,11-12)
2. DOGMATICKÁ ČÁST: „DEN PÁNĚ“ (2,1-12)
  - 2.1. Téma: den Páně není blízko (2,1-2)
  - 2.2. Před koncem se objeví člověk nepravosti (2,3-5)
  - 2.3. Tajemná překážka (2,6-7)
  - 2.4. Zničení člověka nepravosti a všech jeho přívrženců (2,8-12)
3. PARENETICKÁ ČÁST: NAPOMENUTÍ A POUČENÍ (2,13-3,15)
  - 3.1. Děkuvzdání za vyvolení obce (2,13-14)
  - 3.2. Napomenutí k vytrvalosti (2,15-17)
  - 3.3. Prosba o modlitbu (3,1-5)
  - 3.4. Varování před zahálčivým životem (3,6-12)
  - 3.5. Napomenutí ke kázni (3,13-15)
4. ZÁVĚR LISTU (5,23-28)
  - 4.1. Pozdrav pokoje (3,16)
  - 4.2. Eschatokol (3,17-18)

c) Literární a teologický charakter

Eschatologická poučná řeč v 2 Sol 2,1-12 je základním poselstvím celého listu. Autor listu projednává otázku paruzie na základě apokalyptického pojetí. Snaží se poopravit omyly

fanatizovaných lidí, kteří se nemohou smířit se skutečností, že den Páně hned tak rychle nenastane. Zakládají totiž své tvrzení na osobních zjeveních a na dopisech, které jsou falešně připisovány apoštolu Pavlovi. Netvrdí, že příchod Páně má neprodleně nastat, ale dokonce prohlašují, že den Páně měl už nastat (2 Sol 2,2). Z tohoto důvodu autor listu používá některé apokalyptické pojmy: předtím než bude konec, musí totiž nastat apostaze: „musí dojít ke vzpouře proti Bohu a objevit se člověk nepravosti, syn zatracení, který se postaví na odpor a povýší se nade všechno, co má jméno Boží nebo čemu se vzdává božská pocta a dokonce usedne v chrámu Božím a bude se vydávat za Boha“ (2 Sol 2,3-4; srov. Dan 11,36-39; Iz 11,4). V této tajemné postavě vidí všeobecně komentátoři Antikrista nebo personifikaci moci zla.

Manifestace člověka nepravosti je však ještě vzdálená: „Víte přece, co zatím brání tomu, aby se ukázal dříve, než přijde jeho čas. Ta nepravost již působí, ale jen skrytě, dokud nebude odstraněn z cesty ten, kdo tomu brání“ (2 Sol 2,6-7). Démonické mocnosti již působí, ale existuje překážka, která jim brání se plně manifestovat. Tato „překážka“ je označena poprvé jako neutrum [τό κατέχον] (v. 6) a podruhé jako maskulinum [ὁ κατέχων] (v. 7): je tedy velice obtížné stanovit, jestli se jedná o nějakou věc, nebo o nějakou osobu. Autor listu nepřináší vysvětlení, neboť již o tom mluvil osobně v církevní obci (srov. 2 Sol 2,5), ale je též možné, že tato odvolávka na dřívější vysvětlení není nic jiného než literární prostředek, jak vyjádřit tradiční charakter tohoto poselství. Otázku totožnosti překážky se snaží vysvětlit nejrůznější hypotézy: Někteří v něm vidí římskou říši, jiní zase modlitbu církve, Boží nařízení nebo Ducha svatého nebo archanděla Michaela. Nedávno byla francouzským exegetou O. Cullmannem předložena hypotéza, podle které překážka není nic jiného než hlásání evangelia.

Autor 2 Sol přináší tedy toto poselství: nynější utrpení, která musí přestát křesťané, nejsou znamením vzpoury zlých mocností, která je podle apokalyptického pojetí předejrou konce, ale jsou spíše účinkem neblahé přítomnosti zla v historii lidstva. Věřící se tedy mají učit očekávat s trpělivostí příchod Krista tím, že se budou aktivně účastnit na životě ve společnosti a vydělávat si prostředky k životu vlastní prací (3,5-15) a tak následovat příklad apoštola Pavla.

4.5 Pastorační listy

Označení pastorační listy pro 1 a 2 Tim a Tit pochází od německého protestantského teologa Paula Antona († 1730), který tak jasně vystihl záměr těchto tří listů: jejich snahu o vysvětlení důvodu a vzniku církevního pastýřského úřadu. Všechny tyto tři listy jsou adresované jednotlivým osobám, avšak zároveň nejsou žádnými soukromými dopisy, nýbrž spisy s autoritativním požadavkem. Připomínky a výzvy k správnému vykonávání pastýřského úřadu mají všeobecně platný charakter. Společné téma těchto listů je výzva k odvrácení se od mylného učení a návrat k učení apoštola Pavla a všemu, co odpovídá tradici prvotní církve.

a) Autor, doba a místo vzniku

Pastorační listy byly tradičně po staletí připisovány apoštolu Pavlovi. První zařazení těchto listů mezi *Corpus Paulinum* je dosvědčeno již v 2. století. Na začátku 19. století bylo Pavlovo autorství uvedeno v pochybnost (F. D. E. Schleiermacher [1807]; J. G. Eichhorn [1812]; F. Ch. Baur [1850]). Baur interpretoval zařazení těchto listů mezi Pavlovy dopisy v 2. stol. jakožto obranu proti gnosi, která se tehdy objevila v církvi. Mezi věcné argumenty proti Pavlovu autorství náleží:

- Pastorační listy předpokládají historickou situaci církve, která se neshoduje ani s údaji Sk a ani protopavlovskými listy. Cesty do Makedonie (1 Tim 1,3), na Krétu (Tit 1,5), do Troady (2 Tim 4,13) a do Nikopole (Tit 3,12) lze umístit až do období po předpokládaném propuštění apoštola Pavla z římského vězení (tzv. první vazby) kolem roku 63. Podle Řím 15,23 se zdá,

že Pavel už neuvažuje o návratu na Východ, nýbrž že touží se vydat do Španělska (Řím 15,24). Rovněž Sk 20,25 může upozorňovat, že Pavel se již zpět na Východ nevydal.

- Pastorální listy popisují problémy prvotní církve třetí generace a tak je církevní stav mnohem více zorganizován než v době apoštola Pavla. Neexistují už domácí církevní obce, nýbrž podle antického modelu domu rozdělené místní obce, které vytvářejí již bohatou strukturu (srov. 1 Tim 3,15; 2 Tim 2,20n; Tit 1,7). Biskupové, presbyteri a jáhni jsou skrze vkládání rukou jiných církevních autorit uváděni do služby (srov. 1 Tim 1,18; 3,1-7.8-13; 4,14; 5,17-22; 2 Tim 1,6; Tit 1,5-9). Charismaticko-funkční struktura pavlovské církevní obce (srov. 1 Kor 12,4-11.28n; Řím 12,3-8) je tak nahrazena systémem služeb: *biskup, presbyter, jáhen*.
- Způsob vyjadřování v pastorálních listech je odlišný od Pavlova stylu. Nápadný je výskyt *hapax legomen*: 66 v 1 Tim; 60 v 2 Tim a 32 v Tit. Mezi charakteristické výrazy teologie pastorálních listů je možné jmenovat: např. zjevení [ἐπιφανεῖα], zbožnost [εὐσεβεία], svědomí [συνείδησις], zdravé učení [ὀρθοδοξία διδασκαλία], spolehlivé slovo [πιστὸς ὁ λόγος], žít zbožně [εὐσεβῶς ζῆν].
- Pastorální listy mají teologii, která se v mnohém liší od protopavlovské. Chybí v nich tematika: Božího ospravedlnění, svobody, kříže, těla Kristova. Odraz specificky pavlovského učení o ospravedlnění se objevuje v Tit 3,4-7 a 2 Tim 1,8-10. Pavlovský protiklad „tělo – duch“ však chybí v pastorálních listech. Zatímco se u Pavla objevuje víra jako forma přivlastnění spásy, v 1 Tim dominuje obsah víry jako ohlašování nauky. Ústředním výrazem se stává slovo διδασκαλία (vyučování, nauka), které se vyskytuje 15krát v pastorálních listech z 21 výskytů v celém Novém zákoně. Víra se objevuje jako pravá víra v protikladu k mylnému učení (srov. 1 Tim 1,19; 4,1.6; 6,21; 2 Tim 2,18; 3,8) a zároveň charakterizuje jako postoj křesťanskou existenci. Paruzie Krista je v pastorálních listech chápána jako epifanie, která se uskuteční v předem určený čas (srov. 1 Tim 6,14; 2 Tim 4,1.8; Tit 2,13) a zároveň se přibližuje z neurčité vzdálenosti. Obraz ženy je v pastorálních listech jiný než se objevuje v Pavlových dopisech, nejedná se o model spolupráce a spoluúčasti, nýbrž výzva k podřízení (srov. 1 Tim 2,9-15; 5,14).

V současnosti většina exegetů pokládá pastorální listy za pseudoepigrafy. Autor pastorálních listů je neznámý člen Pavlovy školy, který napsal tyto dopisy ve stylu nové edice stávajícího *Corpus Paulinum*. Existovalo úzké spojení mezi první sbírkou Pavlových dopisů a pastorálních listů, neboť tyto listy pravděpodobně vznikly ve stejné době jako tento *Corpus*. Pastoralní listy mají sloužit k překonání krize uvnitř církve způsobené mylným učením, prosadit učiněné změny v církevní struktuře a zajistit nadále důležitou roli apoštola Pavla v celé církvi.

Listy Timotejovi se vztahují na situace církevní obce v Efesu a mohly vzniknout tedy i tam (J. Roloff; N. Brox: „Malá Asie“). O podmínkách vzniku Tit tento list neříká nic, nepochybně však náleží do bezprostřední blízkosti 1 a 2 Tim. Timotej je představen jako správce pavlovské teologie v Efesu (srov. 1 Tim 1,1-3; 2 Tim 1,17; 1,8; 2,9). Zj 2,1-6 dotvrzuje na konci prvního století existenci velké církevní obce v Efesu a jako sídlo Pavlovy školy jistě mělo popřední význam. Též vnitřní souvislost mezi prvními sbírkami Pavlových listů a sepsáním pastorálních listů poukazuje na město Efes. Vznik pastorálních listů kolem roku 100 po Kr. (N. Brox; J. Roloff) je možné doložit následujícími argumenty:

- Pavlovská osobní tradice v pastorálních listech ještě odpovídá žité tradici v církevní obci.
- Struktura církevních úřadů v pastorálních listech je rozdílná od struktury popsané sv. Ignácem a sv. Polykarpem v letech 110 - 130 po Kr.
- Pastoralní listy patří do období utváření *Corpus Paulinum*.
- Prvotní forma boje proti mylným učením křesťanské gnose poukazuje na období kolem r. 100 po Kr.

Na vrcholu pastorálních listů stojí 1 Tim, neboť obsáhlé sebestředstavení v 1 Tim 1,12-17 neuvádí jen 1 Tim, nýbrž společně všechny pastorální listy. V 1 Tim 3,14 a 4,13 je ještě oznámen blízký příchod apoštola, o tom však již nemluví Tit a 2 Tim předpokládá explicitně dlouhou nepřítomnost apoštola. Poslední slovo apoštola před svou smrtí se jeví v 2 Tim

zároveň jako testament [závěť] Pavla (srov. 2 Tim 4,1-8), ten tvoří společný závěr těchto pastorálních listů.

b) Adresát

1 a 2 Tim jsou adresovány blízkému spolupracovníku apoštola Pavla, který je jmenován v 1 Sol 1,1; 2 Kor 1,1; Flp; Flm 1; Kol 1,1 a 2 Sol 1,1 jako spoluodesílatel. Timotej [Τιμόθεος] se pravděpodobně obrátil na křesťanství pod vlivem Pavla (srov. 1 Kor 4,17) a stal se apoštolovým spolupracovníkem místo Barnabáše. Sk 16,1 dodává, že pocházel z Lystry, že jeho otec byl řeckého původu a jeho matka byla Židovka, která uvěřila v Krista. Timotej se tak stal společníkem Pavla na jeho druhé misijní cestě (Sk 16,3). Pavel jej nechal obřezat z ohledu na Židy, kteří žili v té oblasti (Sk 16,3). Timoteje nalezneme v Athénách (Sk 17,14-15), v Korintu (Sk 18,5) a v Efesu (Sk 19,22). Apoštol Pavel si jej velice cenil (srov. 1 Kor 4,17; 1 Sol 3,2n; Flp 2,20-22; Řím 16,21); v 1 Kor 16,10 o něm dokonce prohlásil: „koná stejné dílo Páně jako já“. Timotej byl v pavlovských církevních obcích uznáván jako důležitý apoštolův spolupracovník, a tak je možné i vysvětlit volbu tohoto jména jako fiktivního adresáta. 2 Tim 1,5 jmenuje jeho matku Eunike a babičku Lois. Podle 1 Tim 1,3 ponechal apoštol Pavel Timoteje jako biskupa v Efesu, zatímco sám cestoval do Makedonie.

Pohanokřesťan Titus [Τίτος], který byl původem Řek [Ἕλληνας], patřil mezi první Pavlovy spolupracovníky; cestoval společně s apoštolem Pavlem a Barnabášem na apoštolský sněm do Jeruzaléma (Gal 2,3). V čase mezi jeruzalémským sněmem a sbírkou v korintské církevní obci (2 Kor 8,6) nemáme žádné zprávy o Titovi. Titus sehrál rovněž důležitou roli ve smíření korintské církevní obce s apoštolem Pavlem (srov. 2 Kor 2,13; 7,6.13.14; 8,6.16.23; 12,18). Sk se o Titovi vůbec nezmiňují. Podle Tit 1,5 apoštol Pavel pobyl s Titem na Krétě, kde ho potom zanechal jako biskupa.

I když jsou pavlovské církevní obce v západní části Malé Asie jen nepřímo zmíněny, jsou to právě ony, jimž jsou pastorální listy určeny. Timotej a Titus se objevují již v Pavlových listech jako representanti apoštola (Timotej: 1 Kor 4,16.17; 16,10n; 1 Sol 3,2n; Flp 2,19.23; Titus: 2 Kor 2,13; 7,14nn; 8,23), kteří zprostředkovávají vztah mezi církevní obcí a apoštolem. Pastorální listy neobsahují nic jiného než připomínky apoštola Pavla, které jsou nyní zprostředkovány skrze ideální typ poapoštolských nositelů církevního úřadu (Timoteje/Tita) církevním obcím. Skrze tyto pastorální listy se snaží být apoštol Pavel ve svých církevních obcích přítomen v období nastávající krize. Církevní obce se skládají z pohanokřesťanů i židokřesťanů; křesťanů z různých sociálních skupin. Křesťanská rodina slouží jako vůdčí model celé církevní obce; ekleziologie pastorálních listů používá metaforu Božího domu (srov. 1 Tim 3,15; 3,4). Pastorální listy se zmiňují o otrocích (srov. 1 Tim 6,1; Tit 2,9n); o vdovách (srov. 1 Tim 5,3n); o řemeslnících (srov. 2 Tim 4,14: kovář Alexandr) a právnících (srov. Tit 3,13: Zena). V církevních obcích působili prvokřesťanští učitelé (srov. 1 Tim 1,3.7; 4,1; 6,3; 2 Tim 4,3; Tit 1,11). Jako soukromé dopisy mohly být teprve velmi pozdě veřejně přijaty. Žid 13,23 se zmiňuje o propuštění Timoteje na svobodu z římského vězení. Tyto a jiné podobné osobní tradice o Timotejovi a Titovi nepomáhají upřesnit čas napsání těchto listů. Pastorální listy byly totiž napsány a zveřejněny teprve po jejich smrti.

c) Literární charakteristiky

Pastorální listy sice vykazují jasné znaky epistolární formy (např. vzpomínky, povzbuzení, narážky na konkrétní okolnosti), přesto však nelze mluvit o skutečných dopisech. Jedná se spíše o dlouhá pojednání, která obsahují pokyny pro život v křesťanských společenstvích. 2 Tim je částečně odlišný charakter. Má formu závěti se vzpomínkami na minulost a povzbuzením pro budoucnost. Tyto listy s převážně didaktickou povahou mají některé charakteristické literární formy:

- pokyny pro veřejnou modlitbu (1 Tim 2,8);
- pokyny pro výběr kandidátů důležitých služeb v církvi (1 Tim 3,1-7.8-13; Tit 1,6-9);

- seznamy povinností určitých kategorií osob (1 Tim 5,1-2; 6,17-19; Tit 2,1-10);
- seznamy ctností (1 Tim 6,11; 2 Tim 2,22; 3,10; Tit 2,2.5.6-8; 2 Tim 3,2: seznam hříchů)
- katechetické vsuvky (1 Tim 2,4-6; Tit 2,11-14; 3,4-7);
- hymny doxologického charakteru (1 Tim 3,16; 6,15-16);
- vyznání víry (1 Tim 1,15)
- mudroslovné výroky (1 Tim 4,8; 5,24-25; 6,6-8).
- krátké potvrzovací věty na začátku či na konci delších povzbuzení (např. 1 Tim 1,15a; 1 Tim 3,1a; 4,9; 2 Tim 2,11a; Tit 3,8a).

d) Struktura listů

První list Timotejovi

1. ZČÁTEK LISTU (1,1-20)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Úkol Timoteje (1,3-20)
    - a) Boj proti mylnému učení (1,3-7)
    - b) Úloha Zákona (1,8-11)
    - c) Pavlův příklad (1,12-17)
    - d) Výzva k dobrému boji (1,18-20)
2. POKYNY K ŽIVOTU VE SPOLEČENSTVÍ (2,1-3,16)
  - 2.1. Modlitby za všechny lidi (2,1-7)
  - 2.2. Muži a ženy při bohoslužbě (2,8-15)
  - 2.3. Předpoklady k biskupské službě (3,1-7)
  - 2.4. Předpoklady k jáhenské službě (3,8-13)
  - 2.5. Církev: sloup a opora pravdy – tajemství zbožnosti (3,14-16)
3. POKYNY TIMOTEJOVI – PŘEDSTAVENÝM (4,1-6,2)
  - 3.1. Boj proti mylnému učení (4,1-11)
  - 3.2. Pravidla pastýřské služby (4,12-5,2)
  - 3.3. O vdovách (5,3-16)
  - 3.4. O starších (5,17-25)
  - 3.5. O otrocích (6,1-2)
4. ZÁVĚR LISTU (6,3-21)
  - 4.1. Závěrečná pareneze (6,3-19)
  - 4.2. Postskript (6,20-21)

List Titovi

1. PRESKRIPT (1,1-4)
2. POKYNY USPOŘÁDANÉMU ŽIVOTU VE SPOLEČENSTVÍ (1,5-3,11)
  - 2.1. Požadavky způsobilosti pro představené (1,5-9)
    - a) Starší (1,5-6)
    - b) Biskupové (1,7-9)
  - 2.2. Odmítnutí mylného učení (1,10-16)
  - 2.3. Povinnosti stavů (2,1-15)
    - a) Úvod (2,1)
    - b) Starší muži (2,2)
    - c) Starší a mladší ženy (2,3-5)
    - d) Mladší muži (2,6-8)
    - e) Otroci (2,9-10)
    - f) Důvod etického jednání: milost křesťanského života (2,11-15)
  - 2.4. Napomenutí k zodpovědnému jednání křesťanů (3,1-11)
3. ZÁVĚR LISTU (3,12-15)
  - 3.1. Sdělení a nařízení (3,12-14)
  - 3.2. Pozdravy a přání požehnání (3,15)

Druhý list Timotejovi

1. ZČÁTEK LISTU (1,1-5)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání (1,3-5)
2. VÝZVA TIMOTEJOVI (1,6-2,13)
  - 2.1. Výzva k věrnosti ve víře (1,6-14)
  - 2.2. Pavlovy bolestné a útěšné zkušenosti (1,15-18)
  - 2.3. Napomenutí k neohroženému předávání víry (2,1-7)
  - 2.4. Společenství s Kristem a svědectví o něm (2,8-13)
3. VÝZVA K UCHOVÁNÍ SPRÁVNÉHO UČENÍ (2,14-4,8)
  - 3.1. Varování před mylným učením (2,14-26)
  - 3.2. Proroctví o mylných učitelích (3,1-9)
  - 3.3. Výzva k věrnosti a stálosti (3,10-17)
  - 3.4. Výzva k neúnavné službě pravdě – Pavlova závěť (4,1-8)
4. ZÁVĚR LISTU (4,9-22)
  - 4.1. Osobní sdělení o spolupracovnících – apoštolova situace (4,9-18)
  - 4.2. Pozdravy (4,19-21)
  - 4.3. Přání požehnání (4,22)

e) Teologický charakter

Teologie pastorálních listů je orientována na Pavla, který je apoštol a učitel. Pavel je z vůle Boží apoštol Ježíše Krista, služebník evangelia (srov. 1 Tim 1,1; 2,7; Tit 1,1; 2 Tim 1,1; 1,11). Pavlův apoštolát je určen všem lidem (srov. 1 Tim 2,7; 2 Tim 4,17), jim má Pavel zvěstovat evangelium, které mu bylo Bohem svěřeno (1 Tim 1,11; 2,6n; 2 Tim 1,10-12; Tit 1,3). Pastorální listy vidí v evangeliu drahocenný poklad církve (srov. 1 Tim 6,20n; 2 Tim 1,12.14). Pavel není jenom zvěstovatel a garant tradice, ale zároveň i učitel, který upozorňuje církevní obce, aby se přidržovaly toho, co odpovídá zdravému učení (Tit 2,1). Mezitím co mylní učitelé se svým bludným učením působí rozvrat v církevních obcích, Timotej a Titus mají za úkol chránit a hlásat původní učení církevním obcím a tak je chránit (srov. 1 Tim 1,3-7; 6,3-5; 2 Tim 3,10-12.15n; Tit 1,10-2,15). Autor pastorálních listů vybízí církevní obce, aby se nezabývaly bludným učením, ale aby se mu vyhýbaly a nevedly tak spory s mylnými učiteli (srov. 1 Tim 6,20; 2 Tim 2,14.16.23; 3,5; Tit 3,9-11). Apoštol Pavel je představován nejen jako praobraz víry, ale zároveň i obraz pro církevní obce (srov. 1 Tim 1,15n). Církevní obce mají tak Pavla následovat v učení, ve způsobu života, ve víře a v utrpení (srov. 2 Tim 3,10n; 1,13). Timotej a Titus jsou syny ve víře apoštola Pavla (srov. 1 Tim 1,2.18; 2 Tim 1,2; 2,1; Tit 1,4) a tím je praobraz Pavla přítomen v církvi prostřednictvím těchto nositelů úřadu. Souhrnně tedy tyto pastorální listy ukazují obraz apoštola Pavla jako hlasatele, učitele, pastýře a církevního organizátora, který bojuje za své církevní obce a je chrání.

Se zvláštní pečlivostí se pojednává o povinnostech nositelů služeb v církvi (1 Tim 3,2-7.8-12; Tit 1,6-9). Podobně se popisují i povinnosti křesťanů různých stavů: starší, ženy, mladí, otroci (Tit 2,1-10). Vyžaduje se podřízenost politické moci (1 Tim 2,1-2; Tit 3,1). Styl života, jak jej předkládají pastorální listy, se podobá řecko-helénistickým ideálům, takže vyvolává podezření, že křesťanská etika se tu redukuje na přirozený humanismus založený na pouhém rozumu. Toto nebezpečí je však překonáno tím, že ve středu listů je Boží spásný plán, v němž Kristus je pramenem života všech věřících a vzorem, podle něhož se mají ve všem řídit.

5 LIST ŽIDŮM

5.1 Autor, místo a doba sepsání

Otázka autorství patří k velkým hádankám listu Židům (Origenes: „Kdo napsal tento list? To ví opravdu Bůh.“). V dopise se nenachází žádná zmínka o autorovi, Pavlovo autorství je

možná naznačeno v závěru dopisu Žid 13,23-24: „Sděluji vám, že náš bratr Timotej je na svobodě. Přejede-li sem brzo, navštívím vás s ním. Pozdravujte všechny své představené i všechny bratry. Pozdravují vás bratři z Itálie.“ Tyto informace se objevují nečekaně vzhledem k předchozímu obsahu dopisu a tak musel být připojen teprve později tento formální na Pavlovy listy orientovaný závěr listu Žid 13,22-25. Možná to udělal vydavatel sbírky Pavlových listů (srov. E. Grässer: Této tezi by odpovídala skutečnost, že v nejstarším svědku textu Φ^{46} [kolem roku 200 po Kr.] se nachází list Židům bezprostředně za listem Římanům). Jestliže však bude naproti tomu pokládán závěr listu za původní, pak jen naznačuje pozitivně, že autor listu Židům chce, aby jeho spis byl zařazen do okruhu pavlovské teologie a tak také byl chápán. Se zřetelem k této situaci tradice Žid není třeba se divit, že během dějin výkladu tohoto listu bylo velké množství osobností prvokřesťanské doby prohlašováno za autora listu Židům. Toto spektrum sahá od apoštola Pavla přes Apolla až k Marii, Matce Ježíše (srov. E. Grässer). Novodobá exegeze se spokojuje s výrokem, že list Židům byl napsán nějakým neznámým autorem (např. H. W. Attridge; C. P. März; E. Grässer). Nesporná je důvěrnost autora s helénisticko-židovským kulturním bohatstvím, jeho obsáhlá znalost Starého zákona s jeho helénisticko-židovskou tradicí výkladu a vysoké rétorické schopnosti. Jako učitel církevní obce (srov. Žid 6,1n; dále 5,12; 12,9), který je zároveň posluchačem (srov. Žid 1,2; 2,1.3), snaží se skrze novou obsáhlou interpretaci Kristova kérygmatu probudit naději víry.

Z textu Žid 13,23.24 vyvstává možnost, že dopis byl napsán v Itálii (Římě). Slovní obrat „Pozdravují vás bratři z Itálie“ v Žid 13,24 připouští dvě možné interpretace: 1) Pozdravují ti, kteří píšou z Itálie. (A. Strobel); 2) Pozdravují ti, kteří pocházejí z Itálie, ale nyní se nacházejí mimo Itálii; své pozdravy adresují do Itálie (H. Hegermann). Řím jako město vzniku listu Židům (F. F. Bruce) je možné doložit textem Žid 1,3-4, který přejímá 1 Klem 36,2-5. Oba texty dosvědčují, že jejich autoři museli mít společnou přístupnou tradici církevní obce. Tato skutečnost je též doložena označením použitým pro představené církevní obce „vůdce“ ἡγούμενοι v Žid 13,7.17.24 a v 1 Klem 1,3. Tato tvrzení však nedávají absolutní jistotu a tak místo napsání listu Židům zůstává nejisté.

Pokud jde o otázku doby napsání, i tu je možný jen hypotetický závěr. I když chybí v Žid zmínka o zničení chrámu, text Žid 8,13: „Když Bůh mluví o nové smlouvě, říká tím, že první je zastaralá. Co je zastaralé a vetché, blíží se zániku.“ je často používán jako argument k datování listu před rokem 70 po Kr. (F. F. Bruce; A. Strobel). List Židům se však neorientuje na chrám, ale na stánek na poušti (srov. Žid 9,1-7) a jeho argumentace je zcela nezávislá na historických faktech (srov. E. Grässer). List Židům hledí zpět na začátky Ježíšovy tradice a disponuje s chápáním této tradice (srov. Žid 2,3; 13,7). Církevní obec musela přestát pronásledování (srov. Žid 10,32-34) a tak je možné, že spis vznikl mezi léty 80. a 90. po Kr. (srov. Ph. Vielhauer; E. Grässer; H. F. Weiß). Dějiny tradic dosvědčují blízkost listu Židům k 1 Klem a tak jej zařazují do časového období na konec prvního století po Kr.

5.2 Struktura listu

1. BOŽÍ ZASLÍBENÍ V SYNU (1,1-4,13)
  - 1.1. Bůh promluvil ve svém Synu – exordium (1,1-4)
  - 1.2. Kristus převyšuje anděly (1,5-2,4)
  - 1.3. Ponižení a vyvýšení Syna (2,5-18)
  - 1.4. Kristus je víc než Mojžíš (3,1-6)
  - 1.5. Příklad Božího odpočinutí a varování před jeho ztrátou (3,7-4,13)
2. JEŽÍŠOVA VELEKNĚŽSKÁ SLUŽBA (4,14-10,18)
  - 2.1. Ježíš – trpící velekněz (4,14-5,10)
  - 2.2. Výzva k prohloubení víry (5,11-6,20)
  - 2.3. Ježíš – velekněz podle Melchizedechova řádu (7,1-28)

- 2.4. Dokonalost Ježíšova velekněžství (8,1-9,28)
- 2.5. Význam Ježíšovy jediné oběti (10,1-18)
- 3. VYTRVALOST VE ZKOUŠKÁCH (10,19-13,19)
  - 3.1. Výzva k pokračování v cestě (10,19-39)
  - 3.2. Vzory víry otců (11,1-40)
  - 3.3. Kristus – vzor v utrpení (12,1-11)
  - 3.4. Varování před ztrátou milosti (12,12-29)
  - 3.5. Napomenutí k vytrvalosti v křesťanském životě (13,1-19)
- 4. DOPISNÍ ZÁVĚR (13,20-25)
  - 4.1. Závěrečná doxologie (13,20-21)
  - 4.2. Epilog (13,22-25)

5.3 Situace adresáta, literární a teologický charakter

Jaká je situace adresáta, kterému píše autor listu Židům „slovo napomenutí“ (13,22: λόγος τῆς παρακλήσεως)? Církevní obec byla k poselství spásy zatvrzelá a neochotná je slyšet (srov. 5,11; 6,11.12), zanedbává bohoslužebná shromáždění (10,25) a tak musí znovu začít u samých základů víry (srov. 5,12-6,2). Odpad od víry a s tím spojený problém druhého pokání je aktuálním tématem v církevní obci (srov. 6,4-6; 10,26-29; 12,16n; dále 3,12; 12,25). Kdo zapře víru, pošlape [zneuctí] Božího Syna a znesvětí krev smlouvy (10,29). Jako generace Izraelitů na poušti, tak také církevní obec v listě Židům stojí v nebezpečí znevažovat milost Boží (srov. 3,7-4,13; 12,15). Když ale budou stát neochvějně ve víře a v poslušnosti vůči zaslíbením, je jim přislíbeno v protikladu ke generaci Izraelitů na poušti, že vejdou do eschatologického odpočinutí. Církevní obec proto nemá ztrácet odvalu (srov. 10,35), ale mají být posílněny zemdlené ruce a klesající kolena (srov. 12,12), aby Ježíšova smrt na kříži nebyla jejich chováním uváděna v posměch (srov. Žid 6,6). Církevní obec má zapotřebí ὑπομονή, „vytrvalost“ (10,36; srov. 3,14; 6,11n; 11,1; 12,1); má za úkol se pevně držet vyznání víry (srov. 3,1; 4,14; 10,23) a tak překonávat okamžiky ochablosti a sklíčenosti ve víře. Protože je církevní obec v nebezpečí od nečinnosti ve víře až po nebezpečí odpadu od víry, převládají v listě Židům napomenutí (srov. 2,2n; 3,13; 6,4-8; 10,24n; 12,5.25-29; 13,9.17.22). Očividně se snaží autor překonat ochabnutí ve víře, malomyslnost a pocity zatracenosti a zoufalství v církevní obci svým výkladem vyznání víry. Víra – základem křesťanského života: „Víra je podstata toho, v co doufáme, je přesvědčení o věcech, které nevidíme“ (11,1). Obec věřících je vyzývána, aby poslouchala ty, kdo ji vedou a kážou jí slovo Boží (13,7.17). Cílem autora Žid je posílit a obnovit víru v církevní obci, která je tvořena pravděpodobně z pohanokřesťanů a z helénistických židokřesťanů, jak to dosvědčují odvolávky na Starý zákon a na židovsko-helénistické interpretační tradice.

„List“ Židům je tedy homilie, která byla zapsaná určité církevní obci s doprovodným lístkem. Jedná se o nejstarší a nejucelenější příklad křesťanské homilie: její účel však není vypracovat abstraktní teologickou reflexi, ale poukázat na některé body nauky, aby se staly inspirací pro život víry posluchačů. List Židům je napsán nejlepší řečtinou ze všech spisů NZ. Vyskytuje se v něm řada řečnických figur, jako např. chiasmus (2,8-9; 4,16), litotes (4,15; 6,10; 7,20), četné metafory.

Autor listu Židům používá různorodé tradice. V textech Žid 3,1; 4,14; 10,23; 13,15 zmiňuje prvokřesťanské formule vyznání víry a přinejmenším v Žid 1,3 cituje též prvokřesťanský hymnus; v textech Žid 5,7-10; 7,1-3.26 je možné též vidět hymnický charakter. Jako žádný jiný novozákonní spis je list Židům proniknut Starým zákonem. Vedle asi 35 doslovných citací textu Starého zákona se nachází asi 80 narážek na starozákonní místa. List Židům cituje výhradně LXX; případné odchylky v citacích je možné vysvětlit tím, že autor měl k dispozici jiné kodexy LXX nebo citoval nazpaměť. Nápadné jsou dlouhé jednotlivé citáty: text Jer 31,31-34 je citován zcela jen v Žid 8,8-12 a pak ještě jednou ve

zkrácené formě v Žid 10,15-18. Formy výkladu Písma se jeví paralelní k starým židovským metodám výkladu Písma. Text Žid 3,7-4,11 je midrašem k žalmu 95,7-11; způsob pescherového komentáře je možné nalézt v Žid 2,6-9 a alegorický výklad v Žid 3,6 a 13,13.

V textu Žid se objevují též prvokřesťanské tradice. Žid 1,1-4 má mnoho shodností s Jan 1,1-18; Flp 2,6-11; Řím 1,3-4; 1 Kor 8,6; Kol 1,15-20. Tak jako apoštol Pavel (srov. Gal 3; Řím 4), tak také list Židům pojednává otázku Abraháмова zaslíbení (Žid 6,13-20; 11,8-19). Téma smírné oběti se objevuje jak v Řím 3,25, tak také v Žid 2,17n. Jak apoštol Pavel (srov. 1 Kor 11,23-26) tak také autor listu Židům zná antitezi staré a nové smlouvy. Mezi apoštolem Pavlem a listem Židům existují však také rozdílnosti: tematika ospravedlnění nemá žádnou důležitost v Žid a otázka chápání Zákona je projednávána se značnými rozdíly. List Židům se totiž orientuje při chápání Zákona především na kultovní zákon. Pavlovská tematika Zákon a hřích se vůbec neobjevuje v Žid. List Židům se nachází na jedné straně ve srovnatelném proudu tradice s apoštolem Pavlem, na druhé straně však není možné vidět jeho autora jako Pavlova žáka. List Židům spíše reprezentuje samostatnou teologii.

Jako jediný z novozákonních spisů dává list Židům Ježíši Kristu titul velekněz (2,17; 3,1; 4,14n; 5,5.10; 6,20; 7,26; 8,1; 9,11). Ježíš, velekněz nové smlouvy, je centrálním tématem poselství listu Židům (A. Vanhoye). V síle své kněžské role je Kristus označen: „původcem a zdokonalovatelem víry“ (12,2; 2,10); „ručitelem-garantem“ a „prostředníkem“ nové a lepší smlouvy (7,22; 8,6; 9,15; 12,24); „apoštolem“ vyznání víry (3,1). V exordiu (1,1-4) je Ježíš Kristus představen – preexistující Syn Boží: odlesk Boží slávy a výraz Boží podstaty, skrze něhož Bůh stvořil svět a skrze něhož adresoval celému světu své poslední a definitivní slovo. Kristův význam pro nás nikdy nepomine: „Ježíš Kristus je tentýž včera i dnes i na věky“ (13,8).

6 KATOLICKÉ LISTY

List Jakubův, list Judův, dva Petrovy listy a tři Janovy listy jsou od doby Eusebia (*HE*, 2,23,24n; 6,14,1) označovány jako katolické listy, neboť jsou adresovány všem křesťanům (ἡ καθολικὴ ἐκκλησία). Výraz „katolický“ v označení těchto listů znamená „obecný“ tzn. „určený pro všeobecnou církev“. Pokud jde o 2-3 Jan, toto označení se nehodí, neboť jejich adresát je jasně vymezen. Na druhé straně 1 Jan nemá žádný preskript, nezmiňuje tedy žádného adresáta, který by byl nějakým způsobem vymezen nebo omezen. Listy Jak, Jud a 2 Petr jmenují adresáta se zcela obecnými výrazy, což budí zdání, jakoby byly určeny pro celou církev. List 1 Petr se obrací na sice přesně vymezeného adresáta, avšak jedná se o velmi široký čtenářský okruh. Nejstarší doklad použití výrazu καθολικὴ ἐπιστολὴ nalezneme u antimontanisty Apollonia kolem roku 197 po Kr. (EUSEBIUS, *HE*, 5,18,5) zřejmě v souvislosti s 1 Jan. Na Západě se katolické listy označovaly dříve „*epistolae canonicae*“, tj. listy, které na rozdíl od ostatních spisů (např. List Barnabášův) náležely k církevnímu kánonu a z toho důvodu se domáhaly autority. Katolické listy jsou na rozdíl od *Corpus Paulinum* již od 2. století označovány ne podle adresátů, ale podle jména autora.

6.1 List Jakubův

a) Autor

V Novém zákoně je označeno pět mužů jménem Jakub [Ἰάκωβος]: Jakub Zebedeův (Mk 1,19; 3,17 par; Sk 12,2), Jakub Alfeův (Mk 3,18 par); Jakub, bratr Páně (Mk, 6,3 par; 1 Kor 15,7; Gal 1,19; 2,9.12; Sk 12,17; 15,13; 21,18; Jud 1), Jakub mladší (Mk 15,40 par) a Jakub, otec apoštola Judy (Lk 6,16; Sk 1,13). Jakubův list chce být napsán některým známým a uznávaným mužem v prvotní církvi a tak tento požadavek dopisu mohou splňovat pouze dva: Jakub Zebedeův a Jakub, bratr Páně.

Jakub Zebedeův byl popraven Herodem Agrippou I. kolem roku 44 po Kr. (srov. Sk 12,2). Z tohoto důvodu je ho třeba vyloučit z možnosti být autorem listu, neboť list Jakubův zřetelně předpokládá pozdější situaci uvnitř dějin prvotní církve.

Jakub, bratr Páně byl v západní církvi (ne ve východní) ztotožněn s apoštolem Jakubem Alfeovým (ještě dnes se slaví jejich společný svátek 3. května). V dnešní době většina biblistů rozlišuje Jakuba Alfeova a Jakuba, bratra Páně jako dvě osoby. „Bratr Páně“ nebyl žádným apoštolem; ke křesťanskému společenství se připojil teprve po smrti a vzkříšení Ježíše Krista (srov. Mk 3,21.31nn; Jan 7,5). Uvnitř prvotní církve neustále rostl vliv bratra Páně; již apoštol Pavel se s ním setkal při své první návštěvě Jeruzaléma (srov. Gal 1,19). Pronásledování prvotní církve za Heroda Agrippy I. a útěk apoštola Petra z Jeruzaléma (srov. Sk 12,1-17) vedly v letech 43-48 po Kr. k výrazným změnám ve struktuře vedení prvotní církve. V Gal 2,9 je Jakub, bratr Páně, označen společně s Petrem za sloupy církve. Pravděpodobně se stal vůdcem jeruzalémské církevní obce. Neshoda v Antiochii, kde vystoupili „lidé z Jakubova okolí“ (Gal 2,12), ukazuje nejen na přísnou židokřesťanskou praxi, ale i na daleko sahající pravomoc Jakuba, bratra Páně. V roce 62 po Kr. byl společně s dalšími neznámými židokřesťany odsouzen za velebně Anana z porušování Zákona k smrti ukamenování (srov. JOSEPHUS FLAVIUS, *Ant.* 20,200). Podle Hegesippova líčení z 2. stol. byl Jakub svržen z chrámového cimbuří (EUSEBIUS, *HE*, 2,23,12nn). Četné apokryfy nesou jeho jméno (Protoevangelium Jakubovo; Jakubovo Apokryfon; dvě Apokalypsy); žádný z nich však nevykazuje znalost jeho listu.

Je možné najít něco společného mezi zprávami o Jakobovi, bratru Páně, a výpověďmi listu? Tvrzení, že Jakub, bratr Páně, je autorem Jak, potvrzuje nejen nárok na autorství v preskriptu dopisu (Jak 1,1), ale i četné židokřesťanské tradice, v kterých je možné rozpoznat nápadnou blízkost k Ježíšově tradici. Vypořádání se s teologií apoštola Pavla skrývající se za textem Jak 2,14-26, je též dobře možné pro Jakuba, bratra Páně. Konečně silné zdůrazňování jednoty víry a skutků poukazují na přísného židokřesťana Jakuba. Je nutno dodat, že velmi dobrá řečtina Jakubova listu a rétorické školení jeho autora nemohou být použity jako argumenty proti autorství bratru Páně, neboť v 1. stol. po Kr. v Jeruzalémě a v celé Palestině převažovalo používání dvou jazyků.

Přesto však existují velice důležité důvody proti autorství Jakubova listu „bratrem Páně“. Hlavní témata přísné židokřesťanské teologie jako jsou obřízka, slavení soboty, Izrael, otázky kultovní čistoty a chrámu, nemají žádnou důležitost v tomto dopise. V protikladu k antiošské neshodě se v Jak neobjevuje problematika židokřesťanů a pohanokřesťanů. Situace církve a polemika v Jak 2,14-26 poukazují na pozdější období církve. Sociální konflikty v církvi poznatelné z Jak (srov. 2,1-13; 5,1-6) nacházejí své paralely v Lukášových spisech, v pastorálních listech a ve knize Zjevení. Jsou svědectvím o hluboko sahajících sociálních změnách uvnitř prvotní církve na konci 1. století. Stále více bohatých lidí vstupuje do církve a zostřují se vztahy mezi bohatými a chudými členy církve. Konflikt týkající se jednoty víry a skutků poukazuje rovněž na popavlovské období. Apoštol Pavel se nedotýká polemiky Jak, a tak je třeba předpokládat, že buď Jakub, bratr Páně, vůbec neznal pavlovskou teologii, anebo se jedná o spory v období popavlovské doby. Nakonec i dějiny kánonu mluví proti bratru Páně jako autorovi Jakubova listu. Před rokem 200 po Kr. se nedá dokázat literární používání Jak. List Jakubův chybí v Muratoriho fragmentu (kolem r. 200 po Kr.) a Tertulián ho též nezmiňuje. Origenes byl prvním, kdo citoval tento list (PG 12,1300). Do kánonu NZ byl Jak zařazen až v druhé polovině 4. století. Většina exegetů v dnešní době oprávněně hodnotí Jak jako pseudoepigrafický spis, jehož autorem byl neznámý helénský židokřesťan, který měl značně velké řecké vzdělání (např. J. Blinzler, I. Broer).

b) Místo a doba vzniku

Místo vzniku Jak se dá jen velice hypoteticky určit. Jeruzalém přichází v úvahu tehdy, když se připustí autorství „bratra Páně“. Hypotéza, která počítá s Římem, poukazuje na znalost Jak u autora 1 Klem. Možnost Alexandrie je upřednostňována skutečností, že toto město bylo centrem židovsko-helénské literatury a významným obchodním místem (srov. Jak

4,13-15). Mnozí biblisté za místo vzniku Jak pokládají Sýrii kvůli její blízkosti k ústní tradici o Ježíšovi a rovněž židovskému a helénistickému vlivu.

Zatímco zastánci pravosti Jakubova listu (autor: Jakub „bratr Páně“) jej datují do raného období (Th. Zahn: kolem r. 50; F. Mussner: kolem r. 60), za předpokladu pseudoepigrafického charakteru spisu musí být brán v úvahu vznik listu na konci 1. století (srov. F. Schnider; H. Paulsen).

c) Struktura listu

1. Preskript (1,1)
2. Nebezpečí pokušení pro křesťana (1,2-18)
3. Nejen slyšení Božího slova, ale i konání (1,19-27)
4. Stranictví k lidem a zachovávání královského zákona (2,1-13)
5. Význam víry a skutků pro ospravedlnění člověka (2,14-26)
6. Ovládnutí jazyka (3,1-12)
7. Pravá moudrost – moudrost shůry (3,13-18)
8. Varování před svárností a pomluvou (4,1-12)
9. Varování před opovážlivou jistotou (4,13-17)
10. Soud vůči nesociálně bohatým (5,1-6)
11. Napomenutí k trpělivému očekávání paruzie (5,7-11)
12. Otázka přísahy (5,12)
13. Pokyny pro rozličné životní situace (5,13-15)
  - a) Jednání v nepříznivé situaci (5,13a)
  - b) Jednání v dobré situaci (5,13b)
  - c) Jednání při onemocnění (5,14-15)
14. Vyznání hříchů a síla modlitby (5,16-18)
15. Duchovní pomoc pro zbloudilé bratry (5,19-20)

d) Literární a teologický charakter

Z literárního hlediska lze Jakubův označit jako moudře napomínající a poučný dopis. Jazyk listu je velmi elegantní, jeho řečtina je v rámci Nového zákona co do kvality asi hned za listem Židům. List Jakubův má své kořeny v židovsko-helénistickém mudroslovném myšlení. Četné motivy a formulace poukazují na židovskou mudroslovnou literaturu, s níž se setkáváme v pozdních knihách SZ: kniha Moudrosti, kniha Sirachovcova (srov. Jak 1,2 / Sir 2,1nn; Jak 1,19 / Sir 5,11; Jak 3,13-18 / Mdr 7,22-30) i v mimobiblické literatuře: Závěť 12 patriarchů, kumránské spisy. Mnoho *hapax legomen* v Jak pochází z mudroslovných knih [LXX]. Ježíš Kristus je výslovně jmenován pouze na dvou místech (1,1; 2,1). Je nápadné, že v Jakubově listě se nevyskytuje žádná výpověď o Ježíšově smrti a jeho vzkříšení. Jako vzor k následování není v Jak uváděn Kristus, ale starozákonní proroci (Jak 5,10) a Job (Jak 5,11). List Jakubův je třeba vidět jako novozákonní spis, který byl nejsilněji ovlivněn židovskou mudroslovnou teologií.

List poskytuje teologii konkrétního křesťanského života – autor zde zcela uchovává svou židovskou pragmatickou mentalitu. Není teoretik, někdo, kdo pouze spekuluje, ale odvolává se výslovně na základní principy v konkrétních případech. V tomto listu převažuje „imperativ“ nad „indikativem“. V tomto spise jde o křesťanství, aby bralo s vážností evangelium, především jeho sociální pokyny, a aby je uvádělo v čin, tedy aby podle nich byl utvářen život. „Naslouchání a konání“, ne toliko naslouchání! „To slovo však musíte uvádět ve skutek, a ne abyste ho jenom poslouchali“ (1,22). Odtud se obrací proti nesprávnému chápání ospravedlnění na základě víry, které se odvolává na Pavla, avšak přehlíží, že Pavel zastupoval „víru“, „která se projevuje láskou“ (Gal 5,6). List Jakubův nechce potírat základní Pavlovu výpověď, že spása je čirý Boží dar, který může člověk přijmout toliko „ve víře“; on chce spíše zabránit mylnému chápání ospravedlnění na základě víry, které přehlíží nový život

z milosti a spolupůsobení s milostí nebo na ně s lhostejností pohlíží. Proto zdůvodňuje Jak 2,14-26 svou „korekturu“ s výslovným odvoláním na Abraháma (Gn 15,6; srov. Řím 4,1-25). Jakubova „teologie chudých“ uvádí v platnost v křesťanských společenstvích Ježíšovo blahoslavenství chudých a zasazuje se o pravé bratrství v komunitách. V tomto se zároveň ukazuje hlavní sociologický rys těchto společenství. Jejich struktura je dána stavem „starších“, kterým je předána určitá sakramentální autorizace a s tím svěřené úkoly (srov. 5,14nn), vedle nich se nachází křesťanští učitelé. Pomazání nemocných ve jménu Páně (5,14n), skrze které jsou rovněž odpuštěny hříchy, je pokračováním v církvi Ježíšova pověření učedníkům, aby uzdravovali nemocné (srov. Mt 10,7; Mk 16,17n; Sk 5,12-16; 19,11n; 1 Kor 12,9.30). Tridentský koncil o Jak 5,14-15 prohlásil, že apoštol Jakub vyhlásil svátost pomazání nemocných (DS 1716). Etika Jakubova listu je zaměřena zřetelně eschatologicky. Blízké očekávání příchodu Páně ještě jasně určuje život adresáta (5,1-8).

6.2 První list Petřův

a) Problematika autorství

První list Petřův byl pokládán od počátku za spis apoštola Petra. Jeho vysoké cenění je dosvědčeno již kolem r. 110 po Kr. v 2 Petr 3,1. Polykarp (Flp 8,1) a Papiáš (EUSEBIUS, *HE*, 3,39,17) se zmiňují o 1 Petr. V Muratoriho fragmentu se však 1 Petr neobjevuje. Apoštol Petr je poprvé jasně označen za autora dopisu teprve Irenejem (*Adv. haer.* 4,9,2; 4,16,5).

Odesílatel 1 Petr se představuje „Petr apoštol Ježíše Krista“ (1,1). Je to tedy apoštol Šimon Petr, syn rybáře Jonáše (Mt 16,17; srov. Jan 1,42: syn Janův), jeden z Dvanácti, který se vřadycky objevuje na prvním místě v seznamech apoštolů. Pocházel z Betsaidy (Jan 1,44), byl ženatý (1 Kor 9,5; Mk 1,29nn). Během Ježíšova veřejného působení bydlel v Kafarnaum a vykonával se svým bratrem Ondřejem povolání rybáře. Ježíš ho povolal za apoštola a dostal jméno Kéfás /Κηφᾶς aramejsky *Kéfá* – skála, kámen, útes/ nebo Petr /řecky *Petros Πέτρος*; od *petra πέτρα* – skála/ (Jan 1,42; Mt 16,18).

Jako „Petr“ (Πέτρος) je v NZ jmenován nejčastěji (156krát). Původním jménem „Šimon“ (*Simōn Σίμων*) je jmenován 75krát (jen v evangeliích a Sk; v 2 Petr 1,1 se objevuje tvar *Symeōn Συμεών*). Výraz „Kéfás“ se objevuje 9krát v NZ (Jan 1,42; 1 Kor 1,12; 3,22; 9,5; 15,5; Gal 1,18; 2,9.11.14).

Petr patřil mezi upřednostněné učedníky společně se syny Zebedeovými [vždy však uváděn na prvním místě] (Mk 5,37 par.; 9,2 par.; 14,33). Vyznal Ježíše jako Mesiáše (Mk 8,29 par.) a vystupoval jako mluvčí apoštolů (Mk 10,28; Mt 15,15). Podle Jan 18,10 chtěl při zatčení Ježíše bránit mečem. I když zapřel Ježíše po jeho zatčení (srov. Mk 14,72 par), dostalo se mu mezi prvními zjevení Zmrtvýchvstalého (1 Kor 15,5; Lk 24,34). V Sk 2-5 se dovídáme, že byl Petr hlavou a vůdcem prvotní církve v Jeruzalémě. Podle Sk 2.14nn o letnicích pronesl řeč, po které se obrátilo na tři tisíce lidí. Přijal setníka Kornélia jako prvního pohana do církve (Sk 10). Za Heroda Agrippy I. asi v roce 44 po Kr. byl vězněn a zázračně osvobozen (Sk 12). Podle Sk 15 a Gal 2,1-10 hrál Petr hlavní roli na jeruzalémském sněmu (r. 48). Dále působil v Antiochii (kde došlo ke sporu s Pavlem) a kolem r. 55 existovala v Korintu skupina, která Petra považovala za svou zvláštní autoritu (1 Kor 1,12 3,22). Zemřel mučednickou smrtí (srov. Jan 21) v Římě mezi roky 64 a 68 za Neronova pronásledování. *1 Klem* 5 pokládá Petra a Pavla za hlavní sloupy církve.

Proti Petrovu autorství je předkládáno množství námitek:

- 1 Petr je napsán vznešenou řečtinou (srov. např. 55 *hapax legomen* částečně pocházejících z vysoce vznešené řečtiny), která je vyšší úrovně než ji nalezneme v Pavlových listech. Převládající dvojjazyčnost v Palestině a pozdější misijní činnost apoštola Petra v řecky mluvící oblasti (srov. 1 Kor 9,5; 1,12) poukazují na možnost, že Petr ovládal řečtinu. Styl jazyka 1 Petr avšak neodpovídá znalostem mluvené, ale literární *koiné*, což velice zřetelně poukazuje na autora listu, jehož mateřským jazykem byla řečtina.
- List zjevně nevykresluje svému domnělému autorovi žádný osobní profil. List též nepřináší žádné osobní vzpomínky apoštola, žádné svědectví očitého svědka událostí z Ježíšova života.

Zpráva o Ježíšově utrpení (srov. 1 Petr 2,22-25) je formulována pouze jazykem prvokřesťanské tradice.

- Četné podobnosti mezi 1 Petr a Pavlovými listy ukazují, že autor 1 Petr přebírá tradice maloasijských církevních obcí a že nepíše jako očitý svědek Ježíšova života a prvotní misijní činnosti církve. V 1 Petr chybí antiošský spor (Gal 2,11-14) a s ním spojená problematika.
- 1 Petr předpokládá již rozšířené křesťanství v Malé Asii (1 Petr 5,9.13) a poukazuje tak na pozdější fázi prvokřesťanských dějin.

Kritika Petrova autorství se zcela prosadila v 19. století; novodobá exegeze převážně pokládá 1 Petr za pseudoepigrafický spis (L. Goppelt; N. Brox). Pravost dopisu brání např.: W. Dalton a E. G. Selwyn. „Hypotézu sekretáře“ zastupují K. H. Schelkle a F. Neugebauer: Silvánus (srov. 1 Petr 5,12) nebyl jenom doručitelem dopisu, nýbrž též dopis napsal z příkazu a ve jménu apoštola Petra. Jestli by bylo možné identifikovat Silvána s Pavlovým spolupracovníkem Silasem (srov. Sk 15,22-32), pak se vysvětluje také blízkost 1 Petr k pavlovské teologii. V tomto případě vyvstávají otázky: Proč skrývá Silvánus své autorství? Proč vstupuje osoba Petra tak silně do pozadí? Konečně 2 Petr nepodává žádnou zprávu o spoluautorství Silvána a přepisuje 1 Petr apoštolu Petrovi (srov. 2 Petr 3,1).

b) Adresáti, doba a místo sepsání

Dopis je adresován „vyvoleným (žijícím) v rozptýlení jako cizinci v Pontu, Galacii, Kappadokii, Asii a Bitýnii“ (1 Petr 1,1). Autor by zde mohl mít na mysli buď názvy římských provincií, nebo označení územních celků. V prvním případě by šlo o území téměř celé Malé Asie, v druhém případě o území trochu menší. Jedná se o oblasti, kde misijně působil apoštol Pavel. Adresát – církevní obce byly tvořeny především z pohanokřesťanů, jak to dokazuje list: křesťané změnili způsob svého dosavadního života (1 Petr 1,14.18; 2,25; 4,3) a byli povoláni, aby se stali lidem Božím (1 Petr 2,10). Směrodatným pro posouzení situace příjemce dopisu je interpretace výzvy k překonávání utrpení, která předpokládá konfliktní situaci. Významnost tohoto tématu signalizuje již použité jazykové vyjadřování, z výskytu 42krát [πάσχειν] „trpět“ v Novém zákoně se nachází toto sloveso 12krát v 1 Petr. Znamená utrpení křesťanů v Malé Asii nějakou místní represi, nebo je třeba brát v úvahu nějaké všeobecné pronásledování církve? V 1 Petr 2,21-25; 3,18; 4,1 je utrpení Krista spojeno s utrpením křesťanů. Příkladnost utrpení Krista vystihuje připravenost křesťanů k utrpení. Utrpení se jeví konstitutivní součástí křesťanské existence, je přirozeným následkem situace křesťanů v tomto světě, kde jsou cizinci (srov. 1 Petr 1,6n; 5,10). Spojení slovesa „trpět“ [πάσχειν] s výrazy jako jsou „bolest“ [λύπη] (1 Petr 2,19), „snášet“ [ὑπομένειν] (1 Petr 2,20), „spílat“ [λοιδορεῖν] (1 Petr 2,23), „spravedlnost“ [δικαιοσύνη] (1 Petr 3,14), „dobře jednat“ [ἀγαθοποιεῖν] a „špatně jednat“ [κακοποιεῖν] (1 Petr 3,17) poukazuje na oblast sociální diskriminace. Křesťané jsou veřejně podrobováni zkouškám, odlišují se svým chováním od ostatního světa (srov. 1 Petr 2,11-18; 3,1-4.7.16) a vyvolávají si tímto nespravedlivé sankce. Podle 1 Petr 4,15n budou křesťané souzeni jako vrazi, zloději nebo pachatelé zla jen kvůli tomu, že jsou křesťany [ὡς Χριστιανός]. 1 Petr poukazuje na počátek 90. let, tj. na konec vlády Domiciána (81-96), který rozšířil vladařský kult především v řeckých a maloasijských provinciích. Pronásledování nebylo centrálně organizováno v celé římské říši, ale místní úřady podporovaly akce, které vedly k diskriminaci a pronásledování křesťanů. Důvodem nebyl jen kult císaře, ale byla to především lidská nenávisť, bezbožství, pověra a smilstvo.

Předpokládaná situace v 1 Petr poukazuje na dva základní paralelní body v korespondenci mezi Pliniusem (v letech 111-113 po Kr. císařský delegát v Bithynii a Pontu) a císařem Trajánem (98-117 po Kr.): 1) Křesťané budou pronásledováni již kvůli jejich „křesťanskému bytí“ [*nomen ipsum*] (1 Pt 4,16; PLINIUS, *Ep.* 10,96,2); 2) Stát nepátrá po křesťanech (PLINIUS, *Ep.* 10,97,2), budou anonymně udáváni. Toto odpovídá všeobecně dokumentované pomlouvačné situaci v křesťanských církevních obcích (1 Petr 2,12; 3,14; 4,4).

První list Petřův neobsahuje žádný přímý údaj svého vzniku. Jak údaj adresáta v 1 Petr 1,1, tak také převzetí pavlovské teologie poukazují na Malou Asii jako možné místo napsání. Z napomínajících a utěšujících textů je možné vyvozovat, že autor 1 Petr velmi dobře znal současnou situaci církve v Malé Asii. Na druhé straně si dopis domáhá napsání v Římě, jak na to poukazuje formulace: „pozdravuje vás vaše spoluvyvolená, která je v Babylónu“ v 1 Petr 5,13. Babylón je po roce 70 po Kr. tajným znakem označujícím město Řím (srov. Zj 14,8; 16,19; 17,5; 18,2.10.21), kterému rozuměl jen zasvěcenec. Zdomácnělé petrovsko-pavlovské tradice v Římě (srov. 1 Klem 5,4; IgnŘím 4,3) a blízkost 1 Petr vůči 1 Klem jsou indiciemi, které upřednostňují Řím jako místo vzniku 1 Petr. Nelze vyloučit, že udání místa může být též u pseudoepigrafů pouhou fikcí. Konečně: proč by používal autor krycí jméno, kdyby byl 1 Petr napsán v Římě? Jisté rozhodnutí není možné. Pravděpodobnější se zdá odvozovat místo napsání od adresáta, tj. Malá Asie je pravděpodobnější jako místo napsání listu než Řím. Toto též dotvrzují dějiny používání 1 Petr, který byl znám nejdříve na Východě (srov. Polykarp: Flp 1,3; 2,1n; Papiáš), odkud pochází označení Říma jako Babylón. Lze předpokládat, že 1 Petr byl sepsán kolem roku 90 po Kr.

c) Struktura listu

1. ZČÁTEK LISTU (1,1-12)
  - 1.1. Preskript (1,1-2)
  - 1.2. Děkuvzdání Bohu za dar spásy v Ježíši Kristu (1,3-12)
2. ŽIVOT KŘESŤANA A JEHO IDENTITA (1,13-2,10)
  - 2.1. Výzva k poslušnosti a svatosti (1,13-16)
  - 2.2. Život v bázní (1,17-21)
  - 2.3. Bratrská láska (1,22-25)
  - 2.4. Touha po spojení s Kristem (2,1-3)
  - 2.5. Církevní obec jako Boží dům (2,4-8)
  - 2.6. Církevní obec jako Boží lid (2,9-10)
3. POVINNOSTI POVOLANÝCH (2,11-4,11)
  - 3.1. Všeobecné a zásadní napomenutí (2,11-12)
  - 3.2. Napomenutí pro běžný křesťanský život (2,13-3,12)
    - a) Křesťané a stát (2,13-17)
    - b) Postavení otroků (2,18-25)
    - c) Vzájemný vztah manželů (3,1-7)
    - d) Vzájemné vztahy ve společenství (3,8-12)
  - 3.3. Napomenutí – připravenost k utrpení (3,13-4,11)
    - a) Zvěstování naděje v utrpení (3,13-17)
    - b) Příklad Kristův (3,18-22)
    - c) Osvědčení se v pokušeních (4,1-6)
    - d) Eschatologická hodina (4,7-11)
4. KONEČNÝ CÍL KŘESŤANSKÉHO POVOLÁNÍ (4,12-5,11)
  - 4.1. Radost z účasti na utrpení Kristově (4,12-19)
  - 4.2. Napomenutí představených Božího stáde (5,1-5)
  - 4.3. Napomenutí k pokoře a bdělosti (5,6-11)
5. ZÁVĚR LISTU (5,12-14)
  - 5.1. Doručitel dopisu – Silván (5,12)
  - 5.2. Vyřízení pozdravů (5,13)
  - 5.3. Eschatokol (5,14)

d) Literární a teologický charakter

V tomto listu jsou časté zmínky o křtu (1,3.12.23; 2,2.10.25; 3,21). Objevil se tak názor, že 1 Petr obsahuje původní křestní homilii (1,3-4,11; popř. 1,3-5,11; zbytek textu dodává 1 Petr charakter listu). Je třeba však dodat, že v uvedeném textu se objevují i prvky, které se do

křestní promluvy nehodí (konkrétní zkušenost v utrpení: 2,12; 3,16; oslovení všech: 3,8nn). 1 Petr je tedy možné chápat jako původně jednotné dílo, které však použilo materiál z tradice. Nepopíratelné jsou společné tematiky s Pavlovými listy (2,24 a Řím 3,24n; 3,18 a Řím 6,10; 2,13-17 a Řím 13,1-7).

Preskript dopisu 1 Petr 1,1 má základní hermeneutickou funkci. Prostřednictvím oslovení církevních obcí, „vyvolení, kteří přebývají jako cizinci v diaspoře“ (παρεπιδήμιος jen v 1 Petr 1,1; 2,11 a Žid 11,13), autor listu tak přímo objasňuje své chápaní křesťanské existence: Svět není domovem křesťanů, neboť v něm nemohou nalézt klid a bezpečí. Tento úděl křesťanské existence však neodpovídá antickému nepřátelskému postoji vůči světu, ale má věčný důvod: Křesťané jsou znovunarození „k živé naději skrze vzkříšení Ježíše Krista“ (1,3). Vzkříšení Ježíše Krista odnímá věřícím nicotnost a pomíjivost lidské existence. Ježíš je vykoupil svojí krví (1,18), uzdravil (2,25) a přivedl k Bohu (3,18). Křesťanská existence je podle svědectví 1 Petr existencí, která má původ ve křtu! Pokřtěný, který se nachází v čase mezi velikonočními událostmi a paruzií, není zproštěn nesnází ve světě, ale je uschopněn je zdolávat. Snad nejvýraznějším způsobem ze všech novozákonních spisů dává 1 Petr pokyny pro život mezi pohany (srov. 3,15).

Viditelnou podobu získává novost křesťanské existence, která má za úkol svědčit ve světě. Křesťané mají být svatí v celém způsobu života (1,14n; 2,1n) a mají usilovat o nepředstíranou bratrskou lásku (1,22). Mají se zdržovat sobeckých vášní (2,11n), všeho, v čem si libují pohané (4,3) a mají žít podle vůle Boží (4,1). Protože novému bytí zřetelně odpovídá nové jednání, jsou křesťané vystaveni potupě svého okolí (3,17). Odlišnost křesťanů zaráží pohany (4,4) a vyvolává v nich agresi. I když budou křesťané vybízeti k správnému jednání uvnitř společnosti, musí trpět kvůli svému upoutání na Boha. Toto utrpení je milost před Bohem (2,19; 3,14; 2,20). K utrpení jsou křesťané povoláni, neboť i Kristus trpěl nevinně (2,21-25). Sociálně-etické pokyny 1 Petr směřují k integraci církevních obcí do společnosti a zároveň varují věřící, aby neztratili svou křesťanskou identitu. Utrpení se však nejeví jen jako následek nového chování křesťanů ve společnosti, nýbrž se jedná o konstitutivní součást křesťanské existence, v níž se uskutečňuje vůle Boží (4,19). Utrpení je též zkouškou pravosti víry (1,6; 4,12). Kristus – vzorem pro snášení utrpení: jako on prošel skrze utrpení do nebeské slávy, tak i křesťané skrze utrpení dojdou spásy a nebeské slávy (1,11; 4,13; 5,1). Jen ještě krátký čas musí křesťané doufat na spásu [σωτηρία] na konci časů (1 Petr 1,5.9.10; 2,2), která je osvobodí od pozemských nesnází. Teologii 1 Petr zásadním způsobem utváří představa sounáležitosti mezi trpícím Kristem a trpícím křesťanem. Spravedlivý trpí za nespravedlivé (1 Petr 3,18), aby se též oni mohli nazývat spravedlivými (1 Petr 4,18). Lze tvrdit, že 1 Petr nepochybně náleží mezi teologicky nejbohatší novozákonní listy.

6.3 List Judův

a) Problematika autorství, adresáta, místa a doby sepsání

Autor tohoto krátkého listu (25 veršů) se představuje jako „Juda (Ἰούδας), služebník Ježíše Krista, bratr Jakubův“ (Jud 1). Když vyloučíme Jidáše (Ἰούδας) Iškariotského (Mk 3,19; 14,10n.43-46; Mt 27,3-10; Sk 1,15-19), zbývají v NZ tři možní kandidáti: 1) Juda Jakubův je jmenován v seznamech apoštolů (Lk 6,16 a Sk 1,13; srov. též Jan 14,22). V seznamech apoštolů u Mt 10,3 a Mk 3,18 je místo něho Tadeáš. Považovat apoštola Judy – Tadeáše za autoritu tohoto listu je sporné, protože o něm nic nevíme a pro Jud 17 tvoří „apoštolové našeho Pána Ježíše Krista“ zvláštní skupinu (rozdílnou od bratří Páně). Zároveň je třeba dodat, že tradiční ztotožnění Judy, „bratra Páně“, s apoštolem Judou – Tadeášem se dnes již nezastává. 2) Prorok Juda zvaný Barsabáš (Sk 15,22.27.32): Několik biblistů se domnívá, že jej lze metaforicky považovat za „bratra“ Jakubova (Jud 1), protože byl v jeho blízkosti v Jeruzalémě a nesl jeho dopis křesťanům v Sýrii a Kilikii (srov. E. E. ELLIS). 3) Juda, jeden ze čtyř jmenovaných Ježíšových bratří (třetí v pořadí v Mk 6,3; čtvrtý v Mt 13,55): Toto

řešení je nejčastější a nejpravděpodobnější. Autor listu se totiž představuje jako „bratr Jakubův“ (Jud 1). 1 Kor 9,5 potvrzuje misijní činnost „bratrů Páně“ a list Judův by tak mohl být svědectvím tohoto misijního působení. Židovsko-křesťanský myšlenkový svět vysvítající z tohoto listu také potvrzuje možnost, že autorem tohoto listu byl Juda, bratr Páně.

Proti autorství Judy, bratra Páně, však přesto existují důvody: a) proč se autor listu neoznačuje přímo jako bratr Páně, ale uvádí se jako bratr Jakubův? b) výraz „bratr“ [ἀδελφός] je mnohoznačný, často je používán v Novém zákoně ve smyslu „spolupracovníka“ (např. Kol 1,1); c) zápas o víru popsany v Jud 3.20 poukazuje na problémy ortodoxie, hereze a vystoupení mylných učitelů (srov. 1 Tim 4,1-3; 2 Tim 4,3n; 1 Jan 2,18; 4,1-3; Did 16,3), které byly charakteristické pro poapoštolskou dobu; d) autor se sám řadí do pozdějšího období prvotní církve a chápe období apoštolů jako dobu pokládání základů víry (srov. Jud 17n); Podle Hegesippova svědectví historický Juda nepatřil k velkým a známým postavám prvotní církve (viz EUSEBIUS, *HE*, 3,20,1-6). S největší pravděpodobností je list Judův pseudoepigrafickým spisem (srov. W. G. Kümmel; H. Paulsen), který napsal neznámý židokřesťan pod autoritou Judy, bratra Páně, v období kontroverzí v církvi.

Dosvědčení Jud v prvních stoletích křesťanství je mnohem větší, než tomu je u Jak, avšak je spojeno s nejistotami. Předpokládá jej 2 Petr (viz. úvod k němu). Výslovné svědectví máme z konce 2. století (Muratoriho fragment). Pozdní zařazení Jud do kánonu bylo způsobeno zřejmě způsobeno kvůli jeho použití apokryfních spisů.

Adresáty tohoto listu nelze jednoznačně určit, jelikož údaj v Jud 1b představuje neurčité vyjádření. Jedná se nejspíše o křesťany mimo Palestinu. Profil církevní obce Jud je možné stanovit jen v obrysech. V listu převládá polemika vůči protivníkům církve. Výchozím bodem listu je aktuální ohrožení víry církevní obce (Jud 3). Podle autora listu se vloudili do církevní obce bezbožní lidé, kteří zapírají Ježíše Krista (Jud 4).

Z Jud není možné jednoznačně určit místo vzniku listu. Z toho důvodu předkládají biblisté nejrůznější návrhy: Palestina/Sýrie, Alexandrie, Malá Asie. Tvrzení, že Palestina/Sýrie je místem vzniku Jud, podporuje hypotéza, která připisuje autorství listu Judovi, bratru Páně (např. K. H. Schelkle). Tomuto však odporuje situace adresáta a zároveň nepřijetí tohoto listu v syrské církvi. Historie působení tohoto listu (Klement Alexandrijský – cituje jej třikrát) poukazuje na Alexandrii. Informace o křesťanství v Alexandrii na konci 1. stol. jsou tak nepatrné, že Alexandrii jako místo vzniku Jud je třeba chápat čistě hypoteticky. Podobnosti v učení o andělech mezi Jud a Kol a příbuznost Jud pastorálním listům poukazují na pravděpodobnost vzniku listu v Malé Asii (např. R. Heiligenthal). Zároveň je možné chápat Jud jako svědectví vlivu pavlovské teologie v dějinách církve (srov. Jud 19.20.24n). Brzké přijetí Judova listu druhým Petrovým listem též poukazuje na Malou Asii, jako místo vzniku Jud. Přesnou dobu sepsání Jud nelze stanovit. Zdá se, že mohl vzniknout v letech 80-100 po Kr.

b) Struktura listu

1. ZAČÁTEK LISTU (1-4)
  - 1.1. Preskript (1-2)
  - 1.2. Příčina a důvod listu - téma (3-4)
2. PROROCKÝ SOUDNÍ VÝROK PROTI MYLNÝM UČITELŮM (5-16)
  - 2.1. Tři příklady trestních rozsudků a jejich aplikace (5-10)
  - 2.2. Tři typy hříšníků propadajících soudu (11-13)
  - 2.3. Proroctví o soudu (14-16)
3. VÝZVA K VYTRVALOSTI A NÁPRAVĚ BLOUDÍCÍCH (17-23)
  - 3.1. Od apoštolů předem ohlášený fenomén (17-19)
  - 3.2. Napomenutí ke křesťanskému způsobu života (20-21)
  - 3.3. Pokyny k jednání vůči členům ohrožujícím společenství (22-23)
4. ZÁVĚREČNÁ DOXOLOGIE (24-25)

c) Literární a teologický charakter

Argumentace Judova listu je obklopena rozsáhlou a komplexní tradicí. V textu se objevují četné odkazy a narážky na Starý zákon. Nápadné jsou časté odvolávky na staré židovské tradice, což se jinak neobjevuje v Novém zákoně. Rada příkladů v Jud 5-7 rozvíjí souvislost mezi nesprávným životem a Božím soudem a nachází paralely v Sir 16,6-15; CD 2,17-3,12; 3 Mak 2,4-7; Test-Nef 3,4-5. Text Jud 6 o padlých andělech zapadá do dlouhé řady židovské interpretace začínající Gn 6,1-4; podobné texty je možno též objevit v apokalyptické knize: Etiopský Henoch 10,4-6.11-13; 12,4-13,1. Osudem měst Sodomy a Gomory, o kterém se mluví v Jud 7, se zabývají nesčetné židovské a křesťanské texty (srov. 3 Mak 2,5; Jub 16,6; 20,5; 22,22; JOSEPHUS FLAVIUS, *Židovská válka* 5,566; Mt 10,15; 11,24; Lk 10,12; 17,29). V Jud 14b.15 autor listu cituje knihu Etiopského Henocha 1,9, aby zdůraznil bezbožnost protivníků a nezbytnost nastávajícího soudu, který má být nad nimi vykonán. Citace, narážky a způsob argumentace v Jud ukazují, jak silně byl autor listu židovstvím ovlivněn.

List Judův má za úkol zabezpečit identitu církevní obce. Církevní obec bojuje o víru, která byla „jednou provždy odevzdána Božímu lidu (doslovně: svatým [τοις ἁγίοις])“ (Jud 3). Tato víra je identická s tím, co předpověděli apoštolové (Jud 17) a je základem života křesťanů a tak celé církve (Jud 20). Nebezpečí, které hrozí církevní obci skrze mylné učení, vyžaduje formulování a prosazení tradice! Tato tradice je zakořeněna všeobecně v židovském myšlení. Proti mylným názorům autor nevystupuje s argumentací, avšak předkládá příklady potrestání ve Starém zákoně. Nejdříve jmenuje tři příklady neposlušnosti (Jud 5-7): 1) Generace izraelského lidu vysvobozeného z Egypta kvůli své neposlušnosti umírá na poušti (Nm 14); 2) Boží andělé opustili své privilegované místo v nebi a zatoužili po pozemských ženách (Gn 6,1-4). Bůh je za to uzavřel pod zemí v temnotě až do dne soudu (1 Hen 10, 4-6; kapitoly 12-13); 3) Sodom a Gomora byly za svou nemravnost potrestány ohněm (Gn 19,1-28). V aplikační části (Jud 8-10) je zdůrazněn kontrast mezi domýšlivostí nepřátel a mírností archanděla Michaela (legenda na základě Dt 34). Pak jsou vyjmenovány tři typy hříšníků (Jud 11-13) propadajících soudu (příklady těch, kdo podle rabínské tradice „nebudou mít podíl na budoucím světě“ [*Aboth R. Nathan* 41,14]): 1) Kain – představitel člověka, který nedbá na Boží zákony; 2) Balám – přijal od Baláka peníze, aby zlořečil Božímu lidu (Nm 22,7.28; Dt 23,5); 3) Kore – reptal proti Mojžíšovi a Áronovi (Nm 16,1nn). Pak následuje proroctví Henochovo (Gn 5,23n) o soudu (Jud 14-15). Jud 17-23 obsahuje výzvu k vytrvalosti a nápravě bloudících.

Středem christologie Jud je očekávání Pánova příchodu, který se ukáže při soudu se svými anděly (Jud 14n). Projeví své milosrdenství vůči církevní obci (Jud 21) a potrestá protivníky za jejich bezbožnost. Úcta k andělům byla v této církevní obci samozřejmostí (srov. Jud 8n). Je možné tvrdit, že list Judův poukazuje na společný základ křesťanství a židovství, a proto je významným svědectvím v židokřesťanském dialogu.

6.4 Druhý list Petrův

a) Problematika autorství, adresáta, doby a místa sepsání

Druhý list Petrův si dělá nárok být závětí apoštola Šimona Petra (2 Petr 1,1.13-15). Na rozdíl od evangelií a Sk, kde se objevuje obvyklý výraz „Šimon“ [Σίμων], je na začátku 2 Petr užito tvaru Συμεών. Tento výraz se pak objevuje už jen jednou k vyjádření původního jména apoštola Petra v Sk 15,14. Odvolání na událost proměnění na hoře (2 Petr 1,16-18), zmínka o prvním dopise 1 Petr (srov. 2 Petr 3,1) a vykreslený obraz apoštola Pavla (2 Petr 3,15n) mají ještě zesílit tento dojem. Proti historičnosti údajů o tomto autorovi mluví již některé výše uvedené argumenty vyjádřené při projednávání autorství 1 Petr. Hodný povšimnutí je jazyk 2 Petr, který vykazuje 49 *hapax legomen*. V poměru k délce spisu má 2 Petr nejvíce *hapax legomen* v NZ. Pokud jde o autora 2 Petr, je třeba však ještě dodat následující:

- 2 Petr přebírá téměř úplně list Judův (z jeho 25 veršů v něm nacházíme alespoň částečně 19). Pro apoštola Petra je takovýto postup vyloučen z věcných a chronologických důvodů.
- v 2 Petr 3,4 prolamuje autor jím samým vytvořenou fikci o autorství: otcové již zesnuli, takže nyní vyvstávají pochybnosti o paruzii. K těmto zesnulým otcům patří též apoštol Petr!
- 2 Petr se zásadně odlišuje od 1 Petr a tak oba dva spisy nemohou pocházet od téhož autora. Kdyby byl 1 Petr autentickým spisem, pak by musel být 2 Petr pokládán za *pseudoepigraf*.

Dlouhý čas zůstávala sporná otázka zařazení 2 Petr mezi kanonické knihy. 2 Petr chybí v Muratorihovo kánonu a ještě Origenes jej pokládal za pochybný spis. Na Západě jej znají až Hilarius a Ambrož. 2 Petr je obsažen v papyru P⁷², který pochází z 3./4. století. Je tedy možné, že nejstarším svědectvím pro 2 Petr, které je k dispozici, je sám rukopis s jeho textem. Nejedná se ale o svědectví jeho kanoničnosti, protože s tímto Bodmerovým papyrem byly spojeny kromě 1 Petr a Jud také některé apokryfní spisy.

Rozvinutá nauka o inspiraci v 2 Petr 1,20-21 a problematika přijetí tohoto listu v prvotní církvi do kánonu posvátných knih jen dotvrzují skutečnost, že tento list pochází z pozdější doby (žádný z novodobých komentářů nezastává autenticitu 2 Petr). Autorem 2 Petr byl vzdělaný pohano(žido) křesťan, jenž své církevní obci, která žila ve sporu ohledně nedostavující se paruzie, nabídl v 2 Petr řešení.

Pokud jde o místo a dobu napsání 2 Petr, je možné vyslovit pouze domněnky. Odkazy na 2 Petr se dají nalézt při zkoumání dějin přijetí tohoto listu. 2 Petr patří k rozsáhlé petrovské literatuře 2. století po Kr. Vznik apokryfní knihy „Zjevení Petrovo“ v Egyptě kolem roku 135 po Kr. předpokládá existenci 2 Petr. Napsání Judova listu, který posloužil jako předloha pro 2 Petr, v 2 Petr 3,15n předpokládaná sbírka Pavlových listů a srovnatelná problematika paruzie v 1 Klem 23-27 poukazují na pravděpodobnost vzniku tohoto dopisu kolem roku 110 po Kr. (srov. K. H. Schelkle; O. Knoch; H. Paulsen). Nejasné je též místo vzniku 2 Petr. Dnešní biblistika poukazuje na dvě eventuality: Egypt (H. Paulsen: mluví přímo o Alexandrii) a Řím (O. Knoch). Možnost Egyptu je podpořena historií přijetí 2 Petr v této oblasti, pro variantu Říma mluví vztah k apoštolům Petrovi a Pavlovi. Předpokládaná sbírka listů apoštola Pavla (2 Petr 3,16) zase poukazuje spíše na místo, kde tato sbírka vznikla nebo byla nejdříve rozšířena, tj. zřejmě Malá Asie. O místě napsání 2 Petr tedy nelze nic s určitostí stanovit.

b) Struktura listu

1. PRESKRIPT (1,1-2)
2. ŽIVOT V PŘIJATÉ TRADICI (1,3-21)
  - 2.1. Boží milost a ctnostný život (1,3-11)
  - 2.2. Apoštolské svědectví – Petrova závěť (1,12-15)
  - 2.3. Proměnění Páně a jeho paruzie (1,16-18)
  - 2.4. Výroky proroků (1,19)
  - 2.5. Správný výklad inspirovaného Písma (1,20-21)
3. VAROVÁNÍ PŘED MYLNÝMI UČITELI (2,1-22)
  - 3.1. Zvrhlost učitelů bludů (2,1-3)
  - 3.2. Boží tresty v minulosti (2,4-10)
  - 3.3. Zkaženost falešných učitelů a jejich zkáza (2,11-22)
4. VYTRVALOST V OČEKÁVÁNÍ DRUHÉHO KRISTOVA PŘÍCHODU (3,1-16)
  - 4.1. Svědectví apoštolů (3,1-2)
  - 4.2. Posměvači, kteří popírají druhý Kristův příchod (3,3-10)
  - 4.3. Eschatologie a výzva ke svatosti (3,11-14)
  - 4.4. Správná interpretace Pavlových listů (3,15-16)
5. ZÁVĚREČNÉ POVZBUZENÍ A DOXOLOGIE (3,17-18)

c) Literární a teologický charakter

Druhý list Petrův se setkává se základní kritikou protivníka na nejrůznějších rovinách. Již volba pseudonymu „Šimon Petr“ poukazuje na postavení a záměr autora: chápe sebe jako mluvčího „pravověrné“ církve a dělá si nárok na korektní výklad Písma (1,20n). Použití literárního druhu „závěť“ mu slouží tím způsobem, že jeho slova nabývají nepopíratelnou autoritu. Nemohou být ani odvolána a ani pozměněna. Na fiktivní úrovni dopisu Petr tvrdí, že má v moci „prorocké slovo“ (srov. 1,19) a může s jistotou zaručit „den Páně“. Používá typologické přirovnání potopy světa ke konečnému soudu (3,5-7) a odvolává se na žalm 90,4 (2 Petr 3,8: „jeden den je u Pána jako tisíc let a tisíc let jako jeden den“) a na motiv zloděje (2 Petr 3,10; srov. 1 Sol 5,2; Mt 24,29nn.43; Zj 3,3; 16,15), aby zdůraznil nevypočitatelnost a nezvratnou naději příchodu Pána. Důvod skutečnosti, že ještě nenastala paruzie, vyjadřuje 2 Petr 3,9: shovívavost Boží poskytuje ještě možnost k obrácení. Bůh jako Pán stvoření a dějin nemá jinou časovou perspektivu, ale je to z důvodu jeho dobroty, které se posmívají jeho protivníci! Tím dávají najevo svou pravou podobu, žijí v sebeklamu a hříchu (srov. 1,9; 2,10-12.14.18) a nepoznávají, že na ně přichází Boží soud (srov. 2,3b.12n). Je pozoruhodné, že pochybnost o paruzii, jak vyplývá z 2 Petr, není vyjádřena nikde jinde v NZ.

Druhý list Petrův je zaměřen na správné poznání našeho Pána a Spasitele Ježíše Krista (srov. 3,18). V něm se zjevil Bůh (1,17), on je nyní Pánem dějin (srov. 3,8-10.15a.18). Božská přirozenost Ježíše je autorem zdůrazněna (srov. 1,3n; 3,18; dále 1,1.11), neboť účast na „božské přirozenosti“ Ježíše Krista je cílem křesťanského života (1,4). Silná christologická orientace 2 Petr se ukazuje též na christologickém dvojititulu „naš Pán a Spasitel Ježíš Kristus“ (1,11; 2,20; 3,18) a souvislosti mezi začátkem dopisu a koncem dopisu: chvála Pánu a Spasiteli Ježíši Kristu rámuje celý list (srov. 1,1n; 3,18).

Nauku o Písmu svatém a jeho správném výkladu nalezneme v 2 Petr 1,20-21: v prvním verši se odmítá jeho pouze soukromá interpretace a v druhém se hovoří o inspiraci Písma. Text 2 Petr 3,15n: poukazuje na význam apoštola Pavla, který je zde označen jako „naš milovaný bratr“, tj. je mu přiznán titul apoštol (srov. „apoštol Ježíše Krista“ o Petrovi v 2 Petr 1,1) ve spisu Nového zákona, který nepatří do sbírky Pavlových listů. Toto „smíření“ a spojení apoštolů Petra a Pavla ve spisu, který je asi z knih NZ nejmladší, vyznívá jako důležitá výpověď a odkaz.

6.5 První list Janův

a) Okolnosti vzniku

První list Janův znal již Polykarp, který cituje 1 Jan 4,2-3 v listu Filipánům 7,1. Muratoriho fragment uvádí 1 Jan 1,1-4.

Pokud jde o vztah 1 Jan s Janovým evangeliem, je třeba připustit jejich vzájemnou podobnost ve slovní zásobě, stylu a rovněž v některých teologických výpovědích. Tato skutečnost poukazuje na společný původ a na stejného autora. Mezi oběma spisy však existují i určité rozdíly:

- Jazykové odlišnosti: důležité pojmy evangelia chybí v listu: např. „Písmo“ [γραφῆ]; „sláva“ [δόξα]; „oslavit“ [δοξάζειν]; „hledat“ [ζητεῖν]; „soudit“ [κρίνειν]; „zachránit, spasit“ [σώζειν]. Na druhé straně se neobjevují teologické pojmy 1 Jan v Janově evangeliu: „antikrist“ [ἀντίχριστος]; „naděje“ [ἐλπίς]; „smírná oběť“ [ἱλασμός]; „společenství“ [κοινωνία]; „pomazání“ [χρίσμα].
- Prolog 1 Jan 1,1-4 si nevšímá vtělení osobního Slova (narozdíl od prologu Jan 1,1-18); svědčí o slovu (poselství) života, které viděl, slyšel a dotýkal se ho - tj. Ježíšův pozemský život.
- 1 Jan připisuje Bohu ty charakteristiky, které evangelium připisuje Ježíši, např. Bůh je světlo - 1,5 (srov. Jan 8,12; 9,5); Bůh dává přikázání milovat se navzájem v 1 Jan 4,21 a 2 Jan (srov. Jan 13,34).

- Listy nezdůrazňují Ducha jako osobu a evangelní termín Paraklétos [παράκλητος] nikdy neužívají pro Ducha sv. (v 1 Jan 2,1 je Paraklétem čili advokátem Kristus). Dále se tu varuje, že každý duch není Duch Pravdy nebo Duch Boží, takže je třeba duchy rozlišovat (4,1.6).
- Eschatologie je v 1 Jan zdůrazněna více v budoucnosti než v evangeliu, v němž převládá eschatologie přítomnostní. Více se zdůrazňuje paruzie jako motiv pro odpovědnost v křesťanském životě (1 Jan 2,28-3,3).
- V protikladu k Janovu evangeliu, kde se objevuje 19 starozákonních citací, 1 Jan neobsahuje žádnou citaci SZ.
- Hlavní etický problém 1 Jan - hříšnost křesťanů - se neobjevuje v evangeliu.

Jazykové, teologické odlišnosti a rozdílná dějinná situace vedou k domněnce, že první list Janův a Janovo evangelium mají odlišné autory (např. R. Schnackenburg; R. E. Brown). Shodné autorství naproti tomu tvrdí např. W. G. Kümmel; A. Wikenhauser – J. Schmidt. 1 Jan je třeba počítat ke spisům „janovské“ teologie (školy). Autorem 1 Jan mohl být někdo, kdo stojí za Jan 21,24n. Problém autorství je zde podobný jako u Janova evangelia. I tam není možné autora přesně identifikovat.

1 Jan neobsahuje žádný citát z Janova evangelia a nijak se na ně neodvolává. Tato skutečnost by mohla vést k názoru, že 1 Jan vznikl před evangeliem (takto U. Schnelle). Všeobecně ale 1 Jan bývá pokládán za „janovský pastorální dopis“, který předpokládá teologii Janova evangelia a který ho interpretuje a aplikuje ve změněné historické situaci. 1 Jan mohl být sepsán v době 100-110 po Kr. Místo vzniku 1 Jan se přibližně shoduje s místem sepsání Janova evangelia, tj. jedná se o Efes a jeho okolí.

b) Struktura listu

1. PROLOG (1,1-4)
2. SPOLEČENSTVÍ S BOHEM JAKO ŽIVOT VE SVĚTLE (1,4-2,17)
  - 2.1. Poselství: Bůh je světlo – tma v něm není (1,5)
  - 2.2. Společenství s Bohem a hřích (1,6-2,2)
  - 2.3. Poznání Boha a zachovávání přikázání (2,3-11)
  - 2.4. Ujistění spásy a varování před „láskou ke světu“ (2,12-17)
3. OBRANNÝ BOJ PROTI ANTIKRISTU, OČEKÁVÁNÍ SPÁSY, ETICKÝ ÚKOL (2,18-3,24)
  - 3.1. „Poslední hodina“, Antikrist a vira v Ježíše Krista (2,18-27)
  - 3.2. Očekávání spásy – Bůh je otec a my jeho děti (2,28-3,3)
  - 3.3. Etický úkol: vyhýbání se hříchu, bratrská láska (3,4-24)
4. ROZLIŠOVÁNÍ DUCHŮ V PRAVÉ VÍŘE A LÁSCE (4,1-5,12)
  - 4.1. Rozlišování duchů skrze pravé vyznání Krista a oddělení od „světa“ (4,1-6)
  - 4.2. Láska jako znamení těch, kdo jsou zrozeni z Boha (4,7-5,4)
  - 4.3. Pravé vyznání Krista jako moc, která vítězí nad „světem“ (5,5-12)
5. ZÁVĚR: NAPOMENUTÍ K VÍŘE A VÝZVA K MODLITĚ (5,13-21)

c) Literární a teologický charakter

První list Janův není možné chápat ani jako příležitostný dopis, ani jako teologicky abstraktní traktát nebo situaci řešící meditaci, ale spíše jako spis, který obsahuje didaktické a parenetické části, aby tak poučil církevní obec v zásadních otázkách. Autor se tak zabývá konkrétními problémy čtenářů a posluchačů:

Otázka hříšnosti křesťanů představovala zjevně akutní dogmatický a etický problém. V 1 Jan 1,8-10 autor listu konstatuje fakt hříchu v církevním společenství. Polemizuje s některými členy místní církve, kteří zjevně popírají skutečnost hříchu. Dělalí z Ježíše lháře, v kterém má církevní společenství přímluvce u Boha. On je totiž smírou obětí za naše hříchy (1 Jan 2,1n). Zcela jiný výrok se však nachází v 1 Jan 3,9, kde je tvrzena bezhříšnost křesťanů. Protože je Bůh původcem a důvodem křesťanské existence, jeví se hřích jako nemožná možnost. Řešení tohoto zdánlivého protikladu přináší 1 Jan 5,16n, kde autor rozlišuje hřích, který je k smrti a hřích, který není k smrti. V případě hříchu, který je k smrti, zastává autor 1 Jan neslučitelnost

křesťanské existence s hříšností. Kdo hřeší, nemá v sobě život a Ducha a tak náleží smrti. Když však autor mluví o skutečnosti hříchu u křesťanů, jedná se o hříchy, které nejsou ke smrti. Za tyto hříchy mají křesťané prosit Boha o odpuštění.

1 Jan se potýká s mylnými učiteli (jednalo se o dokéty), kteří vystupovali v církevní obci, což se tak stává centrálním tématem celého dopisu. 1 Jan důrazně brání vtělení Ježíše, Božího Syna, a poukazuje na význam Ježíšova lidství pro spásu (srov. 1 Jan 2,22n; 4,2nn; 5,6nn). Tato christologie inkarnace určuje celý list. Antikrist a svůdce se ukazuje v popírání skutečného vtělení Božího Syna Ježíše Krista. Církevní obec je uchráněna před výstupem antikristů tím, že nastává konečný čas, poslední hodina (2,18). Ježíšův příchod stojí v bezprostřední blízkosti (2,28). V napjatém očekávání konečného času církevní obec očekává s nadějí zjevení Ježíše Krista, kdy se mu stanou podobní a spatří ho takového, jaký je (3,1-3). Tato převaha futuristické eschatologie je zvláštností 1 Jan.

Všeobecné napomínání k bratrské lásce ve spojení s výzvou ke konkrétní sociální pomoci bratrům, kteří trpí nouzi, dává vyvstat domněnce, že uvnitř janovské školy existovaly relevantní sociální rozdíly. Autor 1 Jan se pokouší tuto problematiku řešit ustavičným napomínáním k bratrské lásce, která by se projevovala konkrétně i v pomoci sociálně slabým. Myšlenky ohledně lásky se týkají v 1 Jan především bratrské lásky, nevyklučují však bliženeckou lásku. Texty 1 Jan 2,6; 3,3.7.16 explicitně vyžadují od učedníků chování odpovídající příkladnému jednání Ježíše.

d) Comma Ioanneum

Text 1 Jan 5,7n v sixto-klementinské Vulgátě zní: „Nebot' jsou tři, kteří vydávají svědectví [na nebi: Otec, Slovo a Duch svatý, a tito tři jsou jedno. A tři jsou, kteří vydávají svědectví na zemi]: Duch, voda a krev, a tito tři jsou jedno“. Slova v hranatých závorkách se nazývají *Comma Ioanneum* (*comma* z řec. κόμμα = část souvětí, úryvek). Tento text se v řeckých rukopisech nevyskytuje, kromě několika velmi pozdních (např. kodex 88 z 12 stol. [jako glosa na okraji]; kodex 629 z 14.-15. stol), ve kterých se zřejmě projevil vliv latinského textu. Na Západě není tento text uváděn před 4. stoletím. Na Východě však nebyl vůbec znám. Spor kolem tohoto textu existoval již v 16. století (Erasmus uvádí tento text ve 3. vydání svého řeckého NZ). Posvátné Officium se 13. 1. 1897 (DS 3681) vyslovilo pro jeho pravost (autenticitu), avšak dekret Posvátného Officia z 2. 7. 1927 (DS 3682) znamenal prakticky zrušení prvního rozhodnutí. *Comma Ioanneum* nepatří k biblickému textu. Zůstává však ještě zcela nevyjasněn jeho vznik a původ. Nejvíce bylo nejdříve rozšířeno ve Španělsku. Dnes se připouští i jeho původ ze severní Afriky. Zdá se možné, že byl jeho originál latinský.

6.6 Druhý a třetí list Janův

2 Jan a 3 Jan jsou nejkratšími listy NZ. 2 Jan zahrnuje 13 veršů (245 slov) a 3 Jan má 15 veršů (219 slov). 3 Jan je tedy o něco kratší. Je hodné pozornosti, že v NZ máme dohromady čtyři knihy, které jsou členěny pouze na verše. Kromě 2 a 3 Jan jsou jimi Flm s 25 verši (335 slov) a Jud s 25 verši (461 slov). Délka těchto listů byla zřejmě dána jedním listem papýru. Pokud jde o 2 a 3 Jan, tyto listy nejen svým rozsahem, ale i formou se podobají helénistickým dopisům.

a) Okolnosti vzniku 2 a 3 Jan

Druhý list Janův stejně jako třetí list Janův obsahuje v preskriptu následující údaj o autorovi: „presbyter“ πρεσβύτερος. „Stařec, kmet“, který na základě svého věku a životních zkušeností zaujímá zvláštní postavení, je jazykově nejbližší význam tohoto řeckého slova. Jinak není možné poznat kontroverzi mezi presbyterem a jeho protivníkem, jehož autorita se zakládá na vysokém věku. Pak může být míněn oslovením πρεσβύτερος nositel úřadu v místní církevní obci, kterému prostřednictvím úřadu, který zastává, přísluší zvláštní autorita. Proti této tezi zastávané především E. Käsemannem je třeba dodat, že důstojnost presbytera

v prvotní církvi nabývala na vážnosti jen v rámci kolegia (srov. např. Sk 11,30; 14,23; 1 Tim 4,14; Tit 1,5) a k tomu by bylo jedinečné označení *πρεσβύτερος* bez uvedení jména. Ani pro presbytera a ani pro jeho v 3 Jan 9 zmíněného protivníka Diotrefesa není prokazatelné skutečné zastávání úřadu. A tak mohl být *πρεσβύτερος* čestným označením učitele, který se těšil zvláště vysoké vážnosti. Tento presbyter musel mít významné postavení v janovské škole, snad byl dokonce její zakladatel, neboť jen tak se dá vysvětlit uchování a přijetí 2 a 3 Jan do kánonu Písma svatého. Nic nemluví proti identifikování presbytera 2 a 3 Jan s oním *πρεσβύτερος Ἰωάννης*, kterého Papiáš zřetelně odlišuje od Jana Zebedeova a uvádí jej jako jednoho z ručitelů jeho tradice:

„Když ale jeden přišel, který následoval presbytery, vyptával jsem se na učení presbyterů: Co říkali Ondřej nebo Petr, co říkal Filip, co Tomáš nebo Jakub, co Jan nebo Matouš nebo některý jiný z Pánových učedníků, co Aristion a presbyter Jan, také Pánův učedník“ (EUSEBIUS, *HE*, 3,39,4).

Jak presbyter Janových listů, tak také Papiášův presbyter Jan není nositelem úřadu, nýbrž nositel tradice (Ph. Vielhauer). Jako nositel popř. zakladatel janovské tradice těšil se presbyter druhého a třetího listu Jana vysoké vážnosti. Jestli je autor 2 a 3 Jan jako zakladatel janovské školy totožný s presbyterem Janem, kterého zmiňuje Papiáš, neodporuje nic tvrzení, že oba tyto dva krátké Janovy listy jsou ranými dokumenty janovské školy. U těchto dvou krátkých listů má 2 Jan časovou prioritu, neboť 3 Jan 9 jasně poukazuje na 2 Jan. Dobu napsání lze určit jen přibližně: konce prvního století až začátek 2. stol. Pokud jde o vztah k 1 Jan, nedá se určit jednoznačně. 2 a 3 Jan jsou zřejmě určeny rozličným církevním obcím, protože problémy těchto obcí jsou různé. Tyto obce lze hledat nejspíše v Malé Asii. 2 Jan je obsahově blízký 1 Jan. Proto je oprávněný názor, že všechny tři Janovy listy mají stejného autora. Místo napsání 2 a 3 Jan tedy odpovídá podle autora 1 Jan.

b) Struktura a obsah 2 Jan

1. Preskript (1-3)
2. Napomenutí k životu podle přikázání lásky (4-6)
3. Varování před mylnými učiteli (7-9)
4. Odepření pohostinnosti pro mylné učitele (10-11)
5. Závěr listu: plán návštěvy a pozdravy (12-13)

Druhý list Janův není adresován jednotlivé osobě, nýbrž místní církevní obci, která je označena jako „vyvolená paní (církev)“ [*ἐκλεκτὴ κυρία*] (v. 1). Tím přebírá presbyter starozákonní metaforický způsob vyjadřování (srov. Jer 4,31; 31,21; Sof 3,14), avšak i v jiných novozákonních knihách může být církevní obec označena jako „snoubenka Krista“ (srov. 2 Kor 11,2; Zj 12,17; 19,7; 21,2.9). Věřící jsou společně označováni jako „vyvolení“ (srov. 1 Petr 1,1; Zj 17,4) a také pro jednotlivou církevní obec může platit označení „vyvolená“ (srov. 1 Petr 5,13). Církevní obec je označena jako „paní“ [*κυρία*], neboť má účast na vládě Pána Ježíše Krista. Verš 2 Jan 13 potvrzuje ekleziologickou interpretaci tohoto označení, neboť není to autor dopisu, kdo zdraví, nýbrž „děti tvé vyvolené sestry“, tzn. sesterská církevní obec. Zde je zřetelná struktura psaní janovské teologie (školy): Autonomní církevní obce tvoří svaz, navzájem se zdraví, jsou navzájem v kontaktu a jsou si navzájem nápomocné. Vztah presbytera k církevní obci je dobrý (v. 3), rád by brzy navštívil tuto církevní obec, aby s nimi ústně projednal všechny problémy (v. 12). Zároveň však presbyter varuje před mylnými učiteli, kteří působí v janovské škole (v. 7n). Zjevně se jedná o potulné kazatele, kteří navštěvují jednotlivé církevní obce a které odrazuje přijímat (v. 10).

Prvním významným výrazem 2 Jan je pojem „pravda“ [*ἀλήθεια*], který se objevuje pětkrát v samotných prvních čtyřech verších. Vyvolená církevní obec poznala pravdu, která s nimi zůstane navěky (v. 2). Boží skutečnost je zde nazývána pravdou, která je přítomna v církevní obci a působí v ní. Život v pravdě (v. 4a) se uskutečňuje v žití podle přikázání lásky (v. 4-6). Kdo podle tohoto od Otce přijatého přikázání žije, kráčí zároveň v pravdě, neboť jen ten, kdo

je v lásce, je v pravdě a jen ten, kdo je v pravdě, je také v lásce. Mylní učitelé se naproti tomu vyznačují vystoupením z tohoto úzkého spojení mezi učením víry a etiky. Popírají tradiční myšlenky zprostředkované v osobě presbytera a nesetrvávají v Kristově učení (v. 9). Jejich příchod odstraňuje pravdu i lásku a přináší nové učení a tak je staví mimo církevní obec. Nemají již Otce ani Syna (v. 9). Z toho plyne důsledek, že mylné učitele nemají křesťané ani přijímat do domu a ani zdravít, neboť by měli účast na jejich zlých skutcích (vv. 10-11). Konstitutivním prvkem teologie 2 Jan je tedy tradiční myšlení reprezentované presbyterem, které se vztahuje ve stejném měřítku na oblast učení a etiky.

c) Struktura a obsah 3 Jan

1. Preskript (1)
2. Pochvala Gaia a prosba o podporu misionářů (2-8)
3. Konflikt s Diotrefesem (9-10)
4. Doporučení Demétria (11-12)
5. Závěr listu plán návštěvy a pozdravy (13-15)

Třetí list Janův je adresován neznámému Gaiovi, který je označen v 3 Jan 2.5.11 jako „milovaný“ (bratr). Jedná se tedy o křesťana, se kterým byl presbyter ve velice dobrém vztahu. Gaius je počítán podle 3 Jan 4 k „dětem“ presbytera, tzn. že se buď prostřednictvím presbytera obrátil k víře, anebo že byl od něho pokřtěn. V 3 Jan 3n.5 chválí presbyter Gaiovu pohostinnost vůči bratřím, kteří byli na cestách, a tímto postojem kráčí v pravdě a lásce. Zůstává však sporné, zda Gaius byl člen církevní obce Diotrefesa zmíněné v 3 Jan 9. V každém případě Gaius nepatřil k vedení této církevní obce. Kdyby totiž byl ve vedení církevní obce, nemusel by se mu presbyter zmiňovat o dřívějším dopise a konfliktu s Diotrefesem (vv. 9nn). Presbyter však chce tímto dopisem dosáhnout podporu pozice Gaia a tak získat vliv v církevní obci Diotrefesa. Možná, že Demétrios, zmíněný v 3 Jan 12, je prostředníkem mezi presbyterem a církevní obcí Diotrefesa. Mohl tak být protivníkem Diotrefesa v době presbyterovy nepřítomnosti v této církevní obci. Jeho má Gaius podporovat a tím též posilovat pozici presbytera do té doby, než sám přijde ke Gaiovi (3 Jan 13n).

Tak jako v 2 Jan, rovněž i v 3 Jan stojí ve středu celého listu pojmy „pravda“ (3 Jan 1.3.4.8.12) a „láska“ (3 Jan 1.2.5.6.11). Gaius kráčí v pravdě a lásce, v které též přijímá s presbyterem spojené misionáře. Demétrios je též svědkem pravdy, a proto jej presbyter Gaiovi doporučuje (v. 12). Církevní obec presbytera se účastnila obsáhlé misijní činnosti [zvláště u pohanů] (v. 7), a proto byla závislá na podpoře ostatních církevních obcí janovské školy. Zatímco Gaius poskytl potulným misionářům presbytera nezbytnou podporu, Diotrefes tyto misionáře nepřijal a jiným též v tom bránil (v. 10). Počinání Diotrefesa označuje presbyter jako následování Zlého (v. 11). Z listu nejsou patrné důvody takového Diotrefesova jednání. Zřejmá je jen ta skutečnost, že Diotrefes neuznává autoritu presbytera. Chce být v jeho církevní obci „první“ (v. 9). Disponuje autoritou v církevní obci, má moc vylučovat členy církevní obce a přijímat potulné misionáře vyslané presbyterem (3 Jan 10b). Podle 3 Jan 7.8 se zdá, že příčina konfliktu mezi presbyterem a Diotrefesem spočívá v rozličném chápání misijní činnosti. Zatímco církevní obec presbytera prováděla obsáhlou misijní činnost a z tohoto důvodu byla závislá na podpoře jednotlivých janovských církevních obcí, Diotrefes odmítl takovýto misijní koncept. Zjevně hájil ekleziologickou koncepci, která byla orientovaná na jednotlivou církevní obec, zatímco presbyter prosazoval univerzální ekleziologickou koncepci. Tato skutečnost se dokazuje z 3 Jan 8: Kdo potulné misionáře přijímá, nejen dosvědčuje pravdu, ale zároveň má podíl na pravdě.

7 OTÁZKY

1. Popište chronologii Pavlova života a problematiku jejího stanovení.
2. Co víte o Pavlově mládí (před událostí u Damašku)?
3. Kolik misijních cest podnikl apoštol Pavel podle zpráv Sk? Popište je. Kdy se tyto cesty uskutečnily?
4. Co víte o konci Pavlova života?
5. Které jsou tzv. protopavlovské a deuteropavlovské listy (vyjmenujte je)?
6. Popište literární a teologický charakter 1-2 Kor.
7. Co víte o listu Galaťanům?
8. Popište důvody napsání a obsah listu Římanům.
9. Které jsou tzv. listy z vězení? Co o nich víte?
10. Které jsou tzv. pastorální listy? Co o nich víte?
11. Co víte o listu Židům?
12. Co víte o listu Jak?
13. Co víte o životě apoštola Petra?
14. Čím jsou významné listy 1-2 Petr a Jud.?
15. Co víte o listech 1-3 Jan.